

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

GEOGRAPHICAL
CHRONICLES

ΔΕΛΤΙΟ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

BULLETIN OF THE CYPRUS GEOGRAPHICAL ASSOCIATION
VOL. XVIII, No. 30-31, JANUARY 1991 - JUNE 1992

ΕΤΟΣ ΙΘ' ΑΡ. 30-31, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1991 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1992

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ΕΤΗΣΙΟ ΟΡΓΑΝΟ
ΤΟΥ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

ΕΤΟΣ 19ο - ΤΕΥΧΗ 30-31
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1991 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1992

Διεύθυνση:
Ταχ. Κιβ. 3656
Λευκωσία
ΚΥΠΡΟΣ

GEOGRAPHICAL CHRONICLES
ISSUED BY THE CYPRUS
GEOGRAPHICAL ASSOCIATION
EVERY YEAR

VOL. XVIII - No. 30-31
JANUARY 1991 - JUNE 1992

Address:
P.O.Box 3656
Nicosia
CYPRUS

Εγκριμένο από το Υπουργείο Παιδείας για τις Σχολικές και Κοινοτικές Βιβλιοθήκες.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους
Ανδρέας Χριστοδούλου
Γιαννάκης Κουμίδης
Παναγιώτης Αργυρίδης

PUBLICATION COMMITTEE:
Andreas Cl. Sophocleous
Andreas Christodoulou
Yiannakis Koumides
Panayiotis Argyrides

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ - CONTENTS

Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους : Ο Γεωγραφικός Νητηερμινισμός στη Μελλο-
νική Ανάπτυξη της Κύπρου 3-112

Τιμή Τεύχους
Μέλη Γ.Ο.Κ.
Τιμή Εξωτερικού

£4.00
Δωρεάν
\$10.00

Price per issue
Members of C.G.A.
Price for Abroad

£4.00
Free of charge
\$10.00

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των
συγγραφέων τους, και δεν αντανακλούν κατ'ανάγκη
τις θέσεις του Γεωγ. Ομίλου Κύπρου.

Copyrights Reserved

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Πρόεδρος Γεωγραφικού Ομίλου Κύπρου

Ευχαριστίες του γιό τη βοήθεια και συνεργασία που βρήκε στην εξασφάλιση η ετοιμασία των Χαρτών της εργασίας αυτής στους Προδρόμο Βασιλείου, Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας, Χριστόφη Ιωάννου, Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, Γιώργο Κωνσταντίνου, Διευθυντή Τμήματος Γεωλογικής Επισκόπησης, Κλεάνθη Φιλανώτη, Διευθυντή Μετεωρολογικής Υπηρεσίας και Πάνο Ιωαννίδη, Τμήμα Αναδάσπου.

Ο ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΝΗΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Εισαγωγή στη Νέα Γεωγραφία της Κύπρου

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
Λευκωσία - ΚΥΠΡΟΣ, 1992

Ευχαριστίες

Ο συγγραφέας επιθυμεί να εκφράσει τις ευχαριστίες του για τη βοήθεια και συνεργασία που βρήκε στην εξασφάλιση ή ετοιμασία των Χαρτών της εργασίας αυτής στους **Πρόδρομο Βασιλείου, Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας, Χριστάκη Ιωάννου, Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, Γιώργο Κωνσταντίνου, Διευθυντή Τμήματος Γεωλογικής Επισκόπησης, Κλεάνθη Φιλανιώτη, Διευθυντή Μετεωρολογικής Υπηρεσίας και Πάνο Ιωαννίδη, Τμήμα Αναδασμού.**

Κατ' εφόσον γιατί αποιοδοίποτε σταθερή ανάπτυξη και πρόοδος του νησιού στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη μορφή της λύσης που θα ελευθεωθεί στο πολιτικό της πρόβλημα.

Είναι γεγονός ότι η ελεύθερη Κύπρος παρουσιάζεται σήμερα σαν μια ευμενέουσα χώρα με ανθήση οικονομία και με πολύ καλές προοπτικές μελλοντικής ανάπτυξης. Το κατά κεφαλήν εισόδημα των Κυπρίων που ζουν και εργάζονται στις ελεύθερες περιοχές του νησιού ξεπέρασε τα 11.000 δολάρια, η χώρα δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα ανεργίας (μάλλον το αντίθετο αφού γίνεται κωίγωνη ήνου εργατικού δυναμικού), ο πληθωρισμός περιορίζεται γύρω στο 3-6% και ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας στα τελευταία χρόνια κυμαίνεται γύρω στο 6-7%, ένας από τους ψηλότερους ρυθμούς σ'ολόκληρο τον κόσμο.

Η εραία, όμως, αυτή εικόνα είναι πολύ εθραστή, γιατί με την ήρατη κίνηση των πολυεπίδημων τουρκικών στρατευμάτων που έδρασαν στις κατεχόμενες βόρειες περιοχές του νησιού (υπολογίζονται στις 25.000), η οικονομία και ιδιαίτερα ο σημαντικός τομέας του τουρισμού και των άλλων υπηρεσιών, θα υποστεί καιρίο και καταστροφικό πλήγμα.

Προτού, λοιπόν, ελευθεωθεί μια δίκαιη και μόνιμη λύση στο πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου δεν είναι δυνατό να μιλούμε με σιγουριά και αισιοδοξία για τη μελλοντική της ανάπτυξη. Με βάση τις πολιτικές αποφάσεις της ηγεσίας του νησιού, που επαφραγίσθηκαν και ενισχύθηκαν και από την πολιτική όλων των Ελληνικών Κυβερνήσεων μετά την τουρκική εισβολή του 1974, μια τέτοια λύση θα πρέπει να βασίζεται, ως λύση ανάγκης, στο δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης. Και μάλιστα ένα δημοκρατικό σύστημα δικαιοσύνη και δίεονικό με βάση τις δύο μεγάλες κοινότητες του νησιού. Την Ελληνοκυπριακή Κοινότητα με πλειοψηφία 82% και την Τουρκοκυπριακή Κοινότητα με ποσοστό 18% του ολικού πληθυσμού του νησιού πριν από το 1974.

Ο ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΝΗΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν και ο γεωγραφικός νητερμινισμός έπαυσε απο πολλά χρόνια τώρα να θεωρείται ουσιαστικής σημασίας στη διαμόρφωση της τύχης των λαών και ως σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη των χωρών, στην περίπτωση της Κύπρου συνεχίζει ακόμα να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μελλοντική της εξέλιξη και πρόοδο.

Και τούτο γιατί οποιαδήποτε σταθερή ανάπτυξη και πρόοδος του νησιού στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη μορφή της λύσης που θα εξευρεθεί στο πολιτικό της πρόβλημα.

Είναι γεγονός ότι η ελεύθερη Κύπρος παρουσιάζεται σήμερα σαν μια ευημερούσα χώρα με ανθηρή οικονομία και με πολύ καλές προοπτικές μελλοντικής ανάπτυξης. Το κατά κεφαλήν εισόδημα των Κυπρίων που ζουν και εργάζονται στις ελεύθερες περιοχές του νησιού ξεπέρασε τα 11.000 δολάρια, η χώρα δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα ανεργίας (μάλλον το αντίθετο αφού γίνεται εισαγωγή ξένου εργατικού δυναμικού), ο πληθωρισμός περιορίζεται γύρω στο 5-6% και ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας στα τελευταία χρόνια κυμαίνεται γύρω στο 6-7%, ένας από τους ψηλότερους ρυθμούς σ'ολόκληρο τον κόσμο.

Η ωραία, όμως, αυτή εικόνα είναι πολύ εύθραστη, γιατί με την πρώτη κίνηση των πολυάριθμων τουρκικών στρατευμάτων που εδρεύουν στις κατεχόμενες βόρειες περιοχές του νησιού (υπολογίζονται στις 35.000), η οικονομία και ιδιαίτερα ο σημαντικός τομέας του τουρισμού και των άλλων υπηρεσιών, θα υποστεί καίριο και καταστροφικό πλήγμα.

Προτού, λοιπόν, εξευρεθεί μια δίκαιη και μόνιμη λύση στο πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου δεν είναι δυνατό να μιλούμε με σιγουριά και αισιοδοξία για τη μελλοντική της ανάπτυξη. Με βάση τις πολιτικές αποφάσεις της ηγεσίας του νησιού, που επισφραγίσθηκαν και ενισχύθηκαν και από την πολιτική όλων των Ελληνικών Κυβερνήσεων μετά την τουρκική εισβολή του 1974, μια τέτοια λύση θα πρέπει να βασίζεται, ως λύση ανάγκης, στο ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης. Και μάλιστα ένα ομοσπονδιακό σύστημα δικοινοτικό και διζωνικό με βάση τις δυο μεγάλες κοινότητες του νησιού. Την Ελληνοκυπριακή Κοινότητα με πλειοψηφία 82% και την Τουρκοκυπριακή Κοινότητα με ποσοστό 18% του ολικού πληθυσμού του νησιού πριν από το 1974.

Οποιοδήποτε, όμως, σύστημα ομοσπονδιακής διακυβέρνησης προ-
υποθέτει την ικανοποίηση δυο βασικών γεωγραφικών στοιχείων: **την**
έκταση που θα παραχωρηθεί σε κάθε μια από τις πτέρυγες (κρατίδιο)
της Ομοσπονδίας και **τον πληθυσμό** που θα κατοικεί και θα αυτοδιοι-
κείται σε κάθε μια από αυτές. Μετά την απόφαση, λοιπόν, της διάλυ-
σης του ενιαίου κυπριακού κράτους και τη μετατροπή του σε ομοσπον-
διακό κράτος θα πρέπει να ληφθούν καιριες και οδυνηρές αποφάσεις
όσον αφορά τις περιοχές που θα παραχωρηθούν στα δυο ομόσπονδα
κρατίδια, όσον αφορά τον πληθυσμό που θα κατοικεί σ'αυτές (ποσοστά
Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, ώστε στο Ελληνοκυπριακό κρατί-
διο να πλειοψηφούν οι Έλληνοκύπριοι και στο Τουρκοκυπριακό κρατί-
διο οι Τουρκοκύπριοι), αλλά και όσον αφορά την κατανομή **των φυσι-**
κών πόρων στα δυο κρατίδια, όπως τα εύφορα εδάφη (η
παραγωγικότητα της γης όπως αναφέρεται στη συμφωνία Μακαρίου-
Ντενκτάς του 1977), οι υδάτινοι πόροι (πολύ σημαντικό στοιχείο για
τη μελλοντική ανάπτυξη), οι περιοχές που προσφέρονται για τουριστι-
κή ανάπτυξη, κλπ.

Οι πιο πάνω, λοιπόν, **γεωγραφικοί παράγοντες** αποτελούν βασικά
και καθοριστικά στοιχεία που θα αποφασίσουν το μέγεθος των δυο
ομόσπονδων κρατιδίων αλλά και τη μελλοντική τους βιωσιμότητα και
ανάπτυξη. Ο γεωγραφικός δηλαδή νητερμινισμός είναι αποφασιστικός
για τη μελλοντική ειρήνη, πρόοδο και ανάπτυξη της Κύπρου.

Στις επόμενες σελίδες θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε και
αναλύσουμε αυτούς τους παράγοντες, επιχειρώντας ταυτόχρονα και
μια σύντομη αναφορά στη σημασία της γεωγραφικής θέσης της Κύπρου
στην Ανατολική Μεσόγειο σε συνάρτηση πάντοτε με τις δυνατότητες
της μελλοντικής ανάπτυξης του νησιού και του ρόλου που είναι δυνα-
τό να διαδραματίσει σαν γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στην ανατολή
και τη δύση, το βορρά και το νότο.

A. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ

Η Κύπρος βρίσκεται στη βορειοανατολική γωνιά της Μεσογείου, ανάμεσα στους παράλληλους $34^{\circ}33'$ και $35^{\circ}41'$ και στους μεσημβρινούς $32^{\circ}17'$ και $34^{\circ}35'$ Α. Έχει έκταση 9,251 τετραγωνικά χιλιόμετρα (3.572 τετραγωνικά μίλια) και είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία.

Το μεγαλύτερο μήκος του νησιού από τα ανατολικά στα δυτικά είναι 225 χιλιόμετρα (ακρωτήρια Αποστόλου Ανδρέα-Δρέπανου) και το μεγαλύτερο πλάτος από τα βόρεια στα νότια είναι 43 χιλιόμετρα (ακρωτήρια Κορμακίτης-Γάτας). Το συνολικό μήκος των ακτών της φτάνει τα 782 χιλιόμετρα.

Η Κύπρος απέχει 72 χιλιόμετρα από την Τουρκία στα βόρεια (η πλησιέστερη χώρα), 104 χιλιόμετρα από τη Συρία στα ανατολικά, 350 χιλιόμετρα από την Αίγυπτο στα νότια και 265 χιλιόμετρα από το πλησιέστερο Ελληνικό νησί στα δυτικά (Καστελλόριζο).

Η πολύ σημαντική γεωγραφική θέση της Κύπρου στη βορειοανατολική γωνιά της Μεσογείου, ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Ευρώπη-Ασία-Αφρική) και κοντά σε πανάρχαιους πολιτισμούς, έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση της Ιστορίας, της Πολιτικής Γεωγραφίας, του πολιτισμού και των πεπρωμένων της (Χάρτης 1).

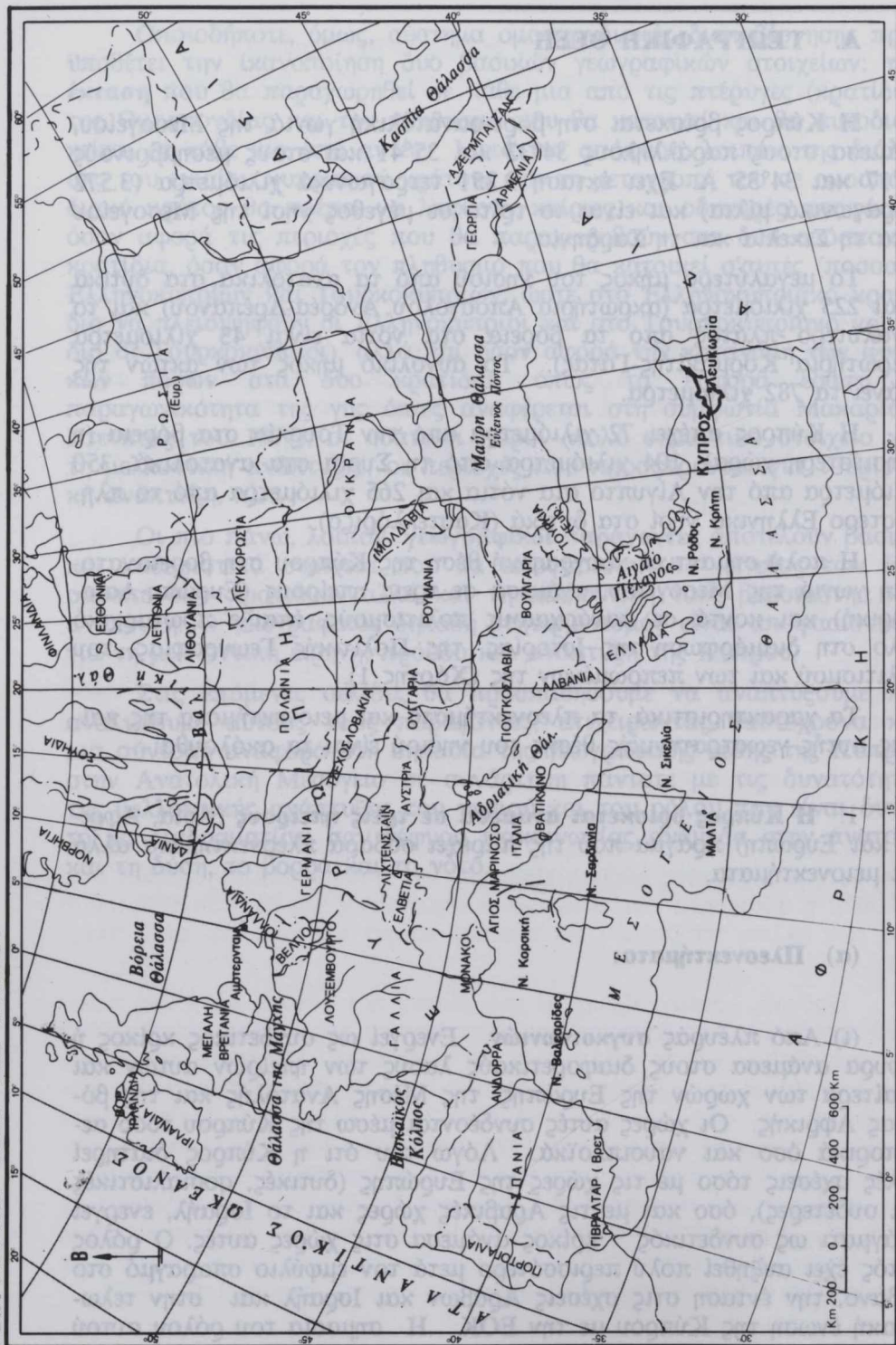
Τα χαρακτηριστικά, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της καίριας αυτής γεωστρατηγικής θέσης του νησιού είναι τα ακόλουθα:

1. Η Κύπρος βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Ασία, Αφρική και Ευρώπη) πράγμα που της παρέχει σοβαρά πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα.

(α) Πλεονεκτήματα:

(i) Από πλευράς **συγκοινωνιών**. Ενεργεί ως συνδετικός κρίκος ή γέφυρα ανάμεσα στους διαφορετικούς λαούς των ηπείρων αυτών και ιδιαίτερα των χωρών της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής. Οι χώρες αυτές συνδέονται μέσω της Κύπρου τόσο αεροπορικά όσο και ναυσιπλοϊκά. Λόγω του ότι η Κύπρος διατηρεί καλές σχέσεις τόσο με τις χώρες της Ευρώπης (δυτικές, σοσιαλιστικές και ουδέτερες), όσο και με τις Αραβικές χώρες και το Ισραήλ, ενεργεί πράγματι ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις χώρες αυτές. Ο ρόλος αυτός έχει αυξηθεί πολύ περισσότερο μετά τον εμφύλιο σπαραγμό στο Λίβανο, την ένταση στις σχέσεις Αράβων και Ισραήλ και στην τελωνειακή ένωση της Κύπρου με την ΕΟΚ. Η σημασία του ρόλου αυτού

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Χάρτης 1. Η Γεωγραφική Θέση της Κύπρου.

υπογραμμίσθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του πρόσφατου πολέμου στον Κόλπο, όταν η Κύπρος χρησιμοποιήθηκε σαν ενδιάμεσος σταθμός και συνδετική γέφυρα τόσο για πολεμικούς όσο κυρίως για ανθρωπιστικούς λόγους μεταφοράς υλικού και προσωπικού (βοήθειας, ασθενών, προσφύγων, τραυματιών) προς και από τις περιοχές των συγκρούσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η Κύπρος αποτελεί τη μόνη χώρα μέσω της οποίας ένας μπορεί να ταξιδεύει στο Ισραήλ και τις Αραβικές χώρες.

(ι) Από πλευράς **εμπορίου και τουρισμού**. Οι καλές σχέσεις με τις γύρω χώρες και οι καλές συγκοινωνίες με αυτές της επιτρέπουν ν'αναπτύξει τις εμπορικές και γενικότερα τις οικονομικές της σχέσεις με τις γύρω χώρες και να προσελκύσει σημαντικό τουριστικό ρεύμα απ'αυτές. Και πράγματι το μεγαλύτερο εξαγωγικό εμπόριο της Κύπρου διεξάγεται με τις χώρες της ΕΟΚ και τις Αραβικές χώρες, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστικών αφίξεων προέρχεται από την Ευρώπη.

(ιι) Από πλευράς **πολιτικών ωφελημάτων**. Λόγω των καλών της σχέσεων με το Δυτικό, το Σοσιαλιστικό και τον Αδέσμευτο Κόσμο, η Κύπρος χαιρεί καλού ονόματος και εκτίμησης και διαδραματίζει εποικοδομητικό και χρήσιμο ρόλο στην επίλυση ή απάμβλυνση διεθνών διαφορών. Λόγω του ρόλου της αυτού η Κύπρος τυγχάνει υποστήριξης από μεγάλο αριθμό χωρών (που προέρχονται από όλα τα ιδεολογικά στρατόπεδα) στο δικό της πολιτικό πρόβλημα.

(β) Μειονεκτήματα:

(ι) **Η Κύπρος μέλο της έριδας των ισχυρών**. Λόγω της καίριας στρατηγικής και γεωπολιτικής της θέσης η Κύπρος υπήρξε από τα πολύ παλιά χρόνια μέλο της έριδας ανάμεσα στους ισχυρούς της γης. Η μακραίωνη ιστορία της δεν είναι τίποτε άλλο παρά ιστορία αλληπάλληλων κατακτήσεων με όλα τα οδυνηρά συνεπακόλουθα. Αυτό δυστυχώς συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

(ιι) **Χώρος λύσεως πολιτικών διαφορών**. Λόγω της γειτνίασης της με χώρους πολιτικών, θρησκευτικών και εθνικών συγκρούσεων (Λίβανος, Παλαιστίνη, Ισραήλ, Ιράν-Ιράκ) και λόγω της εύκολης πρόσβασης σ'αυτή, η Κύπρος καθίσταται δυστυχώς κατά καιρούς χώρος τρομοκρατικών ενεργειών και αντεκδικήσεων ανάμεσα σε αντίπαλες ξένες πολιτικές ομάδες, πράγμα που πλήττει διεθνώς την ειρηνόφιλη πολιτική της και της δημιουργεί πολιτικά και οικονομικά προβλήματα.

2. **Η Κύπρος βρίσκεται ανάμεσα σε πανάρχαιους πολιτισμούς**. Η γεωγραφική θέση του νησιού το τοποθέτησε ανάμεσα σε πανάρχαιους

πολιτισμούς με πλούσια παράδοση και δημιουργία (Ασσύριοι, Βαβυλώνιοι, Χετταίοι, Αιγύπτιοι, Κρήτες, Ιωνες, Μυκηναίοι, Αχαιοί, Ρωμαίοι, Βυζαντινοί, Ενετοί, Φράγκοι, κλπ). Η Κύπρος, όπως ήταν φυσικό, δέχτηκε την επιρροή των πολιτιστικών αυτών ρευμάτων, αλλά αφομοίωσε τα στοιχεία αυτά στο δικό της πανάρχαιο πολιτισμό, που στη βάση του είναι και παρέμεινε ελληνικός. Λόγω της τοποθέτησης της ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, η Κύπρος συνεχίζει και σήμερα να δέχεται τις πολιτιστικές επιδράσεις των δυο κόσμων, που είναι όμως πολύ μεγαλύτερες από την πλευρά της Ευρώπης με την οποία διατηρεί στενότερους πολιτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς.

3. Η Κύπρος βρίσκεται πλησίον σημαντικών θαλάσσιων και χερσαίων διόδων και αρτηριών.

(α) Από την Κύπρο είναι δυνατό να ελέγχεται στρατηγικά η **Διώρυγα του Σουέζ**, η οποία αποτελεί πολύ σημαντικό διεθνές κανάλι επικοινωνίας της Μεσογείου με την Ερυθρά θάλασσα, τον Αραβικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό. Η δίοδος αυτή συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, αλλά έχει και ιδιαίτερη στρατηγική σημασία. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι Βρετανικές στρατιωτικές βάσεις βρίσκονται στις νότιες ακτές της Κύπρου απέναντι στην είσοδο της Διώρυγας του Σουέζ.

(β) Η **θαλάσσια αρτηρία Μαύρης Θάλασσας-Βοσπόρου-Προποντίδας-Δαρδανελλιών-Αιγαίου Πελάγους-Μεσογείου** βρίσκεται πολύ κοντά στην Κύπρο και ιδιαίτερα όταν επεκτείνεται προς τη Μέση Ανατολή και τη Διώρυγα του Σουέζ. Η δίοδος αυτή έχει ιδιαίτερη εμπορική, αλλά και στρατηγική σημασία, γιατί μέσω αυτής κινείται ο Ρωσικός εμπορικός και πολεμικός στόλος προς τη Μεσόγειο, άνκαι οι τελευταίες κοσμοϊστορικές εξελίξεις στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Σοβιετική Ένωση έχουν κάπως μειώσει την πολιτική σημασία της θαλάσσιας αυτής αρτηρίας.

(γ) Η **χερσαία συγκοινωνιακή αρτηρία Μεσογείου - Αραβικού Κόλπου μέσω των σημαντικών Κοιλάδων και ποταμών Ορόντη-Ευφράτη και Τίγρη** έχει έξοδο προς τη θαλάσσια περιοχή στα ανατολικά της Κύπρου. Η σημαντική αυτή αφετηρία, που ήταν πολύ πιο σημαντική στους αρχαιότερους χρόνους, χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, για τη διακίνηση ιδεών και πολιτισμών αλλά και για μεγάλες στρατιωτικές επιχειρήσεις.

(δ) Οι κυριώτεροι **πετρελαιοαγωγοί** μέσω των οποίων εξάγονται τα πετρέλαια των κυριότερων πετρελαιοπαραγωγικών χωρών της Μέσης Ανατολής καταλήγουν στις ακτές του Λιβάνου, της Συρίας και της Τουρκίας, σε πολύ μικρή απόσταση από τις βορειοανατολικές ακτές της Κύπρου. Η μεγάλη αξία των αγωγών αυτών φάνηκε με το κλείσιμο της Διώρυγας του Σουέζ στην περίοδο 1967-1974, στον πόλε-

μο Ιράκ-Ιράν, στον οποίο δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην καταστροφή των πετρελαιοφόρων πλοίων, και ιδιαίτερα στον πρόσφατο πόλεμο εναντίον του Ιράκ στον Κόλπο, οπότε οι πετρελαιογωγοί εξαγωγής Ιρακινού πετρελαίου μέσω Συρίας και Τουρκίας αποτέλεσαν σημαντικό μέσο άσκησης πίεσης προς το Ιράκ. Για όλα τα πιο πάνω καθίσταται φανερό, γιατί ο γεωπολιτικός παράγοντας μετέτρεψε την Κύπρο δια μέσου των αιώνων σε σπουδαία γέφυρα διεθνών μεταφορών, σε σταθμό ανεφοδιασμού για εξασφάλιση της στρατηγικής υπεροχής και της εκμετάλλευσης του φυσικού πλούτου της Μέσης Ανατολής. Ο παράγοντας αυτός επέπρωτο να καταστεί πολύ σημαντικός στη μετατροπή της Κύπρου σε πιόνι στο παιχνίδι της παγκόσμιας σκακιέρας των πολιτικών στρατιωτικών και οικονομικών σκοπιμοτήτων. Η γεωγραφική της θέση δούλεψε περισσότερο ενάντια στην Κύπρο για την εξυπηρέτηση των ξένων από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Και όταν άρχισε να δουλεύει υπέρ της μετά την ανεξαρτησία το 1960, ακολούθησε η Τουρκική εισβολή και κατοχή το 1974 που δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια νέα προσπάθεια ελέγχου των γεωστρατηγικών πλεονεκτημάτων που η γεωγραφική θέση προσφέρει στο νησί. Αυτή άλλωστε η πρόθεση της Τουρκίας δεν είναι μυστική. Επανελημμένα διακηρύχθηκε από την πολιτική και στρατηγική ηγεσία της χώρας ότι η κατοχή της βόρειας περιοχής της Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα δεν αποβλέπει μόνο στην προστασία τάχα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, αλλά κυρίως στον έλεγχο της Κύπρου και κατ' επέκταση στην εκμετάλλευση της γεωστρατηγικής της θέσης, με όλα τα πλεονεκτήματα που αναφέραμε πιο πάνω. Τούρκοι επίσημοι διακήρυξαν επίσης ότι η κατοχή και ο έλεγχος της Κύπρου διασφαλίζει αμυντικά τα νότια σύνορα της χώρας. Η θέση, λοιπόν της Κύπρου αποτελεί σημαντικό γεωγραφικό παράγοντα που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και τη μελλοντική της πρόοδο και ανάπτυξη. Ιδιαίτερα μετά τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, μετά τον πόλεμο στον Κόλπο και τις σεισμικές αλλαγές στη Σοβιετική Ένωση και τα Βαλκάνια, η γεωγραφική θέση της Κύπρου αποκτά μεγαλύτερη σημασία τόσο για την Τουρκία, όσο και για την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Σημειώνεται ακόμα ότι η Κύπρος αποτελεί το μόνο χριστιανικό προπύργιο στην Ανατολική Μεσόγειο, σε μια περίοδο όπου ο Ισλαμισμός με τις διάφορες μορφές του αναβιώνει φανατικά και απειλεί την ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή. Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους δημιουργούνται ισχυρές αμφιβολίες κατά πόσο η Τουρκία είναι διατεθειμένη να εγκαταλείψει τον στρατιωτικό έλεγχο της Κύπρου στα πλαίσια μιας δίκαιης και μόνιμης λύσης του Κυπριακού προβλήματος. Ποιό θα είναι, όμως, το μέλλον της Κύπρου αν, στα πλαίσια μιας άδικης και όχι ορθής λύσης, συνεχίσουν να υπάρχουν τουρκικά στρατεύματα στο νησί και οι βρετανικές στρατιωτικές βάσεις διατηρηθούν όπως είναι σήμερα; Είναι φανερό ότι μια κουτσουρεμένη Κύπρος με περιορισμένη την ελευθερία, την ανεξαρτησία και την εδαφική κυριαρχία της δεν έχει πολλές πιθανότητες πολιτικής σταθερότητας και ασφαλούς μελλοντικής ανάπτυξης. Γι' αυτό ακριβώς αποκτά ακαριαία και

πολύτιμη για την επιβίωση της σημασία, η ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κρανιδιώτη, Νίκου, **Οι Διεθνείς Διαστάσεις του Κυπριακού**, Εκδόσεις "Θεμέλιο", Αθήνα 1983.

Κρανιδιώτη, Γιάννου, **Το Κυπριακό Πρόβλημα 1960-1974**, Εκδόσεις "Θεμέλιο", Αθήνα 1984.

Κουλουμπή, Θεόδωρου και Sallie M. Hicks, **Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική για την Ελλάδα και την Κύπρο**, Εκδόσεις "Παπαζήση", Αθήνα 1976.

Παπαδημητρίου, Γιώργου, **Η Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το Κυπριακό Πρόβλημα**, Εκδόσεις "Παπαζήση", Αθήνα 1975.

Τενεκίδη, Γεώργιου και Γιάννου Κρανιδιώτη, **Κύπρος-Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της**, Εκδοτικός Οίκος "ΕΣΤΙΑ", Αθήνα 1981.

Adams, Thomas W. & Alvin Cottrell J., **Cyprus Between East and West**, The John Hopkins, Baltimore 1968.

Arnold, Percy, **Cyprus Challenge**, The Hogarth Press, London 1956.

Borowiec, Andrew, **The Mediterranean Feud**, Praeger Publishers, New York 1983.

Brown, N., **Strategic Mobility**, Praeger Publications, New York 1964.

Colonial Office, United Kingdom Government, **The Tripartite Conference on Eastern Mediterranean and Cyprus**, London H.M.S.O. 1955.

Colonial Office, United Kingdom Government, **Discussion on Cyprus in the North Atlantic Treaty Organisation**, London H.M.S.O. 1958.

Patrick, Richard A., **Political Geography and the Cyprus Conflict: 1963-1971**, University of Waterloo, Ontario Canada, 1976.

Rustow, Dankwart A., **The Cyprus Conflict and United States Security Interests**, Rand Corporation, Santa Monica, Cal. 1967.

Stern, Laurence, **The Wrong Horse**, Time Books, New York 1977.

Windsor, Philip, **NATO and the Cyprus Crisis**, Institute of Strategic Studies (Adelphi Papers, No. 14), London 1964.

Αριστοτέλους, Αριστου, **Το Ισοζύγιο Τρόμου**, Εκδοτικός Οίκος "Κυπριακά Θέματα", Λευκωσία, 1990.

Κυπριακού Κέντρου Μελετών, **Οι Διεθνείς Πτυχές του Κυπριακού**, Λευκωσία 1989.

Καρούζη, Γεώργιου, **Η Γεωγραφία της Κύπρου**, Εκδόσεις Στράβων, Λευκωσία 1973.

Sophocleous, Andreas, **Political Geography and the Cyprus Problem**, International Symposium on Political Geography, Cyprus Geographical Association Publications, Nicosia. 1976.

Στέρν, Λώρενς, **Λάθος Αλογο. Η Πολιτική του Επεμβατισμού και η Αποτυχία της Αμερικανικής Διπλωματίας**, Μετάφραση Γ. Μηνά, Εκδόσεις Ταμασός, Λευκωσία 1978.

Center for International Development and Conflict Management, **U.S. Security Concerns in the North-Eastern Mediterranean**, A CIDCM Conference Report, University of Maryland, College Park, MD, 1987.

Stearns, Monteagle, **Entangled Allies - U.S. Policy Toward Greece, Turkey and Cyprus**, Council on Foreign Relations Press, New York, 1992.

Christodoulou, Demetrios, **Inside the Cyprus Miracle - The Labours of an Embattled Mini - Economy**, University of Minnesota, U.S.A., 1992.

Β. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ - ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η απρόσκοπτη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της Κύπρου θα διαδραματίσει το ρόλο της στη μελλοντική ανάπτυξη του νησιού.

Η Κύπρος αποτελεί ένα ενιαίο γεωγραφικό σύνολο όπου τα βασικά φυσικά χαρακτηριστικά του δεν περιορίζονται σ'ένα μόνο μέρος, αλλά είναι διασκορπισμένα σ'ολόκληρη την επικράτεια.

Από τις δυο μεγάλες οροσειρές ο Πενταδάκτυλος εκτείνεται κατά μήκος των βόρειων ακτών του νησιού (ολόκληρη η οροσειρά είναι κατεχόμενη), ενώ το ορεινό σύμπλεγμα του Τροόδους καταλαμβάνει το κεντρικό και νοτιοδυτικό μέρος. Ο Πενταδάκτυλος που βασικά αποτελείται από ιζηματογενή και μεταμορφωσιγενή πετρώματα (ασβεστόλιθοι, σχιστόλιθοι, μάρμαρα) αποτελούσε πριν από το 1974 το βασικό προμηθευτή οικοδομικών υλικών (μαρμάρων, μωσαϊκών, ασβέστη, πλακών κλπ) στη συνεχώς αυξανόμενη οικοδομική βιομηχανία του νησιού. Τα υλικά αυτά δεν μπόρεσαν ν'αντικατασταθούν από άλλες περιοχές του νησιού (εκτός από περιορισμένες ποσότητες κατώτερου υλικού στην Πάφο), με αποτέλεσμα σημαντικό ποσό συναλλάγματος να εξάγεται για εισαγωγή των υλικών αυτών από το εξωτερικό. Η οροσειρά του Τροόδους (πυριγενή και ηφαιστειογενή πετρώματα) αποτελεί την κύρια πηγή προμήθειας μεταλλευμάτων χαλκού, χαλκοπυρίτη και σιδηροπυρίτη, χρωμίου, πεντονίτη και ούμπρας, για τα οποία η Κύπρος ήταν γνωστή από τα αρχαία χρόνια και τα οποία συνέβαλαν στον πλούτο της, αλλά και στην προσέλκυση ξένων κατακτητών. Το Τρόοδος είναι επίσης ο κύριος προμηθευτής ξυλείας, γιατί εδώ βρίσκονται τα πιο πλούσια δάση του νησιού. Είναι ακόμα ο κύριος προμηθευτής νερού, γιατί εδώ η βροχόπτωση και χιονόπτωση είναι ψηλή και από εδώ πηγάζουν τα μεγαλύτερα ποτάμια της Κύπρου (Χάρτης 2).

Οι μεγαλύτερες πεδιάδες βρίσκονται στο κέντρο σχεδόν του νησιού και εκτείνονται από τα ανατολικά στα δυτικά χωρίζοντας τις δυο οροσειρές. Οι μεγάλες αυτές εύφορες πεδινές εκτάσεις που παρήγαγαν το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής πριν από το 1974 είναι η πεδιάδα της Αμμοχώστου (στα ανατολικά), η πεδιάδα της Μεσαορίας (στο κέντρο) και το λεκανοπέδιο του Μόρφου (στα δυτικά). Το μεγαλύτερο μέρος των πεδινών αυτών εκτάσεων βρίσκεται σήμερα υπό κατοχή και η εκμετάλλευση και παραγωγικότητά του περιορίστηκε σημαντικά μετά το 1974. Οι περιοχές αυτές αποτελούσαν παραδοσιακά το σιτοβολώνα της Κύπρου. Εκτός όμως από τα δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη κλπ) εδώ καλλιεργούνταν και κτηνοτροφικά φυτά για εκτροφή βοδιών, αιγών, προβάτων και πουλερικών. Στις περιοχές που αρδεύονταν (κυρίως πεδιάδες Αμμοχώστου και Μόρφου) καλλιεργούνταν επίσης με μεγάλη επιτυχία τα εσπεριδοειδή (λεμόνια, πορτοκάλια, μανταρίνια, γκρέϊπφρουτ) και μια μεγάλη ποικιλία λαχανικών (πατάτες, φασολάκια, καρρότα, καρπούζια,

πεπόνια, ντομάτες, αγγούρια, κλπ).

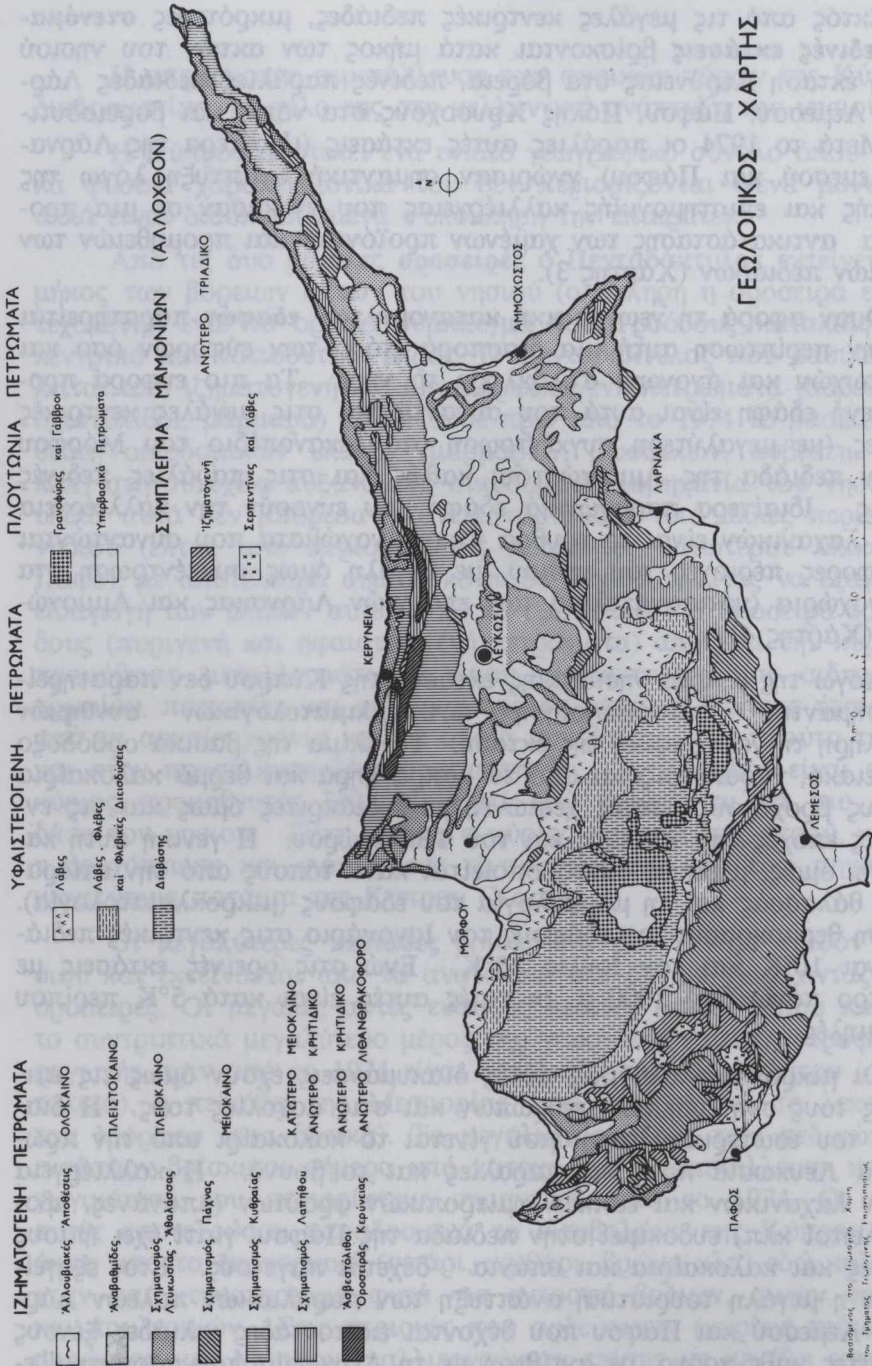
Εκτός από τις μεγάλες κεντρικές πεδιάδες, μικρότερες στενόμακρες πεδινές εκτάσεις βρίσκονται κατά μήκος των ακτών του νησιού (πεδινή έκταση Κερύνειας στα βόρεια, πεδινές παράλιες πεδιάδες Λάρνακας, Λεμεσού, Πάφου, Πόλης Χρυσοχούς στα νότια και βορειοδυτικά). Μετά το 1974 οι παράλιες αυτές εκτάσεις (ιδιαίτερα της Λάρνακας, Λεμεσού και Πάφου) γνώρισαν σημαντική ανάπτυξη λόγω της εντατικής και επιστημονικής καλλιέργειας που γνώρισαν σε μια προσπάθεια αντικατάστασης των χαμένων προϊόντων και προμηθειών των κεντρικών πεδιάδων (Χάρτης 3).

Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή των εδαφών παρατηρείται και στην περίπτωση αυτή μια διασπορά (τόσο των εύφορων όσο και των φτωχών και άγονων) σ'ολόκληρο το νησί. Τα πιο εύφορα προσχωσιγενή εδάφη είναι αυτά που συναντώνται στις μεγάλες κεντρικές πεδιάδες (με μεγαλύτερη συγκέντρωση στο λεκανοπέδιο του Μόρφου και την πεδιάδα της Αμμοχώστου) καθώς και στις παράλιες πεδινές εκτάσεις. Ιδιαίτερα παραγωγικά εδάφη που ευνοούν την καλλιέργεια κυρίως λαχανικών είναι τα ερυθρά ή κοκκινοχώματα που συναντώνται σε διάφορες περιοχές του νησιού, με μεγάλη όμως συγκέντρωση στα Κοκκινοχώρια (νοτιοανατολικά των επαρχιών Λάρνακας και Αμμοχώστου), (Χάρτης 4).

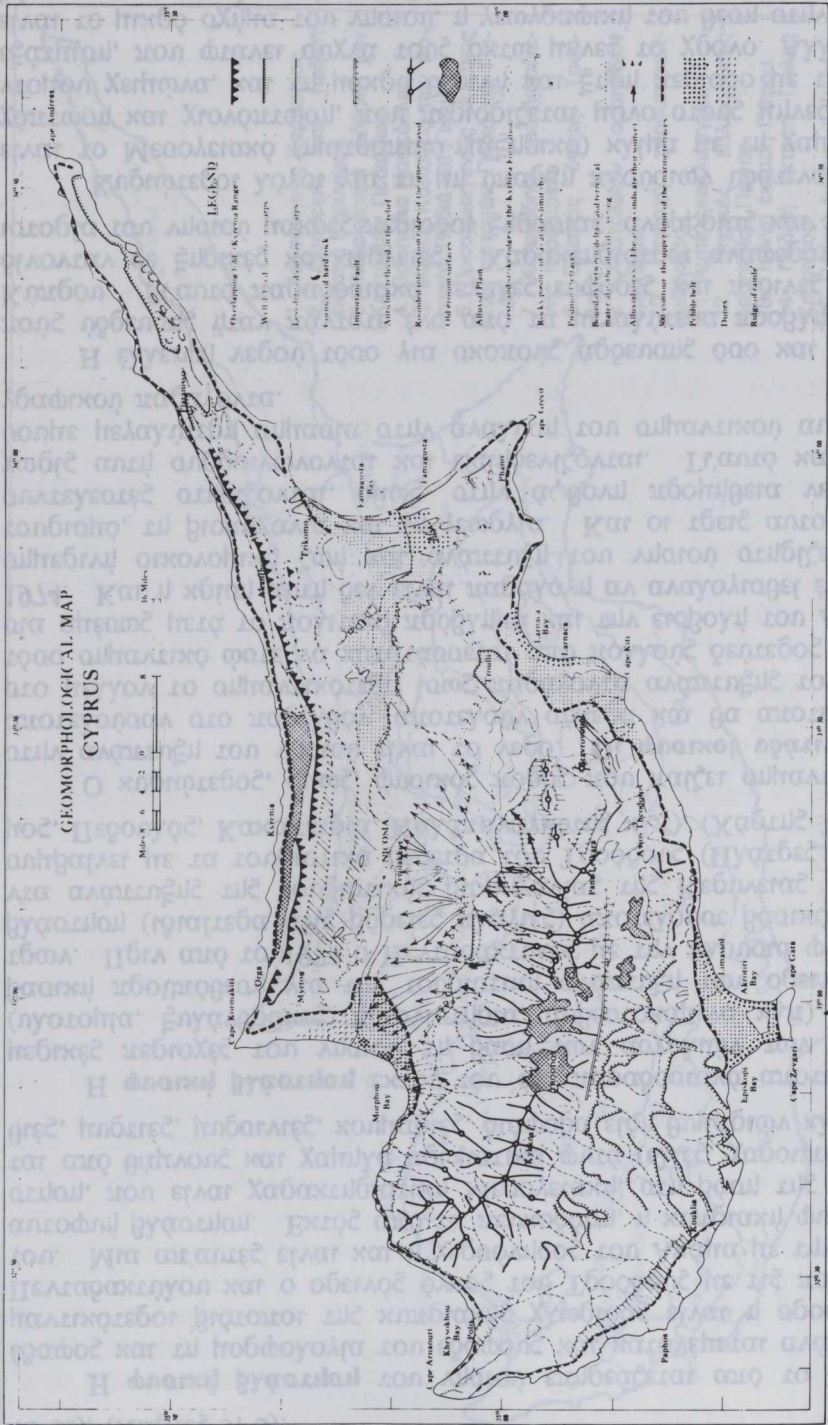
Λόγω της μικρής νησιώτικης έκτασης της Κύπρου δεν παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση των κλιματολογικών συνθηκών σ'ολόκληρη τη γεωγραφική της έκταση. Το κλίμα της βασικά ορθόδοξο Μεσογειακό, χαρακτηρίζεται από τα μακρά ξηρά και θερμά καλοκαίρια και τους βροχερούς ήπιους χειμώνες με ευδιάκριτες όμως και τις ενδιάμεσες εποχές της Άνοιξης και του Φθινοπώρου. Η γενική αυτή κατάσταση, όμως, μερικώς διαφοροποιείται κατά τόπους από την επίδραση της θάλασσας και τη μορφολογία του εδάφους (μικροκλιματολογία).

Η μέση θερμοκρασία του εδάφους τον Ιανουάριο στις κεντρικές πεδιάδες είναι 10°K και τον Ιούλιο 33°K. Ενώ στις ορεινές εκτάσεις με υψόμετρο πάνω από 1000 μ. οι τιμές αυτές είναι κατά 5°K περίπου πιο χαμηλές.

Οι μικροκλιματολογικές αυτές διακυμάνσεις έχουν όμως τις επιδράσεις τους στη ζωή των ανθρώπων και στις ασχολίες τους. Η διακίνηση του εσωτερικού τουρισμού γίνεται το καλοκαίρι από την πρωτεύουσα Λευκωσία προς τις παραλίες και το βουνό. Η καλλιέργεια πολλών λαχανικών και ειδικών ημιτροπικών φρούτων (μπανάνες, αβοκάτο, λωτοί κλπ) ευδοκίμει στην πεδιάδα της Πάφου, γιατί έχει ήπιους χειμώνες και καλοκαίρια και σπάνια δέχεται παγετούς. Έτσι εξηγείται και η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη των παραλιακών πόλεων Λάρνακας, Λεμεσού και Πάφου που δέχονται εκατοντάδες χιλιάδες ξένους επισκέπτες κάθε χρόνο, σε αντίθεση με τη Λευκωσία που χαρακτηρίζεται από πολύ ψηλές θερμοκρασίες κατά τους θερινούς μήνες (36°K-

Χάρτης 2. Γεωλογικός Χάρτης της Κύπρου.

Χάρτης 3. Γεωμορφολογικός Χάρτης της Κύπρου.

40°K), (Χάρτες 5, 6).

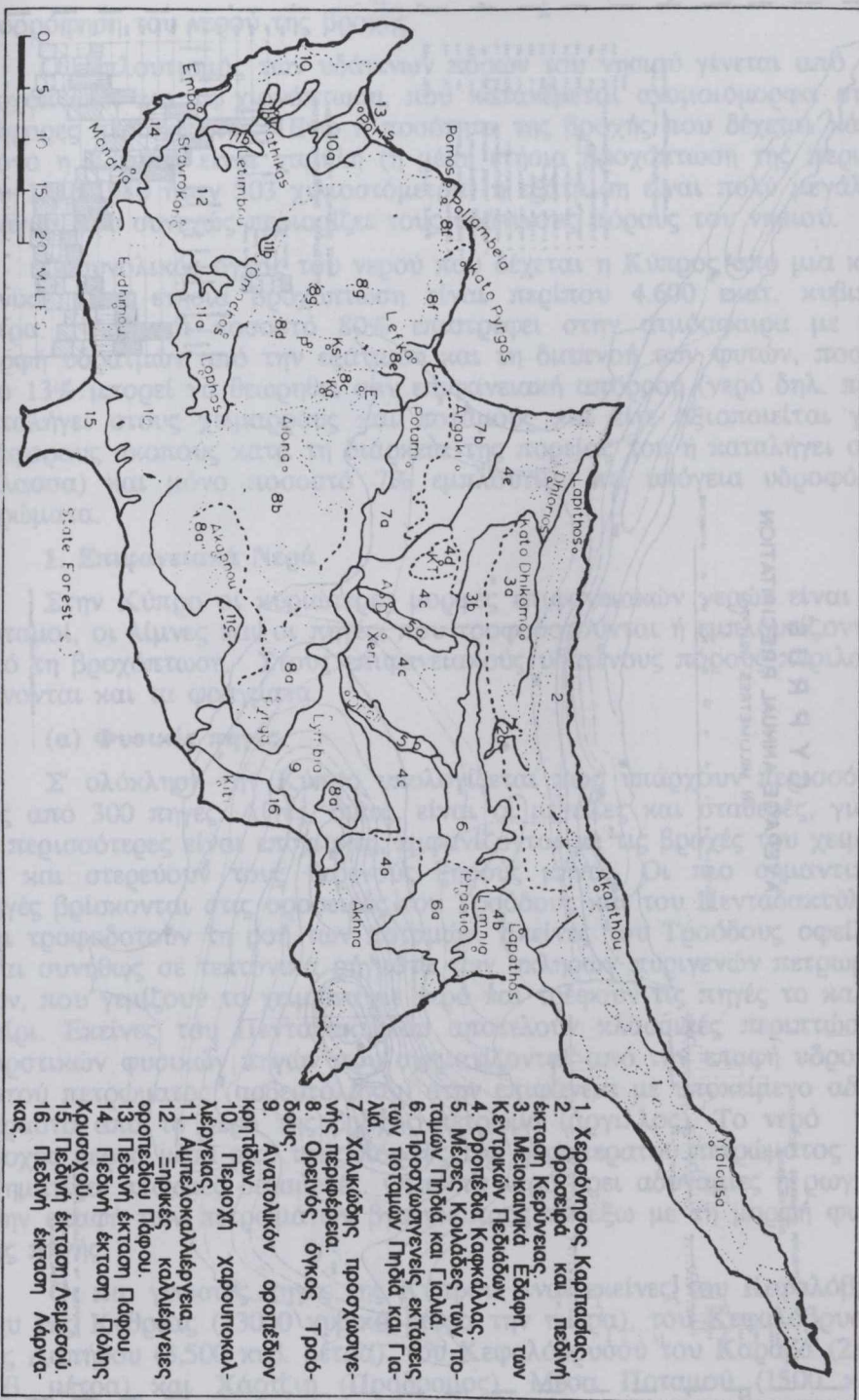
Η φυσική βλάστηση του νησιού επηρεάζεται από το κλίμα, το έδαφος και τη μορφολογία του εδάφους και κατανέμεται ανάλογα. Σημαντικότεροι βιότοποι της κυπριακής χλωρίδας είναι η οροσειρά του Πενταδάκτυλου και ο ορεινός όγκος του Τροόδους με τις παραφυάδες του. Μια απ'αυτές είναι και η χερσόνησος του Ακάμα με την πλούσια αυτοφυή βλάστηση. Εκτός από τα πευκοδάση, η κυπριακή φυσική βλάστηση, που είναι χαρακτηριστική Μεσογειακή, στη βάση της αποτελείται από θάμνους και χαμηλά αρωματικά φυτά (ελιές, χαρουπιές, τριμιθιές, μυρτιές, μυρσινιές, κουμαριές, διάφορα είδη θυμαριών κλπ).

Η φυσική βλάστηση εκτός του ότι παραδοσιακά αποτελούσε σε μερικές περιοχές του νησιού τη βάση των ασχολιών των κατοίκων (υλοτομία, ξυλάνθρακες, πριονιστήρια, ασβεστοκάμινα κλπ), αποτελεί βασική προϋπόθεση για την τουριστική ανάπτυξη των ορεινών θερέτρων. Πριν από το 1974 ο Πενταδάκτυλος με την πλούσια φυσική του βλάστηση (ιδιαίτερα στις βόρειες πλαγιές) αποτελούσε βασικό παράγοντα ανάπτυξης της τουριστικής βιομηχανίας της Κερύνειας. Το ίδιο συμβαίνει με τα τουριστικά θέρετρα του Τροόδους (Πλάτρες, Πρόδρομος, Πεδουλάς, Κακοπετριά, Καλαπαναγιώτης κλπ), (Χάρτης 7).

Ο κυριώτερος, όμως, φυσικός πόρος που παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του νησιού είναι το νερό. Οι φυσικοί υδάτινοι πόροι αποτελούσαν στο παρελθόν, αποτελούν σήμερα και θα αποτελούν και στο μέλλον το σημαντικότερο ίσως παράγοντα ανάπτυξης του νησιού, τόσο σημαντικό ώστε να κατατάσσεται από πολλούς δεύτερος σε σημασία αμέσως μετά το πολιτικό πρόβλημα και την εισβολή του Αττίλα το 1974. Και η κρίση αυτή δεν είναι παράλογη αν αναλογισθεί ένας ότι η σημερινή οικονομική ζωή και ανάπτυξη του νησιού στηρίζεται στον τουρισμό, τη βιομηχανία και τη γεωργία. Και οι τρεις αυτοί βασικοί συντελεστές στηρίζονται, όμως, στην άφθονη προμήθεια νερού που χωρίς αυτή συρρικνώνονται και εκμηδενίζονται. Γι'αυτό και θα δώσουμε μεγαλύτερη σημασία στην ανάλυση του σημαντικού αυτού γεωγραφικού παράγοντα.

Η έλλειψη νερού τόσο για σκοπούς άρδευσης όσο και για σκοπούς ύδρευσης ήταν πάντοτε ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της Κύπρου. Γι'αυτό παραδοσιακά μεγάλες εύφορες και πεδινές εκτάσεις δίνονταν σε ξηρικές καλλιέργειες. Χαρακτηριστικά αναφέρονται στην ιστορία του νησιού μακρές περίοδοι ξηρασίας, ανομβρίας και πείνας.

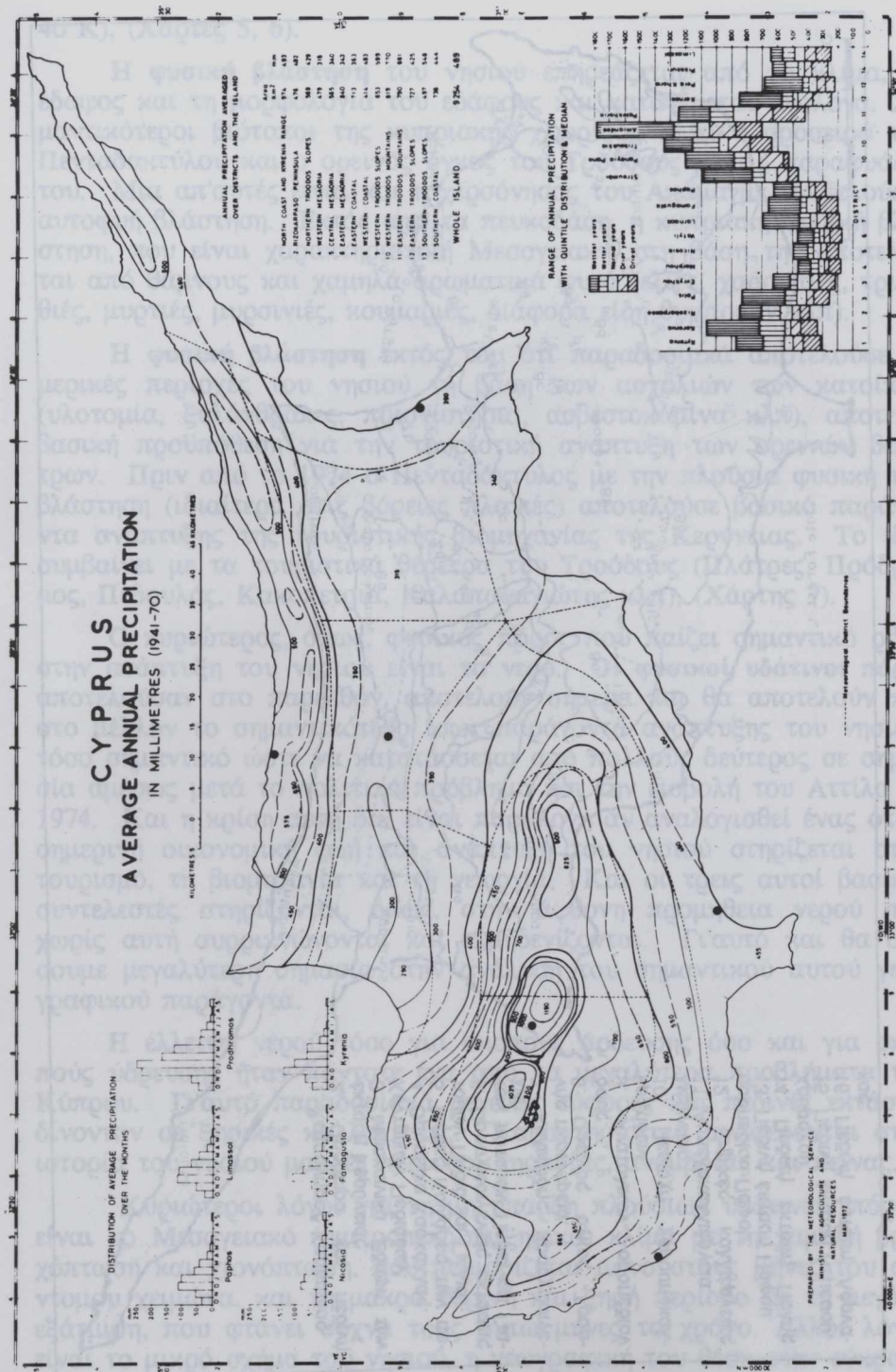
Κυριώτεροι λόγοι για τη μη ύπαρξη πλούσιων υδάτινων πόρων είναι το Μεσογειακό (ημιτροπικό-ημιξηρικό) κλίμα με τη χαμηλή βροχόπτωση και χιονόπτωση, που περιορίζεται μόνο στους μήνες του σύνομου χειμώνα, και τη μακρά θερινή και ξηρή περίοδο με τη μεγάλη εξάτμιση, που φτάνει συχνά τους οκτώ μήνες το χρόνο. Άλλοι λόγοι είναι το μικρό σχήμα του νησιού, η γεωγραφική του θέση στην εύκρατη ζώνη και τα γεωλογικά πετρώματα που δεν επιτρέπουν την εύκολη

Χάρτης 4. Χάρτης Χρήσης Γης της Κύπρου.

CYPRUS

AVERAGE ANNUAL PRECIPITATION IN MILLIMETRES (1941-70)

Χάρτης 5. Χάρτης Μέσης Ετήσιας Βροχόπτωσης.

PREPARED BY THE METEOROLOGICAL SERVICE
MINISTRY OF AGRICULTURE AND
NATURAL RESOURCES
MAY 1972

απορρόφηση του νερού της βροχής.

Ο εμπλουτισμός των υδάτινων πόρων του νησιού γίνεται από τη βροχόπτωση και τη χιονόπτωση, που κατανέμεται ανομοιόμορφα στις διάφορες περιοχές της. Ενώ η ποσότητα της βροχής που δέχεται κάθε χρόνο η Κύπρος είναι χαμηλή (η μέση ετήσια βροχόπτωση της περιόδου 1916-1980 ήταν 503 χιλιοστόμετρα) η εξάτμιση είναι πολύ μεγάλη, πράγμα που συνεχώς περιορίζει τους υδάτινους πόρους του νησιού.

Ο συνολικός όγκος του νερού που δέχεται η Κύπρος από μια κανονική μέση ετήσια βροχόπτωση είναι περίπου 4.600 εκατ. κυβικά μέτρα. Απ'αυτά ποσοστό 80% επιστρέφει στην ατμόσφαιρα με τη μορφή υδρατμών από την εξάτμιση και τη διαπνοή των φυτών, ποσοστό 13% μπορεί να θεωρηθεί σαν επιφανειακή απορροή (νερό δηλ. που καταλήγει στους χειμαρρους και ποταμούς και είτε αξιοποιείται για διάφορους σκοπούς κατά τη διάρκεια της πορείας του ή καταλήγει στη θάλασσα) και μόνο ποσοστό 7% εμπλουτίζει τα υπόγεια υδροφόρα στρώματα.

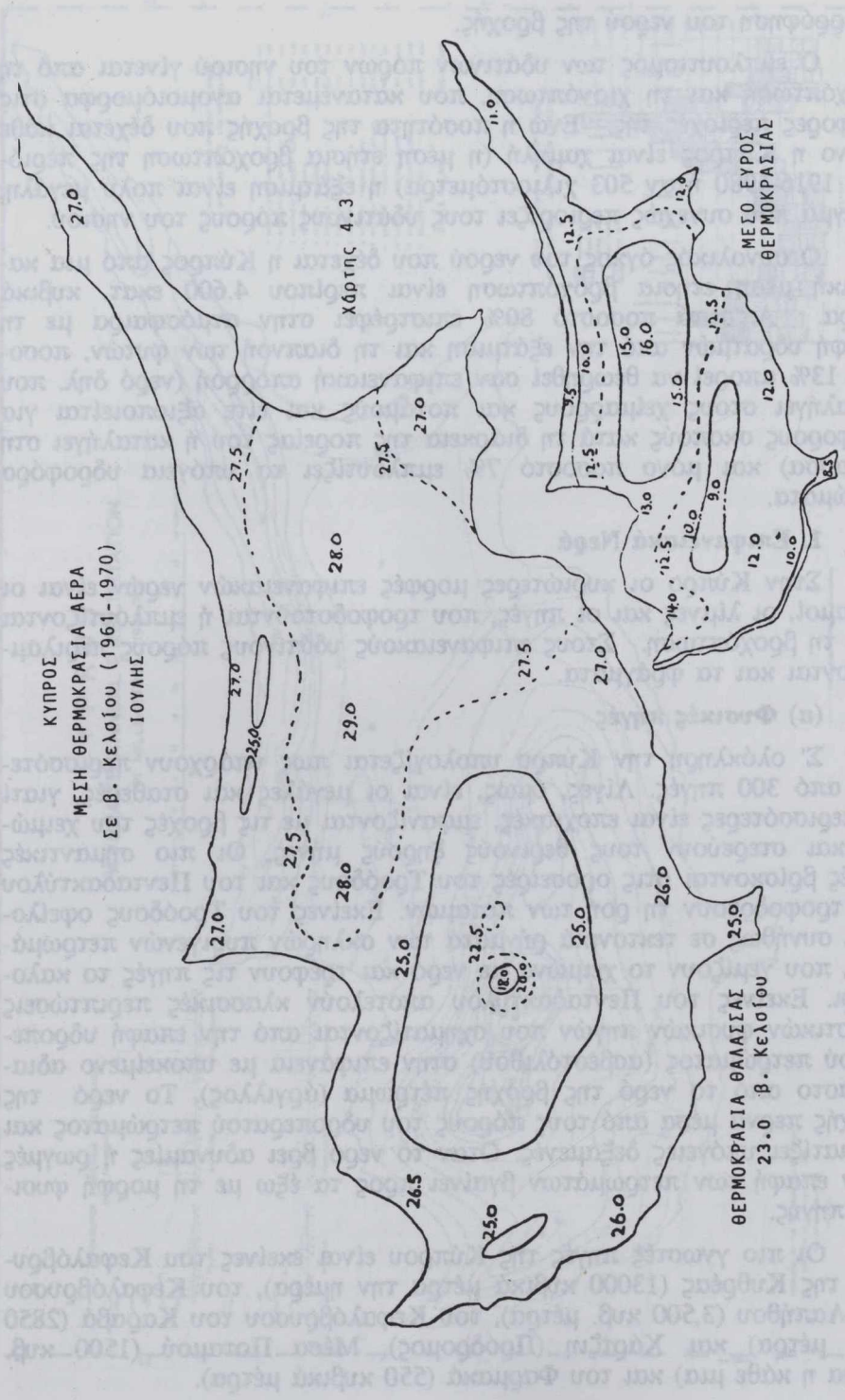
1. Επιφανειακά Νερά

Στην Κύπρο οι κυριότερες μορφές επιφανειακών νερών είναι οι ποταμοί, οι λίμνες και οι πηγές, που τροφοδοτούνται ή εμπλουτίζονται από τη βροχόπτωση. Στους επιφανειακούς υδάτινους πόρους περιλαμβάνονται και τα φράγματα.

(α) Φυσικές πηγές

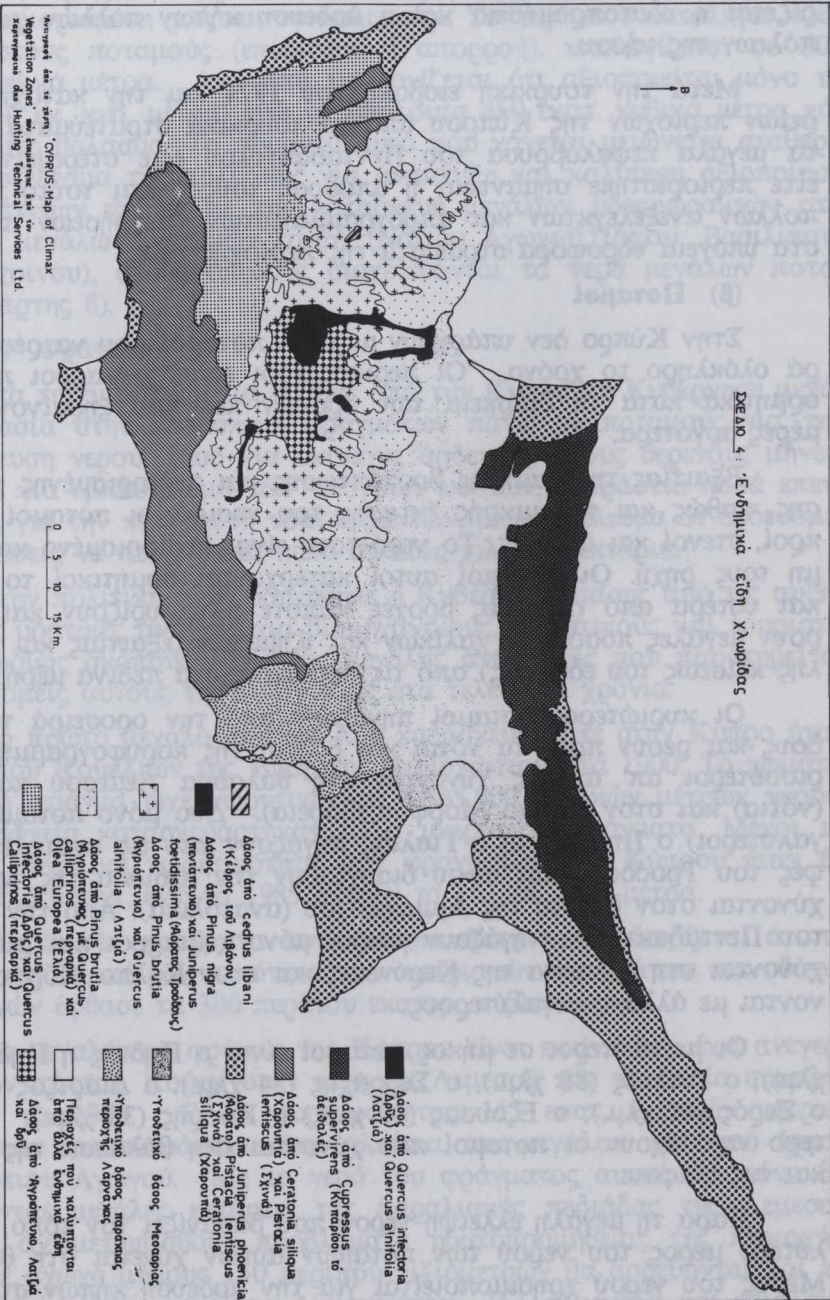
Σ' ολόκληρη την Κύπρο υπολογίζεται πως υπάρχουν περισσότερες από 300 πηγές. Λίγες, όμως, είναι οι μεγάλες και σταθερές, γιατί οι περισσότερες είναι εποχιακές, εμφανίζονται με τις βροχές του χειμώνα και στερεύουν τους θερινούς ξηρούς μήνες. Οι πιο σημαντικές πηγές βρίσκονται στις οροσειρές του Τροόδου και του Πενταδακτύλου και τροφοδοτούν τη ροή των ποταμών. Εκείνες του Τροόδου οφείλονται συνήθως σε τεκτονικά ρήγματα των σκληρών πυριγενών πετρωμάτων, που γεμίζουν το χειμώνα με νερό και τρέφουν τις πηγές το καλοκαίρι. Εκείνες του Πενταδακτύλου αποτελούν κλασικές περιπτώσεις καρστικών φυσικών πηγών που σχηματίζονται από την επαφή υδροπερατού πετρώματος (ασβεστόλιθου) στην επιφάνεια με υποκείμενο αδιάπεραστο από το νερό της βροχής πέτρωμα (άργιλλος). Το νερό της βροχής περνά μέσα από τους πόρους του υδροπερατού πετρώματος και σχηματίζει υπόγειες δεξαμενές. Όταν το νερό βρει αδυναμίες ή ρωγμές στην επαφή των πετρωμάτων βγαίνει προς τα έξω με τη μορφή φυσικής πηγής.

Οι πιο γνωστές πηγές της Κύπρου είναι εκείνες του Κεφαλόβρυσου της Κυθρέας (13000 κυβικά μέτρα την ημέρα), του Κεφαλόβρυσου της Λαπτήθου (3,500 κυβ. μέτρα), του Κεφαλόβρυσου του Καραβά (2850 κυβ. μέτρα) και Χάρτζη (Προόδρομος), Μέσα Ποταμού (1500 κυβ. μέτρα η κάθε μια) και του Φαρμακά (550 κυβικά μέτρα).

Χάρτης 6. Χάρτης Μέσης Θερμοκρασίας τον Ιούλιο.

Χάρτης 4 : Έμφημιτικά είδη Χάμπιλιος

Χάρτης 7. Χάρτης φουσκής Βιάστησης της Κύπρου.

Οι πηγές εξετάζονται με τους επιφανειακούς υδάτινους πόρους γιατί τροφοδοτούν τη ροή των ποταμών κατά τη διάρκεια ολόκληρου του χρόνου. Οι πηγές είναι πολύ ζωτικής σημασίας, γιατί σ'αυτές στηρίζεται η υδατοπρομήθεια και η άρδευση κήπων πολλών χωριών και πόλεων της νήσου.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την κατοχή των βορείων περιοχών της Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής, τα μεγάλα κεφαλόβρυσα του Πενταδακτύλου είτε στέρεψαν εντελώς, είτε περιορίστηκε σημαντικά η απόδοσή τους. Και τούτο λόγω των πολλών ανεξέλεγκτων και απρογραμματίστων γεωτρήσεων που έγιναν στα υπόγεια υδροφόρα στρώματα της περιοχής τους.

(β) Ποταμοί

Στην Κύπρο δεν υπάρχουν μεγάλοι ποταμοί που να ρέουν σταθερά ολόκληρο το χρόνο. Οι περισσότεροι είναι χείμαρροι που ρέουν ορμητικά κατά τη διάρκεια των βροχών και που ξηραίνονται λίγες μέρες αργότερα.

Εξαιτίας της χαμηλής βροχόπτωσης και περιορισμένης χιονόπτωσης, καθώς και της μικρής έκτασης του νησιού, οι ποταμοί είναι μικροί, στενοί και αβαθείς. Το νερό τους είναι περιορισμένο και η στάθμη τους ρηχή. Οι ποταμοί αυτοί κατέρχονται ορμητικοί το χειμώνα, και ύστερα από ραγδαίες βροχές κάποτε πλημμυρίζουν και παρασύρουν μεγάλες ποσότητες χαλίκων και ιζημάτων (εξαιτίας και της μεγάλης κλίσεως του εδάφους) από τις οροσειρές στα πεδινά μέρη.

Οι κυριώτεροι ποταμοί πηγάζουν από την οροσειρά του Τροόδου και ρέουν προς τα νότια και βόρεια της κορυφογραμμής. Οι περισσότεροι απ' αυτούς χύνονται στη θάλασσα Λεμεσού και Πάφου (νότια) και στον Κόλπο Μόρφου (βόρεια). Δυο μόνο ποταμοί (οι μεγαλύτεροι) ο Πηδιάς και ο Γιαλιάς πηγάζουν από τις ανατολικές κορυφές του Τροόδου και αφού διασχίσουν την πεδιάδα της Μεσαορίας χύνονται στον Κόλπο της Αμμοχώστου (ανατολικά). Από την οροσειρά του Πενταδακτύλου πηγάζουν μικροί μόνο χείμαρροι και ρυάκια που χύνονται στη θάλασσα της Κερύνειας και στον Κόλπο Μόρφου ή ενώνονται με άλλους μεγαλύτερους.

Οι μεγαλύτεροι σε μήκος ποταμοί είναι ο Πηδιάς ή Πηδιαίος (98 χλμ.), ο Γιαλιάς (88 χλμ.), ο Σερράχης (54 χλμ.), ο Διάριζος (42 χλμ.), ο Ξερός (41 χλμ.), ο Εξουσας (40 χλμ.) ο Κούρης (38 χλμ.). Περισσότερο νερό έχουν οι ποταμοί που χύνονται στη θάλασσα της Λεμεσού και της Πάφου.

Παρά τη μεγάλη έλλειψη νερού που βασανίζει τον τόπο, το μεγαλύτερο μέρος του νερού των ποταμών αυτών χύνεται στη θάλασσα. Μέρος του νερού χρησιμοποιείται για την άρδευση κήπων στις κοιλάδες της Σολιάς, Μαραθάσας και στις κοιλάδες των ποταμών στη Λεμεσό και την Πάφο.

Όπως αναφέραμε πιο πάνω οι περισσότεροι ποταμοί στην Κύπρο ρέουν από το Δεκέμβρη μέχρι το Μάη και είναι στην ουσία χείμαρροι. Ορισμένοι όμως που βρίσκονται σε υψόμετρο πάνω από 1000 μέτρα έχουν περιορισμένη ροή και το καλοκαίρι. Το νερό που καταλήγει κάθε χρόνο στους ποταμούς (επιφανειακή απορροή), υπολογίζεται σε 600 εκατ. κυβικά μέτρα. Απ' αυτά υπολογίζεται ότι αξιοποιείται μόνο το 25% (150 εκ. κυβ. μέτρα) ενώ τα υπόλοιπα 450 εκατ. κυβικά μέτρα χάνονται στη θάλασσα. Το ποσοστό αυτό που χάνεται μειώνεται σταθερά σαν αποτέλεσμα της πολιτικής για ανάπτυξη και καλύτερη αξιοποίηση των υδάτινων πόρων με την κατασκευή μεγάλων υδατοφρακτών στα πλαίσια μεγάλων υδατικών έργων (Νότιου Αγωγού, Πάφου, Βασιλικού-Πεντάσχοινου), στους οποίους διοχετεύονται τα νερά μεγάλων ποταμών (Χάρτης 8).

(γ) Φράγματα

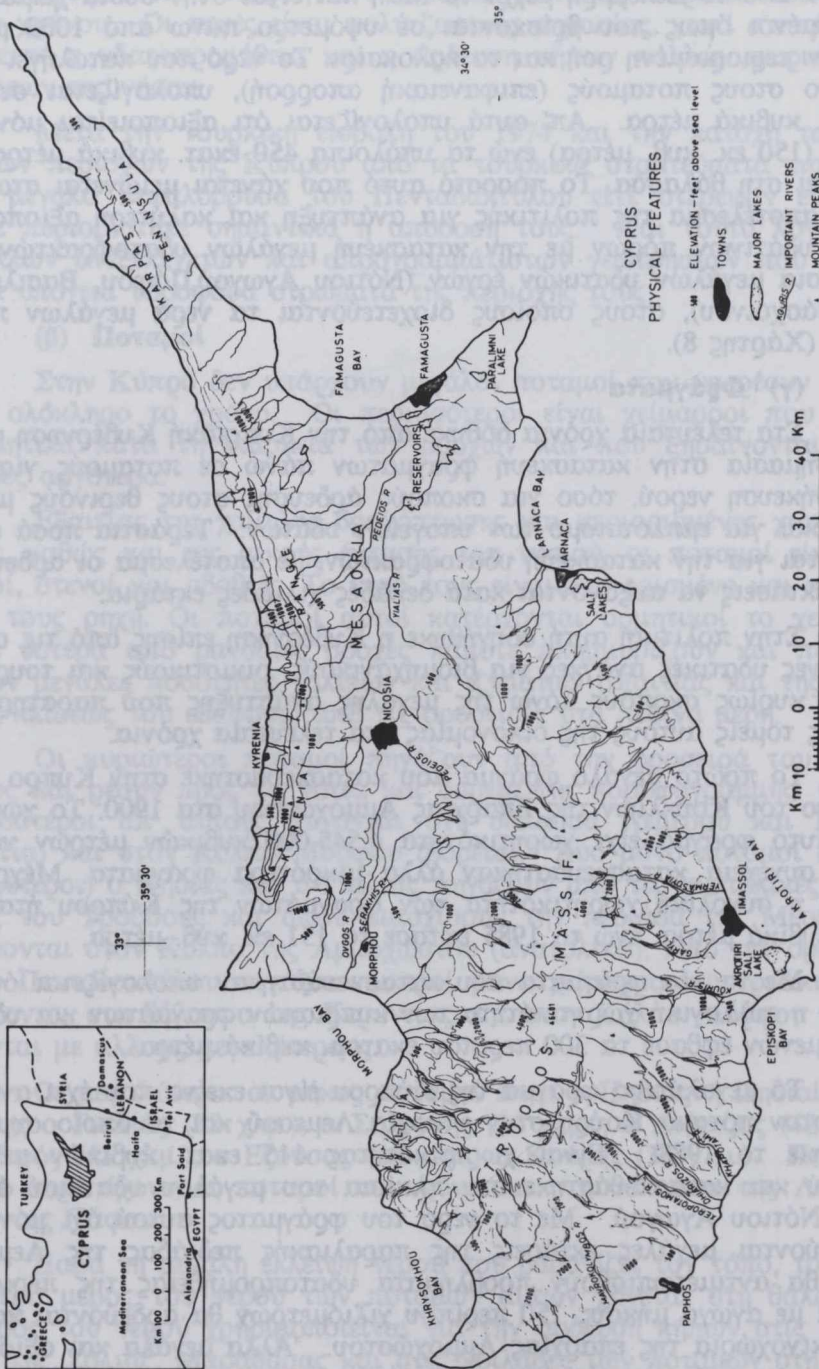
Στα τελευταία χρόνια δόθηκε από την Κυπριακή Κυβέρνηση μεγάλη σημασία στην κατασκευή φραγμάτων πάνω σε ποταμούς για την αποθήκευση νερού, τόσο για σκοπούς άρδευσης στους θερινούς μήνες, όσο και για εμπλουτισμό των υπογείων υδάτων. Τεράστια ποσά επενδύονται για την κατασκευή υδατοφρακτών, με αποτέλεσμα οι αρδευόμενες εκτάσεις να αυξάνονται κατά δεκάδες χιλιάδες εκτάρια.

Στην πολιτική αυτή οδηγήθηκε η Κυβέρνηση επίσης από τις αυξανόμενες υδατικές ανάγκες για βιομηχανικούς, οικιστικούς και τουριστικούς κυρίως σκοπούς λόγω της μεγάλης ανάπτυξης που παρατηρείται στους τομείς αυτούς της οικονομίας στα τελευταία χρόνια.

Το πρώτο μεγάλο φράγμα που κατασκευάστηκε στην Κύπρο ήταν εκείνο του Κουκλιών της Επαρχίας Αμμοχώστου στα 1900. Το χωμάτινο αυτό φράγμα είχε χωρητικότητα 4.545.000 κυβικών μέτρων νερού. Στη συνέχεια κατασκευάστηκαν άλλα μικρότερα φράγματα. Μέχρι το 1980 η συνολική χωρητικότητα των φραγμάτων της Κύπρου ήταν 65 εκ. κυβικά μέτρα, ενώ το 1985 έφτασε τα 151 εκ. κυβ. μέτρα.

Με τα νέα φράγματα που κατασκευάστηκαν υπολογίζεται ότι το 1992 η συλλογική χωρητικότητα των κυπριακών φραγμάτων και υδατοδεξαμενών έφθασε τα 300 περίπου εκατομ. κυβικά μέτρα.

Το μεγαλύτερο φράγμα της Κύπρου είναι εκείνο που έχει ανεγερθεί στον ποταμό Κούρη στην επαρχία Λεμεσού και το οποίο συμπληρώθηκε το 1988. Είναι χωρητικότητας 115 εκατ. κυβικών μέτρων νερού και κατασκευάστηκε στα πλαίσια του μεγάλου υδατικού έργου του Νότιου Αγωγού. Με το νερό του φράγματος αυτού όχι μόνο θα αρδεύονται μεγάλες εκτάσεις της παραλιακής πεδιάδας της Λεμεσού και θα αντιμετωπισθούν προβλήματα υδατοπρομήθειας της περιοχής, αλλά με αγωγή μήκους 150 περίπου χιλιομέτρων θα αρδεύονται και τα Κοκκινοχώρια της επαρχίας Αμμοχώστου. Άλλα μεγάλα και αξιόλογα φράγματα που κατασκευάστηκαν πρόσφατα στα πλαίσια μεγάλων υδα-

Χάρτης δ. Φυσιογραφικός Χάρτης της Κύπρου.

τικών έργων είναι το φράγμα του Ασπρόκρεμμου χωρητικότητας 52 εκ. κυβ. μέτρων στην Πάφο, το φράγμα Καλαβασού χωρητικότητας 17 εκ. κυβ. μ., το φράγμα του Διπόταμου, χωρητικότητας 14 εκ. κυβ. μ., ο υδατοφράκτης Ευλιάτου, χωρητικότητας 1.3 εκ. κυβ. μέτρων, το φράγμα της Ευρέτου, χωρητικότητας 24 εκ. κυβ. μέτρων, το φράγμα στον ποταμό της Έξουσας, χωρητικότητας 8 εκ. κυβ. μ., το φράγμα των Λευκάρων, 14 εκ. κυβ. μ., της Γερμασόγειας 13.5 εκ. κυβ.μ., των Πολεμιδιών 3.4 εκ. κυβ. μ., του Μαυροκόλυμπου 2 εκ. κυβ. μ. και του Κιτίου χωρητικότητας 1.6 εκ. κυβ. μ.

Υδατοφράγματα και υδατοδεξαμενές που κατασκευάστηκαν πριν από το 1974 στις περιοχές που βρίσκονται τώρα υπό κατοχή είναι των Κουκλιών (1960) με χωρητικότητα 5.545.000 κυβ. μ., της Γαληνής (1947) με 23.000 κ.μ., της Πέτρας (1948) με 32.000 κ.μ. και άλλο (1951) με 23.000 κ.μ., του Αγίου Λουκά (1955) με 455.000 κ.μ., της Γύψου (1955) με 100.000 κ.μ., του Μόρφου (1962) με 1.879.000 κ.μ., της Λεύκας (1962) με 368.000 κ.μ., του Κιόνελη (1962) με 1.045.00 κ.μ., του Κανλί (1963) με 1.113.000 κ.μ., της Μίας Μηλιάς (1964) με 355.000 κ.μ. και του Οβγού (1964) με 845.000 κ.μ.

Σημαντικό, μέρος των έργων υδατικής ανάπτυξης ολόκληρου του νησιού που έγιναν μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 βρίσκονται σήμερα στις κατεχόμενες περιοχές του νησιού.

(δ) Λίμνες

Οι μεγαλύτερες λίμνες της Κύπρου είναι η Αλυκή Λάρνακας και η Αλυκή Λεμεσού.

Η Αλυκή της Λάρνακας (κοντά στο Διεθνές Αεροδρόμιο) ήταν κάποτε ενωμένη με τη θάλασσα και αποκόπηκε απ'αυτή εξαιτίας της αποθετικής δράσης των κυμάτων και διαφόρων προσχώσεων. Παρόλο που η Αλυκή απέχει σήμερα περισσότερο από ένα χιλιόμετρο από τη θάλασσα το χειμώνα γεμίζει με θαλάσσιο αλμυρό νερό που το καλοκαίρι εξατμίζεται αφήνοντας παχύ στρώμα από αλάτι. Για την παρουσία του αλμυρού νερού δόθηκαν διάφορες θεωρίες. Επικρατέστερη φαίνεται να είναι εκείνη που υποστηρίζει πως το φαινόμενο οφείλεται στη διαροή του θαλάσσιου νερού μέσω των πορωδών πετρωμάτων που μεσολαβούν ανάμεσα στη Λίμνη και τη θάλασσα. Το νερό στη λίμνη εμπλουτίζεται και από το νερό των ρυακιών που χύνονται σ' αυτή από τη γύρω περιοχή.

Η Αλυκή της Λεμεσού ήταν πριν από πολλά χρόνια ένας μικρός κόλπος που το στόμιο του έκλεισε (τόμπολο) από τις προσχώσεις και εναποθέσεις των ποταμών Κούρρη και Γαρούλλη. Το χειμώνα θαλάσσιο νερό διεισδύει μέσα από τα πορώδη πετρώματα στη Λίμνη. Από τη μεγάλη εξάτμιση του καλοκαιριού η λίμνη ξηραίνεται.

Οι δυο αυτές λίμνες αποτελούν εξαιρετικούς βιότοπους- υγρότοπους όπου ζουν πολλά σπάνια πουλιά και φυτά, κυρίως, όμως, αποδη-

μητικά πτηνά.

Άλλη λίμνη που μπορεί ν'αναφερθεί είναι εκείνη του Παραλιμνίου. Πρόκειται για αβαθή λεκάνη στην οποία συλλέγονται τα νερά της βροχής και των μικρών ρυακιών το χειμώνα. Το μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου η λίμνη είναι χωρίς νερό.

2. Υπόγεια Νερά

Σε αντίθεση με τα επιφανειακά, τα υπόγεια νερά είναι εκείνα που δεν ρέουν στην επιφάνεια της γης, αλλά βρίσκονται κρυμμένα σε κοιλώματα του στερεού φλοιού και σχηματίζουν υπόγειες δεξαμενές, που καλύτερα λέγονται υδροφόρα στρώματα. Τα υδροφόρα αυτά στρώματα έχουν συνήθως μικρό βάθος που σπάνια ξεπερνά τα 100 μέτρα.

Πριν από μερικά χρόνια τα υδροφόρα στρώματα αποτελούσαν την κύρια πηγή ύδρευσης των πόλεων και χωριών της Κύπρου και άρδευσης των αγρών κατά τους θερινούς μήνες. Το νερό συνήθως ερχόταν στην επιφάνεια με μεγάλο αριθμό διατρήσεων και πηγαδιών. Επειδή, όμως, το νερό που αντλείτο συνεχώς και ασυλλόγιστα στην επιφάνεια δεν αναπληρούτο από τα νερά της βροχής, ήρθε στιγμή που μερικά από τα υδροφόρα στρώματα στέρεψαν.

Οι υπόγειοι υδάτινοι πόροι έχουν μεγάλη σημασία και αξία για την οικονομία της Κύπρου. Κατά τους ξηρούς θερινούς μήνες που δεν πέφτει βροχή και η ροή των ποταμών σταματά, μεγάλες γεωργικές εκτάσεις αρδεύονται με άντληση από τα υπόγεια νερά. Η ύδρευση των πόλεων εξάλλου και των χωριών του νησιού στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στα υπόγεια νερά.

Τα κυριότερα από τα υδροφόρα στρώματα της Κύπρου είναι τα ακόλουθα:

(α) Υδροφόρο στρώμα Δυτικής Μεσαορίας (Μόρφου) (κατεχόμενες περιοχές)

Είναι το μεγαλύτερο υδροφόρο στρώμα της Κύπρου. Από το στρώμα αυτό αρδεύονταν πριν από το 1974 οι κήποι εσπεριδοειδών της περιοχής αλλά και άλλες καλλιέργειες φρούτων και λαχανικών και υδρεύονταν τα μεγάλα χωριά του λεκανοπεδίου του Μόρφου.

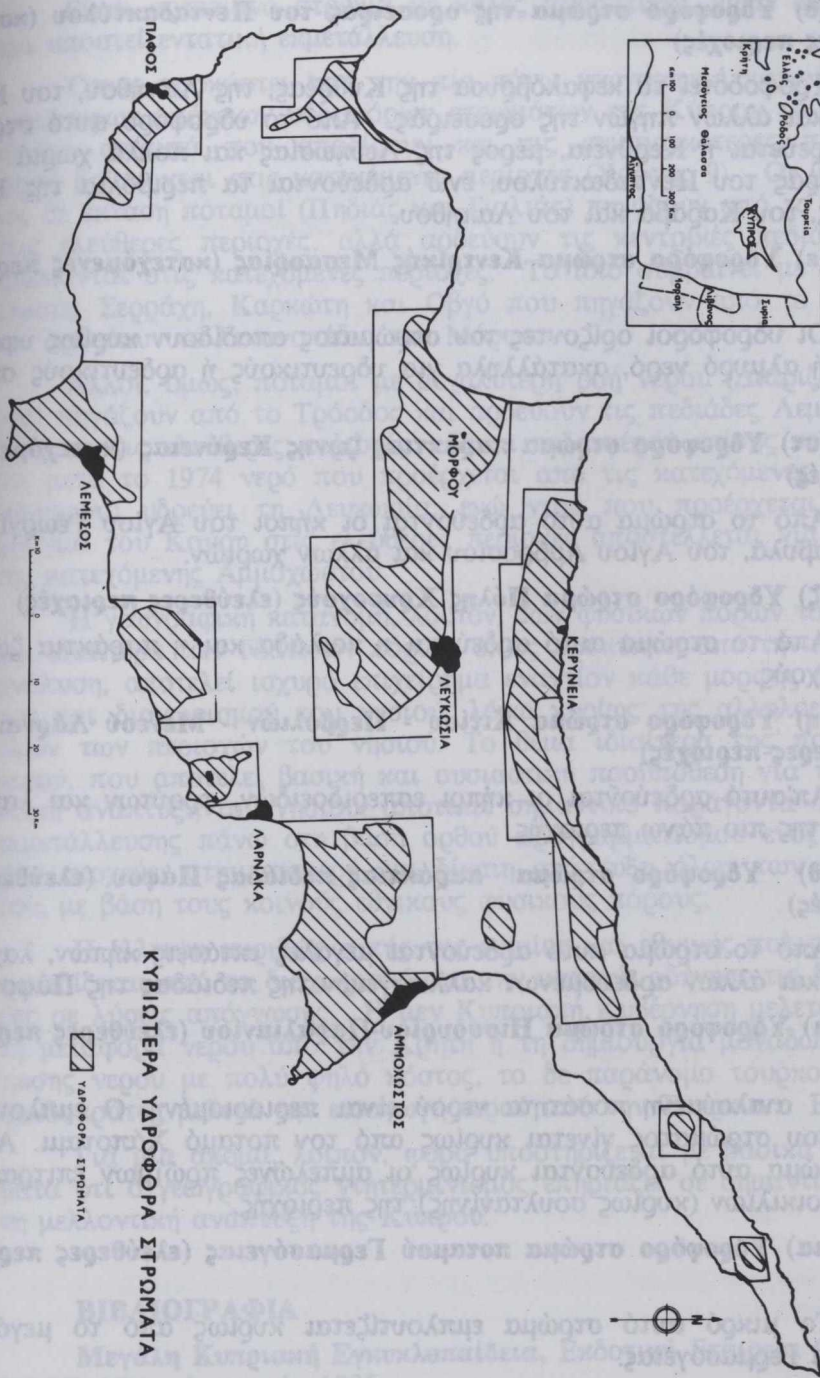
(β) Υδροφόρο στρώμα Νοτιοανατολικής Μεσαορίας (Κοκκονοχωριών) (Μέρος στις κατεχόμενες περιοχές)

Είναι το δεύτερο σημαντικότερο υδροφόρο στρώμα της Κύπρου. Στο στρώμα αυτό έχουν ανορυχθεί περισσότερες από 16,000 γεωτρήσεις, λόγω της εντατικής καλλιέργειας πατατών και πολλών λαχανικών και αρδεύονταν απ'αυτές 7000 εκτάρια γης (το 1985).

(γ) Υδροφόρο στρώμα Ακρωτηρίου-Κούρη (ελεύθερες περιοχές)

Από το στρώμα αυτό υδρεύεται η Λεμεσός και πολλά χωριά και αρδεύονται οι κήποι εσπεριδοειδών, φρούτων και λαχανικών του Φα-

Χάρτης 9. Τα Κυριότερα Υδροφόρα Στρώματα της Κύπρου.

σουριού και των γύρω χωριών.

(δ) Υδροφόρο στρώμα της οροσειράς του Πενταδακτύλου (κατεχόμενες περιοχές)

Τροφοδοτεί τα κεφαλόβρυσσα της Κυθρέας, της Λαπήθου, του Καραβά και άλλων πηγών της οροσειράς. Από το υδροφόρο αυτό στρώμα υδρεύεται η Κερύνεια, μέρος της Λευκωσίας και πολλά χωριά της οροσειράς του Πενταδακτύλου, ενώ αρδεύονται τα περιβόλια της Κυθραίας, του Καραβά και του Λαπήθου.

(ε) Υδροφόρο στρώμα Κεντρικής Μεσαορίας (κατεχόμενες περιοχές)

Οι υδροφόροι ορίζοντες του στρώματος αποδίδουν κυρίως υφάλμυρο ή αλμυρό νερό, ακατάλληλα για υδρευτικούς ή αρδευτικούς σκοπούς.

(στ) Υδροφόρο στρώμα παράκτιας ζώνης Κερύνειας (κατεχόμενες περιοχές)

Από το στρώμα αυτό αρδεύονται οι κήποι του Αγίου Γεωργίου, του Βαβυλά, του Αγίου Αμβροσίου και άλλων χωριών.

(ζ) Υδροφόρο στρώμα Πόλης Χρυσοχούς (ελεύθερες περιοχές)

Από το στρώμα αυτό αρδεύεται η κοιλάδα και η παράκτια ζώνη Χρυσοχούς.

(η) Υδροφόρο στρώμα Κιτίου - Περβολιών - Μενεού Λάρνακας (ελεύθερες περιοχές)

Απ'αυτό αρδεύονται οι κήποι εσπεριδοειδών, φρούτων και λαχανικών της πιο πάνω περιοχής.

(θ) Υδροφόρο στρώμα παράκτιας πεδιάδας Πάφου (ελεύθερες περιοχές)

Από το στρώμα αυτό αρδεύονται μεγάλες εκτάσεις κήπων, λαχανικών και άλλων αρδευομένων καλλιεργειών της πεδιάδας της Πάφου.

(ι) Υδροφόρο στρώμα Πισσουρίου-Παραλιμνίου (ελεύθερες περιοχές)

Η αντλούμενη ποσότητα νερού είναι περιορισμένη. Ο εμπλουτισμός του στρώματος γίνεται κυρίως από τον ποταμό Χάποταμι. Από το στρώμα αυτό αρδεύονται κυρίως οι αμπελώνες πρώιμων επιτραπέζιων ποικιλιών (κυρίως σουλτανίνης) της περιοχής.

(ια) Υδροφόρο στρώμα ποταμού Γερμασόγειας (ελεύθερες περιοχές)

Το μικρό αυτό στρώμα εμπλουτίζεται κυρίως από το μεγάλο φράγμα Γερμασόγειας.

(ιβ) Υδροφόρο στρώμα Μαρωνιού-Αλαμινού (ελεύθερες περιοχές)

Είναι αρτεσιανό στρώμα με καλές προοπτικές, γιατί ακόμα δεν έχει υποστεί εντατική εκμετάλλευση.

Όπως προκύπτει από την πιο πάνω γεωγραφική κατανομή των κυριώτερων υπόγειων υδροφόρων στρωμάτων της Κύπρου τα σημαντικότερα απ'αυτά που αποδίδουν και τις σημαντικότερες ποσότητες νερού βρίσκονται στις κατεχόμενες περιοχές (Χάρτης 9). Οι μεγαλύτεροι σε έκταση ποταμοί (Πηδιάς και Γιαλιάς) πηγάζουν από το Τρόδος στις ελεύθερες περιοχές, αλλά αρδεύουν τις κεντρικές πεδιάδες που βρίσκονται στις κατεχόμενες περιοχές. Το ίδιο συμβαίνει με τους ποταμούς Σερράχη, Καρκώτη και Οβγό που πηγάζουν από το Τρόδος και αρδεύουν το λεκανοπέδιο του Μόρφου.

Άλλοι, όμως, ποταμοί με μεγαλύτερη ροή νερού (Διάριζος, Κούρης) πηγάζουν από το Τρόδος και αρδεύουν τις πεδιάδες Λεμεσού και Πάφου στις ελεύθερες περιοχές. Είναι ενδιαφέρον επίσης το γεγονός ότι μετά το 1974 νερό που προέρχεται από τις κατεχόμενες περιοχές (Μόρφου) υδρεύει τη Λευκωσία, ενώ νερό που προέρχεται από το φράγμα του Κούρη στις ελεύθερες περιοχές αποστέλλεται για ύδρευση της κατεχόμενης Αμμοχώστου.

Η γεωγραφική κατανομή, λοιπόν, των φυσικών πόρων του νησιού και ιδιαίτερα των υδάτινων πόρων, όπως προκύπτει από την πιο πάνω ανάλυση, αποτελεί ισχυρό επιχείρημα εναντίον κάθε μορφής διχοτόμησης και διαχωρισμού του νησιού, λόγω κυρίως της αλληλοεξάρτησης όλων των περιοχών του νησιού. Το θέμα ιδιαίτερα της προμήθειας νερού, που αποτελεί βασική και ουσιαστική προϋπόθεση για τη μελλοντική ανάπτυξη του νησιού, αποτελεί σημαντικό παράγοντα συνολικής εκμετάλλευσης πάνω στη βάση ορθού προγραμματισμού ενός κράτους που στοχεύει στην ισομερή και δίκαιη ανάπτυξη όλων των περιοχών του, με βάση τους κοινούς εθνικούς φυσικούς πόρους.

Η έλλειψη ακριβώς αυτής της ενιαίας και εθνικής πολιτικής, που εμποδίζεται από το διαχωρισμό και την κατοχή, οδήγησε τις δυο πλευρές σε λύσεις απόγνωσης. Η μεν Κυπριακή Κυβέρνηση μελετά σοβαρά τη μεταφορά νερού από την Κρήτη ή τη δημιουργία μονάδων αφάλατωσης νερού με πολύ ψηλό κόστος, το δε παράνομο τουρκοκυπριακό ψευδοκράτος μελετά την εισαγωγή νερού από την Τουρκία.

Για μια ακόμα, λοιπόν, φορά υποστηρίζεται με βασικά επιχειρήματα ότι ο γεωγραφικός νηπτερμινισμός επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τη μελλοντική ανάπτυξη της Κύπρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Εκδοτική Εταιρεία ΦΙΛΟΚΥ-ΠΡΟΣ ΛΤΔ., Λευκωσία 1986.

Καρούζη, Γεώργιου, **Γεωγραφία της Κύπρου**, Εκδόσεις Στράβων, Λευκωσία 1973.

Σοφοκλέους, Ανδρέα Κλ., **Η Συλλογή Κυπριακών Πετρωμάτων**, Λευκωσία 1973.

Pantazis, Th., M., **An Outline of the Geology and Geomorphology of Cyprus**, Cyprus Geographical Association, Nicosia 1971.

Dreghorn, William, **Rocks and Scenery in the Kyrenia Region**, Ministry of Agriculture and Natural Resources, Nicosia 1971.

Georgiades, Christos Ch., **Nature of Cyprus**, Nicosia 1984.

Georgiades, Christos, Ch., **Flowers of Cyprus**, Nicosia 1987.

Meteorological Service, Ministry of Agriculture and Natural Resources, **A Summary of the Weather in Cyprus**, Nicosia =1990.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, **25 Χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας**, 1960-1985, Λευκωσία 1985.

Αριστοτέλους Π., **Η Κυπριακή Γεωργία**, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Δ, Σελ. 24 - 39, Λευκωσία 1986.

Press and Information Office, **CYPRUS**, Nicosia 1990.

Press and Information Office, **The European Community and Agriculture of Cyprus**, Nicosia 1991.

Konteatis, C.A.C., **The Dams of Cyprus**, Department of Water Development, Nicosia 1974.

Ministry of Agriculture and Natural Resources, **Agriculture in Cyprus**, Nicosia 1989.

Department of Water Development, **Hydrological Year-Book 1981-1982**, Nicosia 1990.

Παναγιώτου, Ανδρέα, **Η Γεωλογία της Κύπρου**, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος Γ, Λευκωσία 1986.

Υπουργείο Γεωργίας και Φυσικών Πόρων, **Δέκα Χρόνια Γεωργικής Ανάπτυξης στην Κύπρο 1974-1984**, Λευκωσία 1986.

Γ. ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ι. Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ο πληθυσμός της Κύπρου (σύνθεση, γεωγραφική κατανομή, εξέλιξη, ανάπτυξη και πυκνότητα του, μετανάστευση, δημογραφικές αλλαγές) θα αποτελέσει ένα πολύ σημαντικό γεωγραφικό παράγοντα στη μελλοντική ανάπτυξη του νησιού. Δεν είναι υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η ποιότητα, η εργατικότητα, η υπομονή και επιμονή, η δημιουργικότητα και ενεργητικότητα του πληθυσμού της Κύπρου αποτέλεσαν τον ισχυρότερο γεωγραφικό παράγοντα επιβίωσης του νησιού δια μέσου των αιώνων, αλλά και για την πρόοδο και οικονομική του ανάπτυξη, παρά τις δυσκολίες και αντιξοότητες που προέρχονταν από τις αρνητικές επιδράσεις άλλων γεωγραφικών παραγόντων.

Ο ανθρώπινος γεωγραφικός παράγοντας αποτέλεσε και θα αποτελέσει αποφασιστικό στοιχείο στην περαιτέρω διαμόρφωση και ανάπτυξη της Κύπρου. Ας μη ξεχνούμε ότι η δημιουργία του Κυπριακού προβλήματος και η κυπριακή κρίση οφείλονται ουσιαστικά στην ύπαρξη της τουρκοκυπριακής μειονότητας στο νησί. Οι διαφορετικοί εθνικοί και πολιτικοί προσανατολισμοί της Ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας του 80% και εκείνης της Τουρκοκυπριακής μειονότητας του 18% υποδαυλιζόμενοι από τη Βρετανική αποικιοκρατία και τον Τουρκικό επεκτατισμό οδήγησαν μετά τη δεκαετία του 1950 στην πλήρη διάσταση των δυο Κοινοτήτων και στις διακοινοτικές συγκρούσεις με αποκορύφωμα την ανταρσία του 1963 και την Τουρκική εισβολή του 1974, με κύριο επιχείρημα την προστασία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Ο πλήρης διαχωρισμός των δυο κοινοτήτων και η έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους, που συντηρείται με τη βία των όπλων από τότε, αποτελεί το σοβαρότερο κίνδυνο διαμελισμού του νησιού, αφού η μόνη έγνοια και η συνεχής προσπάθεια της Τουρκικής πλευράς συνίσταται στη μονιμοποίηση και νομιμοποίηση των τετελεσμένων της εισβολής και του διαχωρισμού και την αναγνώριση από τη διεθνή κοινότητα των κατεχομένων εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας ως ανεξάρτητου κράτους.

Το μέλλον, λοιπόν, και η ανάπτυξη της Κύπρου θα εξαρτηθεί απόλυτα από το κατά πόσον οι δυο κοινότητες θα συμφωνήσουν στην επανένωση του νησιού και του πληθυσμού του κάτω από την ομπρέλλα ενός ομόσπονδου κράτους, πράγμα που θα επιτρέψει την πλήρη εκμετάλλευση ολόκληρου του ανθρώπινου δυναμικού και όλων των φυσικών πόρων της επικράτειας, ενώ ταυτόχρονα θα εξοικονομηθούν τεράστια ποσά από περιττές διοικητικές και άλλες διπλές υπηρεσίες, καθώς και από τη διάλυση των στρατιωτικών δυνάμεων και των υπεράριθμων δυνάμεων ασφαλείας των δυο πλευρών.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία του κυπριακού πληθυ-

σμού που διαδραματίζουν το ρόλο τους στις πολιτικές εξελίξεις δίδονται στις σελίδες που ακολουθούν.

(α) Εθνική και Θρησκευτική Σύνθεση

Ο πληθυσμός της Κύπρου συναρτάται με την μακροαίωνη και πολυκύμαντη πολιτική ιστορία του νησιού και η σύνθεση του συνδέεται άμεσα και με τη γεωγραφική του θέση, αλλά και με τις πολιτικές εξελίξεις που σημάδεψαν αποφασιστικά την πορεία του Κυπριακού προβλήματος όπως διαμορφώθηκε στα τελευταία εκατό χρόνια.

Το συντριπτικό ποσοστό των Κυπρίων είναι **Ελληνες**, που αποτελούν το 80% του συνολικού πληθυσμού. Οι Ελληνοκύπριοι είναι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων που εποίκισαν την Κύπρο κυρίως μετά τον Τρωϊκό Πόλεμο. Από τη Β' Χιλιετηρίδα π.Χ. η Κύπρος είχε ελληνοποιηθεί. Οι ελληνικές πόλεις ήταν σκορπισμένες σ'ολόκληρο το νησί και ιδιαίτερα στα βόρεια, τα νότια και τα δυτικά παράλια. Ο τότε πληθυσμός της Κύπρου αφομοίωσε τον Ελληνικό πολιτισμό, τα ήθη και έθιμα και παρέμεινε πιστός και σταθερός σ'αυτά παρά τις ανεπάλληλες μεταγενέστερες κατακτήσεις από άλλους λαούς που και μακροαίωνες ήταν και καταπιεστικές (Ρωμαίοι, Φράγκοι, Ενετοί, Τούρκοι, Βρετανοί). Οι σημερινοί Ελληνοκύπριοι έχουν την ίδια γλώσσα, την ίδια θρησκεία και τα ίδια ήθη και έθιμα με τους Ελληνες της κυρίως Ελλάδας, παρ' όλο που στις αγροτικές κοινότητες διατηρείται ακόμα η Κυπριακή διάλεκτος. Κατά την επίσημη απογραφή του πληθυσμού το 1960 οι Ελληνοκύπριοι ήταν 441,656.

Οι **Τούρκοι** κάτοικοι του νησιού αποτελούν τη μεγαλύτερη μειονότητα και συνθέτουν το 18% του συνολικού πληθυσμού της Κύπρου. Οι Τουρκοκύπριοι είναι κυρίως απόγονοι εξισλαμισθέντων ορθόδοξων χριστιανών και καθολικών Φράγκων μετά την τουρκική κατάκτηση, αλλά και απόγονοι των Οθωμανών στρατιωτών και της συνοδείας τους που κατέλαβαν την Κύπρο το 1571 μ.Χ. Ο Σουλτάνος τότε ενθάρρυνε τον αποικισμό της Κύπρου με την παροχή στους έποικους από την Τουρκία καλλιεργήσιμης γης για γεωργική εκμετάλλευση. Η πιο εύφορη και πλούσια γη πάρθηκε με τη βία από τους Ελληνες ιδιοκτήτες της και δόθηκε στους Τούρκους πασάδες και στους εποίκους. Ο αριθμός των Τούρκων κατοίκων του νησιού σταδιακά αυξανόταν και με τον εξισλαμισμό μέρους του γηγενούς πληθυσμού (Ελλήνων, Φράγκων και Ενετών), για αποφυγή της καταδίωξης και της βαρείας φορολογίας. Αρκετοί από τους εξισλαμισθέντες χριστιανούς ήταν κρυπτοχριστιανοί, γνωστοί ως λινοπάμπακοι, που διατηρούσαν κρυφά τους τύπους της χριστιανικής θρησκείας. Πολλοί απ'αυτούς επανήλθαν στο χριστιανισμό μετά την ανάληψη της διοίκησης του νησιού από τους Βρετανούς, ενώ μέχρι το 1974 αρκετοί Τουρκοκύπριοι μιλούσαν μόνο Ελληνικά και τηρούσαν τα Ελληνικά ήθη και έθιμα. Κατά την επίσημη απογραφή του πληθυσμού της Κύπρου το 1960 οι Τουρκοκύπριοι ανέρχονταν σε 104.942. Μετά την Τουρκική εισβολή του 1974 διαφοροποιήθηκε η

σύνθεση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Ενώ ο αριθμός των γηγενών τουρκοκυπρίων άρχισε να μειώνεται λόγω της μετανάστευσης σαν συνέπεια της ανεργίας, της ένδειας και της καταπίεσης του καθεστώτος, ένας μεγάλος αριθμός Τούρκων εποίκων από την Ανατολία, που υπολογίζεται στις 65,000 μεταφέρθηκε για εγκατάσταση στις κατεχόμενες περιοχές του νησιού. Στους έποικους αυτούς δόθηκαν σπίτια και περιουσίες που ανήκουν στους Ελληνοκύπριους πρόσφυγες και σε αρκετούς απ'αυτούς δικαίωμα ψήφου για να στηρίζουν με τη ψήφο τους το ψευδοκράτος του Ραούφ Ντενκτάς.

Οι **Μαρωνίτες** κάτοικοι του νησιού προήλθαν από τη γειτονική μεγάλη μαρωνιτική κοινότητα της Συρίας και του Λιβάνου και έφθασαν στην Κύπρο σε διάφορες περιόδους, μαζικά, όμως, τον 8ο αιώνα μ.Χ. εξαιτίας των Αραβικών επιδρομών και διωγμών. Υπολογίζεται ότι έφθασαν τότε στην Κύπρο 80,000 Μαρωνίτες και αποτέλεσαν τη δεύτερη σε μέγεθος κυπριακή κοινότητα μετά την Ελληνική. Οι Μαρωνίτες κατοικούσαν σε 60 χωριά σκορπισμένα σ'ολόκληρο το νησί. Μετά την τουρκική κατοχή του 1571 μ.Χ. η Μαρωνιτική κοινότητα συρρικνώθηκε και περιορίστηκε σε μικρό αριθμό χωριών. Ο Μαρωνιτικός πληθυσμός σήμερα συγκεντρώνεται στα χωριά Κορμακίτης, Ασώματος, Καρπάσια, Αγία Ειρήνη και Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας που βρίσκονται όλα στην κατεχόμενη περιοχή στα βόρεια της κωμόπολης Μόρφου. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την κατοχή των βόρειων περιοχών του νησιού από τα τουρκικά στρατεύματα μεγάλο μέρος της κοινότητας εγκατέλειψε τα χωριά και ζει στις πόλεις ιδιαίτερα στη Λευκωσία. Οι Μαρωνίτες έχουν όμως την ευχέρεια να επισκέπτονται τα χωριά τους, πράγμα που δεν επιτρέπουν τα κατοχικά στρατεύματα στους ελληνοκύπριους πρόσφυγες. Οι Μαρωνίτες της Κύπρου είναι Χριστιανοί Καθολικοί και υπάγονται θρησκευτικά στη Μαρωνιτική Αρχιεπισκοπή του Λιβάνου. Μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960 και σύμφωνα με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας οι Μαρωνίτες επέλεξαν ν'ανήκουν στην Ελληνοκυπριακή Κοινότητα και εκλέγουν εκπρόσωπό τους στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Κατά την επίσημη απογραφή του πληθυσμού το 1960 οι Μαρωνίτες ανέρχονταν στις 2,752 και αποτελούσαν το 0.5% του συνολικού πληθυσμού του νησιού.

Οι **Αρμένιοι** κάτοικοι της Κύπρου είναι απόγονοι μεταναστών που έφθασαν στην Κύπρο κατά τη Βυζαντινή περίοδο (γύρω στο 591 μ.Χ.). Ο αριθμός των πρώτων αυτών Αρμενίων που έφθασαν στο νησί απευθείας από την Αρμενία υπολογιζόταν σε 3000. Τα χωριά Αρμίνου της Πάφου και Αρμενοχώρι Λεμεσού καθώς και το Αρμενομονάστηρο στην Κερύνεια συνδέονται με την κάθοδο αυτή, άνκαι σ'αυτά δεν κατοικούν σήμερα Αρμένιοι. Ομάδες Αρμενίων έφθασαν επίσης στην Κύπρο πολύ αργότερα τόσο κατά τη γενοκτονία τους από τους Τούρκους το 1916, όσο και μετά την προσάρτηση μέρους της Αρμενίας στη Σοβιετική Ένωση. Αντίθετο κύμα μετανάστευσης Κυπρίων Αρμενίων προς τη Σοβιετική Αρμενία (και κυρίως στο Εριβάν) παρατηρήθηκε

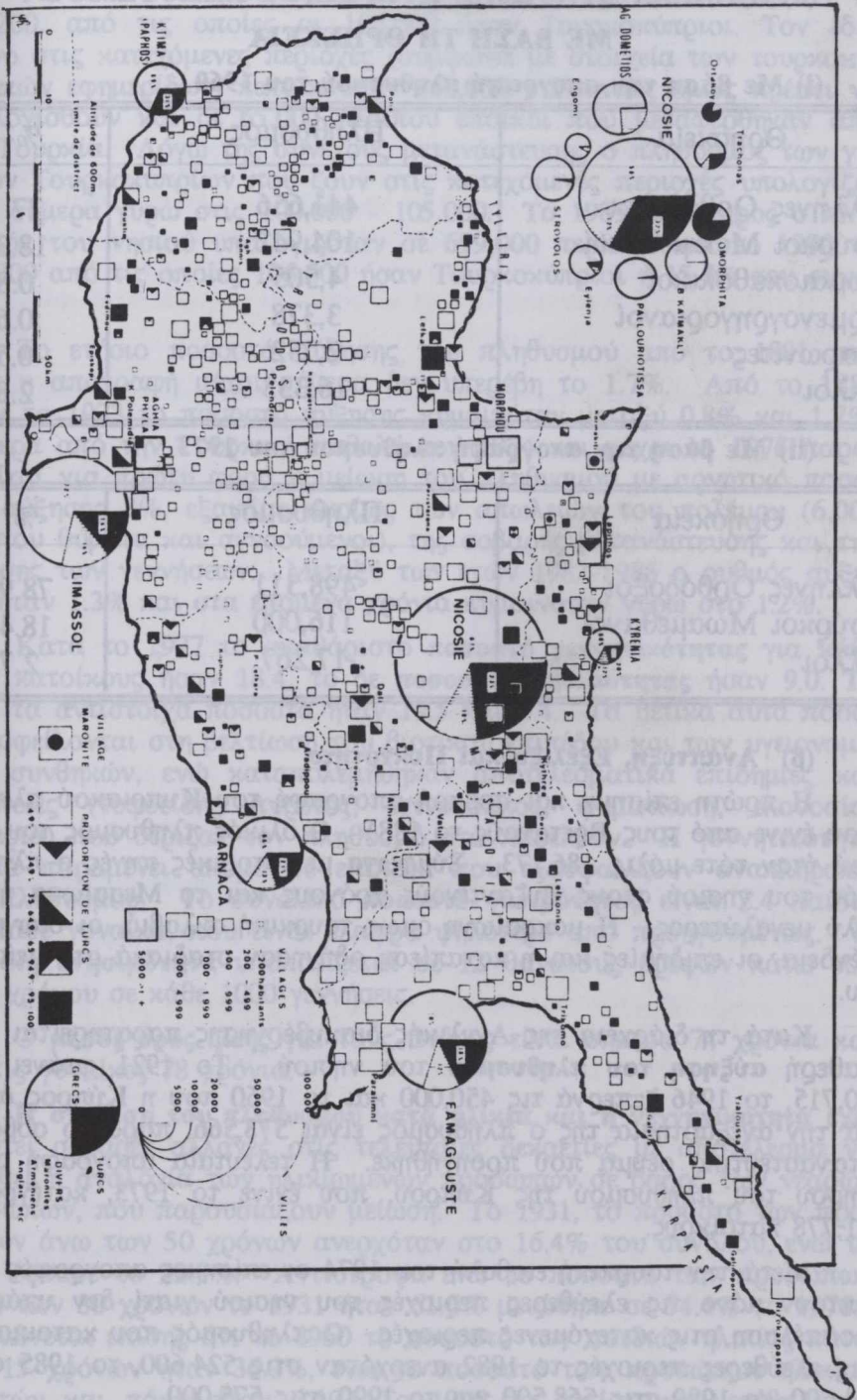
μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Οι Κύπριοι Αρμένιοι δεν κατοικούν σε χωριά αλλά στις πόλεις Λευκωσία, Λάρνακα και Λεμεσό. Το μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας κατοικεί στην πρωτεύουσα Λευκωσία.

Πριν από τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-64 και την τουρκική εισβολή του 1974 οι Αρμένιοι της Λευκωσίας ήσαν κυρίως συγκεντρωμένοι στην εντός των τειχών παλιά Λευκωσία, γι'αυτό υπέστησαν επιθέσεις από τους Τούρκους και διπλό ξεριζωμό (1964, 1974). Οι περισσότεροι είναι σήμερα συγκεντρωμένοι στην περιοχή Μελκονιάν και την οδό Αρμενίας όπου είναι τα σχολεία και η εκκλησία τους. Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή πληθυσμού του 1960 οι Αρμένιοι κάτοικοι της Κύπρου ανέρχονταν σε 3,378 και αποτελούσαν το 0.6% του συνολικού πληθυσμού του νησιού. Μετά την κυπριακή ανεξαρτησία του 1960 και σύμφωνα με το Σύνταγμα οι Αρμένιοι επέλεξαν ν'ανήκουν στην Ελληνοκυπριακή Κοινότητα και εκλέγουν εκπρόσωπο τους στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Οι Αρμένιοι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (Αρμενογρηγοριανοί).

Οι Λατίνοι ή Ρωμαιοκαθολικοί κάτοικοι του νησιού είναι απόγονοι των Φράγκων, Ενετών και Γενοουατών που κατέκτησαν το νησί και παρέμειναν κύριοι του για πολλά χρόνια πριν από τους Τούρκους. Κατοικούν κυρίως στη Λευκωσία, τη Λάρνακα και τη Λεμεσό, όπου έχουν και τους δικούς τους χώρους λατρείας. Κατά την επίσημη απογραφή του πληθυσμού το 1960 οι Λατίνοι ανέρχονταν σε 4,505 και αποτελούσαν το 0.8% του συνολικού πληθυσμού της Κύπρου. Μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου και σύμφωνα με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας οι Λατίνοι επέλεξαν ν'ανήκουν στην Ελληνοκυπριακή Κοινότητα και εκλέγουν εκπρόσωπο τους στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Εκτός από τις πιο πάνω κοινότητες στην Κύπρο κατοικούν και άλλοι που δεν κατατάσσονται σ'αυτές γιατί δεν αποτελούν μόνιμους γηγενείς κατοίκους του νησιού. Αυτοί είναι οι Βρετανοί στρατιωτικοί με τις οικογένειες τους που κατοικούν στις Βρετανικές βάσεις της Επισκοπής, Ακρωτηρίου και Δεκέλειας, τα μέλη της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών, τα μέλη των Διπλωματικών Αποστολών και Διεθνών οργανισμών, μέλη της Αραβικής Κοινότητας (κυρίως Λιβάνιοι και Παλαιστίνιοι που έφθασαν για προσωρινή διαμονή μετά τον εμφύλιο πόλεμο στο Λίβανο), ξένοι επιχειρηματίες που ασχολούνται κυρίως σε παράκτιες εταιρείες και συνταξιούχοι από άλλες χώρες που προτιμούν να περάσουν τα τελευταία χρόνια της ζωής τους στην Κύπρο. Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 1960 αυτοί οι άλλοι ανέρχονταν σε 16,333 και αποτελούσαν το 2.8% του συνολικού πληθυσμού της Κύπρου (Χάρτης 10).

Χάρτης 10. Η Σύνθεση και Κατανομή του Κυπριακού Πληθυσμού πριν από το 1974.

**(α) ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ**

(i) Με βάση την απογραφή πληθυσμού του 1960

Θρησκεία	Πληθυσμός	%
Έλληνες Ορθόδοξοι	441,656	77
Τούρκοι Μωαμεθανοί	104,942	18.3
Ρωμαιοκαθολικοί	4,505	0.8
Αρμενογρηγοριανοί	3,378	0.6
Μαρωνίτες	2,752	0.5
Άλλοι	16,333	2.8

(ii) Με βάση την απογραφή πληθυσμού του 1973

Θρησκεία	Πληθυσμός	%
Έλληνες Ορθόδοξοι	498,511	78.9
Τούρκοι Μωαμεθανοί	116,000	18.4
Άλλοι	17,267	2.7

(β) Ανάπτυξη, Εξέλιξη και Πυκνότητα

Η πρώτη επίσημη και σοβαρή απογραφή του Κυπριακού πληθυσμού έγινε από τους Βρετανούς το 1881. Ο ολικός πληθυσμός του νησιού ήταν τότε μόλις 186,173. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές ο πληθυσμός του νησιού στους Βυζαντινούς χρόνους και το Μεσαίωνα ήταν πολύ μεγαλύτερος. Η μακραίωνη όμως τουρκική σκλαβιά, οι διωγμοί, η ένδεια, οι επιδημίες και η καταπίεση οδήγησαν σταδιακά στη μείωση του.

Κατά τη διάρκεια της Αγγλικής διακυβέρνησης παρατηρείται μια σταθερή αύξηση του πληθυσμού του νησιού. Το 1921 φτάνει τις 310,715, το 1946 ξεπερνά τις 450,000 και το 1960 που η Κύπρος αποκτά την ανεξαρτησία της ο πληθυσμός είναι 573,566, παρά το σοβαρό μεταναστευτικό ρεύμα που προσηγήθηκε. Η τελευταία απογραφή ολόκληρου του πληθυσμού της Κύπρου, που έγινε το 1973, κατέγραψε 631,778 κατοίκους.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 οι επίσημες απογραφές καλύπτουν μόνο τις ελεύθερες περιοχές του νησιού γιατί δεν υπάρχει προσπέλαση στις κατεχόμενες περιοχές. Ο πληθυσμός που κατοικούσε στις ελεύθερες περιοχές το 1982 ανερχόταν στις 524.600, το 1985 στις 544,600, το 1989 στις 568,500 και το 1990 στις 575,000.

Το 1985 ο πληθυσμός ολόκληρης της Κύπρου υπολογιζόταν σε 651,200, από τις οποίες οι 106,600 ήταν Τουρκοκύπριοι. Τον ίδιο χρόνο στις κατεχόμενες περιοχές (σύμφωνα με στοιχεία των τουρκοκυπριακών εφημερίδων) κατοικούσαν 160,000. Σ'αυτούς όμως πρέπει να υπολογισθούν και οι 65,000 περίπου έποικοι που μεταφέρθηκαν από την Τουρκία. Λόγω της συνεχούς μετανάστευσης ο πληθυσμός των γηγενών Τουρκοκυπρίων που ζουν στις κατεχόμενες περιοχές υπολογίζονται σήμερα γύρω στις 100,000 - 105,000. Το 1989 ολόκληρος ο πληθυσμός του νησιού υπολογιζόταν σε 699,000 περίπου και το 1990 σε 681,000 από τις οποίες 106,000 ήταν Τουρκοκύπριοι ή 15.6% του συνόλου.

Το ετήσιο ποσοστό αύξησης του πληθυσμού από το 1881 που έγινε η απογραφή μέχρι σήμερα δεν υπερέβη το 1.7%. Από το 1881 μέχρι το 1973 το ποσοστό αύξησης κυμαινόταν μεταξύ 0.8% και 1.7%. Ύστερα από την Τουρκική εισβολή του 1974 και μέχρι το 1976 παρατηρείται για πρώτη φορά η μείωση του πληθυσμού με αρνητικό ποσοστό αύξησης 8%, εξαιτίας κυρίως των απωλειών του πολέμου (6,000 περίπου θύματα και αγνοούμενοι), της σοβαρής μετανάστευσης και της μείωσης των γεννήσεων. Μεταξύ των ετών 1982-1985 ο ρυθμός αύξησης ήταν 1.3% και στα επόμενα χρόνια κυμαινόταν γύρω στο 1.2%.

Κατά το 1977 το ακαθάριστο ποσοστό γεννητικότητας για κάθε 1000 κατοίκους ήταν 18.4, το δε ποσοστό θνησιμότητας ήταν 9.0. Το 1986 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 19.5 και 8.4. Τα θετικά αυτά ποσοστά οφείλονται στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και των υγειονομικών συνθηκών, ενώ καταπολεμήθηκαν αποτελεσματικά επιδημίες και ασθένειες (τυφοειδής πυρετός, εχινόκοκκος, φυματίωση, ελονοσία-μαλάρια) που θέριζαν τον πληθυσμό στο παρελθόν. Η γεννητικότητα γενικά παραμένει ακόμα σε επίπεδα που εξασφαλίζουν αναπλήρωση του πληθυσμού. Το συνολικό ποσοστό γονιμότητας είναι 2.4 παιδιά για κάθε γυναίκα, που είναι ελαφρά ψηλότερο από προηγούμενως. Η **βρεφική θνησιμότητα** υπολογίζεται σε 12 θανάτους βρεφών κάτω του ενός χρόνου σε κάθε 1000 γεννήσεις.

Ο μέσος όρος ζωής για τους άνδρες είναι σήμερα 74 χρόνια και για τις γυναίκες 78 χρόνια.

Η σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία και η γεννητικότητα έχει υποστεί σοβαρές αλλαγές στις τελευταίες δεκαετίες με αποτέλεσμα να αυξηθεί η αναλογία των ηλικιωμένων προσώπων σε βάρος των νεαρών προσώπων, που παρουσιάζουν μείωση. Το 1931, το ποσοστό των προσώπων άνω των 50 χρόνων ανερχόταν στο 16.4% του συνόλου, ενώ το 1976 έφτασε το 22.9%. Αντίστροφα ενώ το ποσοστό των προσώπων κάτω των 30 χρόνων το 1931 ήταν 61.0% μειώθηκε σε 54.4% το 1976. Σημειώνεται επίσης ότι το 1960 το ποσοστό των παιδιών ηλικίας κάτω των 15 χρόνων ήταν 36.3%, ενώ το ποσοστό των προσώπων ηλικίας 65 ετών και πάνω ήταν 6.4%. Το 1975 τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν

27.7% και 9.8% και το 1990 το ποσοστό των παιδιών μειώθηκε ακόμα περισσότερο και περιορίστηκε στο 26%, ενώ των προσώπων άνω των 65 ετών αυξήθηκε στο 10.1%.

Η **γεννητικότητα** του πληθυσμού ακολούθησε επίσης πτωτική τάση. Ο αριθμός των γεννήσεων ανα γυναίκα στις αναπαραγωγικές ηλικίες μειώθηκε σταδιακά από 2.54 το 1970 σε 2.46 το 1980 και 2.43 το 1990. Αυτό σημαίνει ότι ο πληθυσμός γηράσκει, γιατί ενώ οι Κύπριοι ζουν περισσότερα χρόνια το ποσοστό των γεννήσεων είναι χαμηλό. Κατά το 1976 η κατανομή του πληθυσμού σε ομάδες ηλικίας ήταν η εξής:

Ομάδα ηλικιών	Αριθμός	%
0 - 14	155,815	25.4
15 - 29	177,781	29.0
30 - 49	139,134	22.7
50 και άνω	140,121	22.9
-----	-----	-----
Σύνολο	612,851	100.0

Κατά το 1988 η κατανομή του πληθυσμού που κατοικούσε στις ελεύθερες περιοχές σε ομάδες διαμορφώθηκε ως εξής:

Ομάδα ηλικιών	Αριθμός	%
0 - 14	144,400	25.6
15 - 29	136,600	24.2
30 - 49	152,100	27.0
50 και άνω	129,600	23.2
-----	-----	-----
Σύνολο	562,700	100.0

Στον επόμενο πίνακα φαίνεται η σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία από το 1975-1990.

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ (%) 1975 - 1990

Έτος	Ομάδες Ηλικίας				
	Σύνολο	0 - 14	15 - 44	45 - 64	65+
1975	100.0	27.7	44.9	17.6	9.8
1976	100.0	25.4	46.9	17.6	10.1
1977	100.0	25.0	47.5	17.3	10.2
1978	100.0	24.7	18.0	17.1	10.2
1979	100.0	24.5	48.2	17.0	10.3
1980	100.0	24.6	48.6	16.9	9.9
1981	100.0	24.5	48.1	17.1	10.3
1982	100.0	25.0	46.6	17.6	10.8
1983	100.0	25.0	46.8	17.5	10.7
1984	100.0	25.2	46.4	17.7	10.7
1985	100.0	25.3	46.2	17.9	10.6
1986	100.0	25.4	46.1	18.0	10.5
1987	100.0	25.5	46.1	18.0	10.4
1988	100.0	25.7	46.0	18.0	10.3
1989	100.0	25.8	45.7	18.3	10.2
1990	100.0	26.0	45.3	18.6	10.1

Η πυκνότητα του πληθυσμού κατά τετρ. χιλιόμετρο ήταν το 1985 72 κάτοικοι, το 1978 ήταν 67 και το 1988 ήσαν 74. Η πυκνότητα του πληθυσμού στις ελεύθερες περιοχές του νησιού ήταν 86 κάτοικοι ανά τετρ. χιλιόμ. το 1974, 90 το 1981, 95 το 1986 και 100 κάτοικοι το 1990. Η πυκνότητα αυτή είναι χαμηλή αν ληφθεί υπόψη ότι στο Βέλγιο είναι 316, στην Ολλανδία 402 και στην Ινδία 182.

Η πυκνότητα του Κυπριακού πληθυσμού δεν είναι ομοίμορφη και κυμαίνεται ανάλογα με την περιοχή και τους φυσικούς πόρους. Η μεγαλύτερη πυκνότητα του πληθυσμού παρουσιάζεται στα αστικά και περιαστικά κέντρα, στις γεωργικά εύφορες και αρδευόμενες περιοχές και στις τουριστικές περιοχές, όπου οι όροι εργοδότησης, διαβίωσης και κοινωνικής ζωής είναι ευνοϊκότεροι. Οι ξηρικές περιοχές που δεν γειτονεύουν με αστικές βρίσκονται στο μέσο της κλίμακας πυκνότητας πληθυσμού, ενώ οι πιο αραιοκατοικημένες συνταυτίζονται με τα πολύ πτωχά εδάφη, τα δάση και τις ορεινές περιοχές (Τρόδος, Πενταδάκτυ-

λος, Ακάμας κλπ).

Γενικά υπάρχει μια τάση αστικοποίησης και εγκατάλειψης της υπαίθρου. Η αναλογία του αστικού προς τον αγροτικό πληθυσμό το 1946 ήταν 26:74, το 1960 η αναλογία έγινε 36:64. Το 1973 42:58, το 1982 η αναλογία έγινε στις ελεύθερες περιοχές του νησιού 63:37.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και το βίαιο εκτοπισμό 200.000 Ελληνοκυπρίων, Μαρωνιτών και Αρμενίων από τις κατεχόμενες στις ελεύθερες περιοχές, την απώλεια μεγάλου αριθμού προσώπων και τη μετακίνηση 50,000 περίπου Τουρκοκυπρίων από τις νότιες στις βόρειες κατεχόμενες περιοχές, η σύνθεση και η κατανομή του πληθυσμού κατά επαρχία, κατά αστική και αγροτική περιοχή αλλοιώθηκε σημαντικά. Οι εκτοπισμένοι Ελληνοκύπριοι εγκαταστάθηκαν στη μεγάλη πλειοψηφία τους στα αστικά κέντρα ή σε προσφυγικούς οικισμούς γύρω από μεγάλους οικισμούς αυξάνοντας έτσι τον πληθυσμό τους. Ο μεγαλύτερος προσφυγικός πληθυσμός συγκεντρώθηκε στη Λάρνακα, Λεμεσό, Πάφο και Λευκωσία.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΛΟΓΙΑΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΑ 1973, 1982, 1989

Επαρχία	1973		1982		1989	
	Αστικ. Πληθ. %	Αγροτ. Πληθ. %	Αστικ. Πληθ. %	Αγροτ. Πληθ. %	Αστικ. Πληθ. %	Αγροτ. Πληθ. %
Λευκωσία	49.7	50.3	70.8	29.2	43.3	34.7
Λεμεσός	63.8	36.2	73.6	26.4	42.8	73.8
Αμ/στος	31.4	68.6	-----	-----	-----	15.8
Λάρνακα	32.3	67.7	57.2	42.8	24.2	34.0
Πάφος	15.7	84.3	45.6	54.4	12.2	15.5
Κερύνεια	11.9	88.1	-----	-----	-----	-----

(γ) Κατανομή Πληθυσμού

Η κατανομή του πληθυσμού στην Κύπρο δεν είναι ομοιόμορφη. Ποικίλλει από επαρχία σε επαρχία. Η Κύπρος είναι διαιρεμένη σε έξι διοικητικές επαρχίες. Απ' αυτές η επαρχία Κερύνειας βρίσκεται ολόκληρη κάτω από την κατοχή των Τουρκικών στρατευμάτων. Κάτω από κατοχή βρίσκεται και το μεγαλύτερο μέρος της επαρχίας Αμμοχώστου, καθώς και μέρος των επαρχιών Λευκωσίας και Λάρνακας. Τα στοιχεία κατανομής του πληθυσμού κατά επαρχία που είναι διαθέσιμα φτάνουν

μέχρι το 1973. Μετά από το χρόνο αυτό τα στοιχεία αναφέρονται μόνο στις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Επαρχία	Ολικ. Πληθ.	Ελλην.	%	Τουρκ.	%	Άλλοι	%
Λευκωσία	232,702	184,007	79.1	47,000	20.2	1,695	0.7
Λεμεσός	124,855	97,392	78.0	15,000	21.0	12,463	10.0
Αμ/στος	123,856	102,005	82.4	20,000	16.1	1,851	1.5
Λάρνακα	60,714	46,020	75.8	14,000	23.1	694	1.1
Πάφος	57,065	42,003	73.6	15,000	26.3	62	0.1
Κερύνεια	32,586	27,084	83.1	5,000	15.4	502	1.5
Σύνολο	631,778	468,51	78.9	116,000	18.4	17,267	2.7

Με βάση τα στοιχεία που φαίνονται στον προηγούμενο πίνακα η Λευκωσία ήταν πάντοτε η μεγαλύτερη σε πληθυσμό επαρχία και συγκεντρώνει το 37% του συνολικού πληθυσμού το 1973. Μέχρι το 1960 η Αμμόχωστος (η μεγαλύτερη σε έκταση επαρχία) ήταν δεύτερη σε πληθυσμό, ενώ από το 1973 την υπεσκέλισε στη δεύτερη θέση η Λεμεσός (Αμμόχωστος 123,900 κάτοικοι ή 19.6%, Λεμεσός 124,900 ή 19.8%). Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι ενώ η Πάφος και η Λεμεσός είχαν το 1881 το ίδιο σχεδόν πληθυσμό, το 1973 η επαρχία Πάφος είχε λιγώτερο από το μισό πληθυσμό της Λεμεσού. Αυτό οφείλεται στην απομόνωση και υπανάπτυξη της Πάφου που μέχρι το 1973 παρέμεινε καθαρά γεωργική επαρχία.

Με βάση τα στοιχεία του 1986 για τις ελεύθερες περιοχές, η επαρχία Λευκωσίας συγκέντρωνε 232,100 κατοίκους ή 42% του συνολικού πληθυσμού, η Λεμεσός 152,900 (27.8%), η Λάρνακα 91,600 και η Πάφος 46,000. Σημειώνεται ότι ο πληθυσμός της επαρχίας Πάφου είναι μικρότερος από εκείνο του 1973. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι της επαρχίας που αποτελούσαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού της μετακινήθηκαν μετά το 1974 στις κατεχόμενες περιοχές, ενώ από τους εκτοπισμένους Ελληνοκυπρίους μικρός αριθμός μόνο εγκαταστάθηκε σ' αυτή.

Με βάση τα τελευταία στοιχεία του 1989 για τις ελεύθερες περιοχές η κατάσταση διαμορφώθηκε ως εξής: Η επαρχία Λευκωσίας συγκέντρωνε 230,800 κατοίκους, η Λεμεσός 166,900, η Λάρνακα 94,400 και η Πάφος 47,700 κατοίκους. Χρήσιμη επίσης είναι η εξέταση της κατανομής των Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων και των άλλων κοινοτήτων κατά επαρχία με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1973, όπως φαίνεται στον προηγούμενο πίνακα.

Σημειώνεται επίσης ότι από το 1881 μέχρι το 1921 οι άνδρες αποτελούν την πλειοψηφία του Κυπριακού πληθυσμού, ενώ από το 1931 μέχρι σήμερα οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά των ανδρών. Η μόνη εξαίρεση είναι το 1976 λόγω των απωλειών του πολέμου και της μετανάστευσης.

(δ) Μετανάστευση

Ένα αρνητικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την κυπριακή δημογραφία είναι η μετανάστευση. Η εξωτερική αυτή διακίνηση οδηγεί κατά καιρούς σε αυξομειώση του πληθυσμού.

Αν και υπάρχουν πληροφορίες για μεταναστευτικό ρεύμα από την Κύπρο τη δεκαετία του 1930 και τη δεκαετία του 1950, επίσημα άρχισε η συλλογή στοιχείων για τη μετανάστευση των Κυπρίων από το 1955.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία οι περίοδοι μεγάλης μετανάστευσης περιορίζονται στα χρόνια 1955-1959, 1960-1965 και 1974-1979.

Αναζητώντας τις αιτίες για τη μετανάστευση αυτή καταλήξαμε ότι οι κυριότερες είναι:

1. **Η ανασφάλεια** που προερχόταν από πολιτική αναταραχή, διακοινοτικές συγκρούσεις ή απειλή πολέμου. Σημειώνεται ότι στην περίοδο 1955-59 διεξαγόταν ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ εναντίον των Βρετανών. Στην περίοδο 1960-1965 είχαμε την ανεξαρτησία της Κύπρου, στην οποία πολλοί δεν πίστεψαν, την ανταρσία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας το 1963 και τις διακοινοτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν. Τέλος την περίοδο 1974-1979 είχαμε την τουρκική εισβολή και τις καταστρεπτικές της συνέπειες που οδήγησε σε μαζική έξοδο από την Κύπρο ολόκληρων οικογενειών ιδιαίτερα προσφύγων, καθώς και μεγάλου αριθμού Τουρκοκυπρίων.

2. **Η ανεργία** και γενικά η κοινωνική και οικονομική αβεβαιότητα και οι οικογενειακές υποχρεώσεις ανάγκασαν πολλούς Κύπριους να ζητήσουν καλύτερη τύχη στο εξωτερικό.

3. **Η έμφυτη διάθεση** των Ελλήνων για ταξίδια και περιπέτεια

και η τάση για γνωριμία με νέους τόπους. Οι Ελληνοκύπριοι που ταξιδεύουν κάθε χρόνο στο εξωτερικό, κυρίως για αναψυχή, ξεπερνούν τις 200,000.

Στην περίοδο 1955-59 μετανάστευσαν από την Κύπρο 29,100 πρόσωπα, 5% του συνολικού πληθυσμού. Οι περισσότεροι μετανάστες ήταν άνδρες και απ'αυτούς ποσοστό 76% ήταν κάτω των 35 χρόνων.

Κατά την περίοδο 1960-1969 έφυγαν από την Κύπρο ως μόνιμοι μετανάστες 57,300 άτομα, 10% του συνολικού πληθυσμού της Κύπρου. Οι περισσότεροι μετανάστες ήταν άνδρες και απ'αυτούς το 75% ηλικίας κάτω των 35 χρόνων. Η μεγάλη πλειοψηφία απ'αυτούς ήταν οικονομικά αδρανείς, ενώ από τα οικονομικά ενεργά άτομα το 62% ήταν εργάτες.

Η μεγάλη αιμορραγία του πληθυσμού της μικρής Κύπρου συνεχίζεται και στην περίοδο 1974-1979 μεταναστεύουν για μόνιμη εγκατάσταση στο εξωτερικό 51,300 Κύπριοι, το 8% δηλαδή του συνολικού πληθυσμού.

Σήμερα υπολογίζεται ότι οι Κύπριοι μετανάστες που ζουν στο εξωτερικό ξεπερνούν το 65% του πληθυσμού που κατοικεί στο νησί. Οι κυριώτερες χώρες μετανάστευσης είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστραλία, ο Καναδάς, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η Αφρική, η Ελλάδα. Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Αποδήμων του Υπουργείου Εξωτερικών η κατανομή των Κυπρίων μεταναστών (περιλαμβανομένης και της δεύτερης γενεάς) έχει ως εξής:

Ηνωμένο Βασίλειο	200,000
Αυστραλία - Νέα Ζηλανδία	70,000
Καναδάς	30,000
Ηνωμένες Πολιτείες	40,000
Αφρική (κυρίως Ν. Αφρική, Αν. Αφρική, Αίγυπτος)	30,000
Ελλάδα	20,000
Ευρώπη	10,000
Σύνολο	400,000

Οι πιο πάνω αριθμοί παρουσιάζονται μεγάλοι γιατί περιλαμβάνουν και τους μετανάστες που έφυγαν από το νησί πριν από το 1955, καθώς και τις οικογένειες που δημιουργήσαν στις ξένες χώρες.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και τη μεγάλη ανεργία που ακολούθησε παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της διακίνησης άνεργου εργατικού δυναμικού για προσωρινή απασχόληση στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, τη Λιβύη, στις χώρες του Αραβικού Κόλπου και τις Σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Το 1977 υπολογίζεται ότι 15,000 πρόσωπα ήταν προσωρινά απασχολούμενα στο εξωτερικό, το 1986 ο αριθμός τους μειώθηκε στις 9,000 και το 1990 μειώθηκε ακόμα περισσότερο περιοριζόμενος στις 7,000. Μετά τον πόλεμο του Κόλπου ο αριθμός αυτός περιορίστηκε ακόμη πιο πολύ. Οι περισσότεροι απ'αυτούς ήταν επιστημονικό προσωπικό, τεχνικοί, εργολάβοι και εργάτες σε Αραβικές χώρες και απασχολούνται σε μεγάλα αναπτυξιακά έργα που εκτελούν μεγάλοι κυπριακοί εργοληπτικοί οργανισμοί.

Σταθερή μετανάστευση μετά το 1974 παρατηρείται και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Κύριοι λόγοι είναι η ανασφάλεια, η καταπίεση, η ανεργία, η κάθετη πτώση του βιοτικού επιπέδου των Τουρκοκυπρίων καθώς και ο περιορισμός διάφορων κοινωνικών παροχών. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύτηκαν στον τουρκοκυπριακό τύπο ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων μεταναστών μετά το 1974 και μέχρι το 1990 ανέρχονται σε 35.000.

Μετά το 1970 παρατηρείται μια αντίστροφη κίνηση ρεύματος επιστροφής στο νησί. Η ανύψωση του βιοτικού επιπέδου, και οι ψηλοί ρυθμοί κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης που δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης, καθώς και η σχετική πολιτική σταθερότητα συμβάλλουν στη μείωση του μεταναστευτικού ρεύματος, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνουν το φαινόμενο του επαναπατρισμού. Έτσι στην περίοδο 1970-1973 10,400 άτομα επιστρέφουν για μόνιμη εγκατάσταση στην πατρίδα τους. Οι θετικές αυτές εξελίξεις για τη δημογραφία της Κύπρου ανακόπτονται μετά την τουρκική εισβολή. Ο επαναπατρισμός Κυπρίων αποδήμων επαναρχίζει μετά το 1978 όταν η κυπριακή οικονομία ξεπερνά τα μεγάλα πλήγματα της εισβολής, η πολιτική κατάσταση σταθεροποιείται και η Κυπριακή Κυβέρνηση λαμβάνει μια σειρά από μέτρα για ενθάρρυνση της επιστροφής των Κυπρίων μεταναστών. Από το 1980-1986 επαναπατριζονται 2,850 άτομα στην πλειοψηφία τους υπερήλικα άτομα ή αδρανές εργατικό δυναμικό, ενώ από το 1986-1990 ο αριθμός επαναπατρισθέντων έφθασε τις 4,650.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των Κυπρίων μεταναστών κατά εθνική ομάδα από το 1955-1974.

ΚΥΠΡΙΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΤΑ ΕΘΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ 1955 - 1974

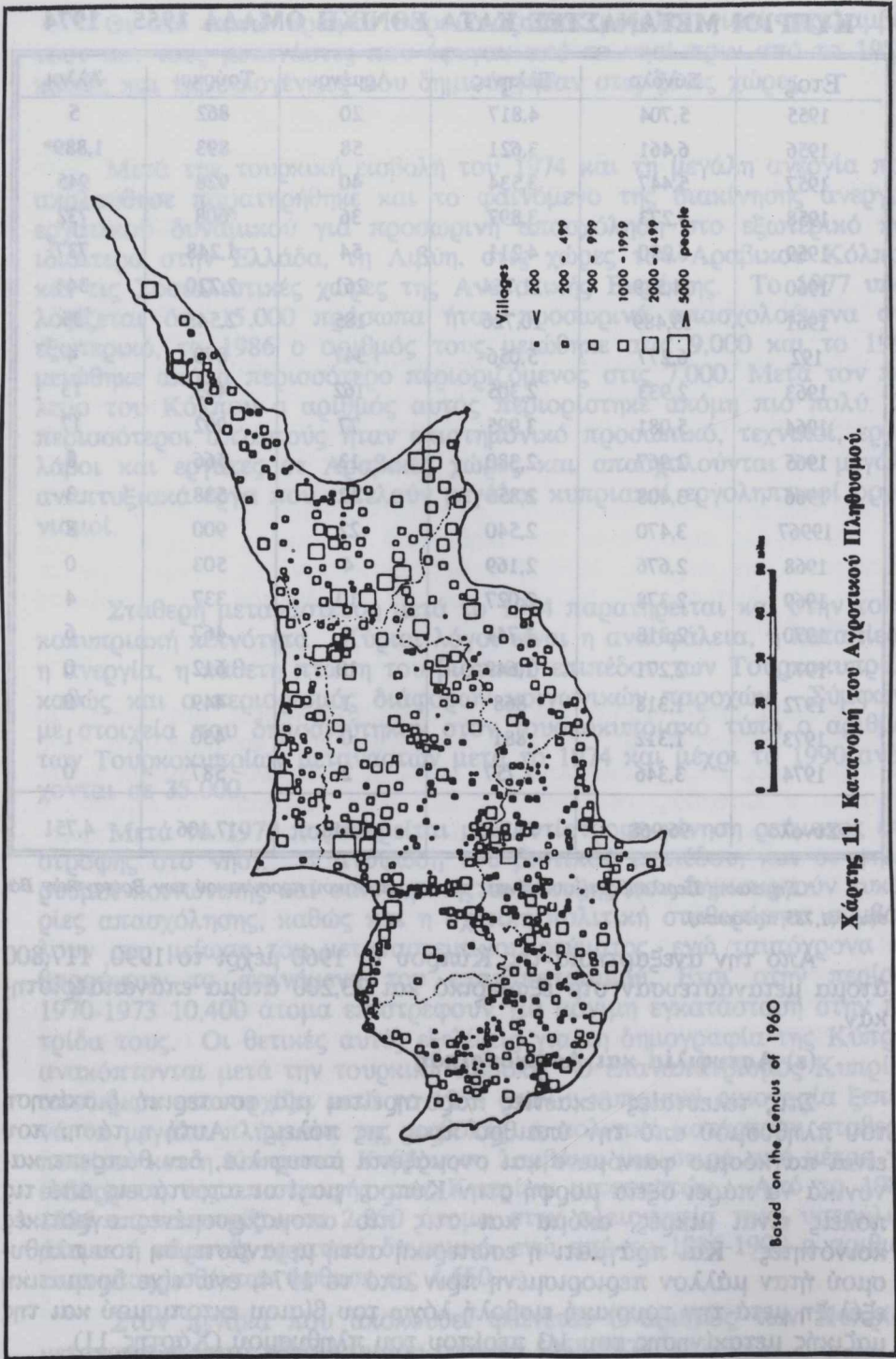
Έτος	Σύνολο	Έλληνες	Αρμένιοι	Τούρκοι	Άλλοι
1955	5,704	4,817	20	862	5
1956	6,461	3,621	58	893	1,889*
1957	5,447	3,534	40	928	945
1958	5,273	3,897	36	608	732
1959	6,250	4,211	54	1,248	737
1960	14,589	11,764	261	2,220	344
1961	13,489	10,726	185	2,543	35
1962	6,277	5,056	347	870	4
1963	2,933	2,305	162	453	13
1964	5,081	3,995	77	992	17
1965	2,967	2,380	13	566	8
1966	3,408	2,855	12	538	3
1967	3,470	2,540	22	900	8
1968	2,676	2,169	4	503	0
1969	2,378	2,027	10	337	4
1970	2,318	1,741	4	467	6
1971	2,271	1,649	10	612	0
1972	1,318	868	1	449	0
1973	1,312	881	0	430	1
1974	3,346	2,757	2	587	0
Σύνολο	96,968	73,793	1,318	17,106	4,751

* Σημείωση: Περιλαμβάνει οικογένειες του στρατιωτικού προσωπικού των Βρετανικών Βάσεων (1,785 πρόσωπα).

Από την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960 μέχρι το 1990, 117,800 άτομα μετανάστευσαν στο εξωτερικό και 23,200 άτομα επαναπατρίστηκαν.

(ε) Αστυφιλία και Αστικοποίηση

Στις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια εσωτερική διακίνηση του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τις πόλεις. Αυτή η τάση, που είναι παγκόσμιο φαινόμενο και ονομάζεται αστυφιλία, δεν θάπρεπε κανονικά να πάρει οξεία μορφή στην Κύπρο, γιατί οι αποστάσεις από τις πόλεις είναι μικρές, ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες αγροτικές κοινότητες. Και πράγματι η εσωτερική αυτή μετανάστευση του πληθυσμού ήταν μάλλον περιορισμένη πριν από το 1974, ενώ είχε δραματική εξέλιξη μετά την τουρκική εισβολή λόγω του βίαιου εκτοπισμού και της μαζικής μετακίνησης του 1/3 περίπου του πληθυσμού (Χάρτης 11).

Χάρτης 11. Κατανομή του Αγροτικού Πληθυσμού.

Based on the Census of 1960

Η αστυφιλία στην Κύπρο θα μπορούσε να αποδοθεί στους πιο κάτω λόγους:

(ι) **Η εγκατάλειψη της υπαίθρου στα χρόνια της Βρετανικής διακυβέρνησης και στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας.** Οι Βρετανοί Κυβερνήτες δεν έδωσαν τη δέουσα σημασία, ούτε επένδυσαν αρκετά για τη δημιουργία έργων υποδομής στην ύπαιθρο (οδικό δίκτυο, τηλεπικοινωνίες, κοινωνικές υπηρεσίες, ύδρευση και άρδευση κ.λ.π.) ώστε να βελτιώσουν το επίπεδο και τις συνθήκες ζωής των αγροτών, ώστε να τους κρατήσουν στην ύπαιθρο. Λόγω της πολιτικής αναταραχής την ίδια πολιτική ακολούθησε και η Κυπριακή Κυβέρνηση στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ικανοποιητικό οδικό δίκτυο σε μερικές αγροτικές περιοχές.

(ιι) **Το μικρό εισόδημα των αγροτών.** Αν και υπάρχουν μερικές αγροτικές περιοχές (κυρίως αρδευόμενες με ψηλό εισόδημα) στην πλειονότητά τους οι αγρότες δεν αμείβονται ικανοποιητικά σε σύγκριση με τους κατοίκους των πόλεων. Το γεγονός αυτό οφείλεται στους μικρούς, κατεσπαρμένους και αντιοικονομικούς γεωργικούς κλήρους που η εκμετάλλευσή τους δεν είναι βιώσιμη, στα μεγάλα κόστη παραγωγής και στα συστήματα εκμετάλλευσης της γης, καλλιέργειας και εμπορίας των γεωργικών προϊόντων. Οι Κύπριοι γεωργοί βρίσκονται ακόμα στο έλεος των μεσιτών και των εμπόρων για διάθεση της παραγωγής τους σε αμειπτικές τιμές.

(ιιι) **Η αύξηση του πληθυσμού.** Παρόλο που η αύξηση του Κυπριακού πληθυσμού κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα οι αγροτικές περιοχές του νησιού δεν διαθέτουν την αναγκαία υποδομή για να απορροφήσουν την αύξηση αυτή.

(ιiv) **Οι δυνατότητες εργοδότησης.** Με τη μηχανοποίηση της γεωργίας η ύπαιθρος δεν προσφέρει πολλές ευκαιρίες εργοδότησης ιδιαίτερα στους νέους που μετακινούνται στις πόλεις για εργοδότηση σε αμειπτικές εργασίες, ιδιαίτερα στην οικοδομική βιομηχανία, στη μεταποίηση και στον τουρισμό.

(iv) **Οι ευκαιρίες εκπαίδευσης και αναψυχής.** Δυστυχώς μέχρι σήμερα υπάρχει μεγάλη διαφορά προσφοράς ευκαιριών για εκπαίδευση, μόρφωση, απασχόληση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ψυχαγωγία και κοινωνική ζωή ανάμεσα στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές, πράγμα που οδηγεί τους νέους και μορφωμένους με απαιτήσεις να κατευθύνονται προς τις πόλεις.

Η εσωτερική μετακίνηση πληθυσμού από την ύπαιθρο στις πόλεις οδήγησε σε μαρασμό αρκετές αγροτικές κοινότητες, ενώ άλλες μετατρέπονται σταδιακά σε γηροκομεία (Πιτσιλιά, Λαόνα της Πάφου, ορεινή περιοχή Λάρνακας κ.λ.π.). Είναι ευχάριστο πως πρόσφατα άρχισε να συνειδητοποιείται η ανάγκη της περιφερειακής ανάπτυξης για βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων της υπαίθρου, με τη λήψη βελτιωτι-

κών μέτρων, την εφαρμογή ολοκληρωμένων έργων περιφερειακής ανάπτυξης (Πιτσιλιάς, Κρασοχωριών), την ανέγερση φραγμάτων, τη δημιουργία βιοτεχνιών και τη βελτίωση του οδικού δικτύου. Ολοένα και περισσότεροι κάτοικοι της υπαίθρου πηγαиноέρχονται σήμερα στις πόλεις για εργασία χωρίς να διαβιούν σ'αυτές, ενώ παρατηρείται και ρεύμα επιστροφής στην ύπαιθρο ή ανέγερσης δεύτερης κατοικίας από κατοίκους των πόλεων στην ύπαιθρο.

Πριν από την Τουρκική εισβολή του 1974 δεν παρατηρείται μαζική **αστικοποίηση**, παρόλο που σημειώνεται διαφοροποίηση στην κατανομή του πληθυσμού μεταξύ των αστικών και των αγροτικών κέντρων.

Μερικές από τις κυπριακές πόλεις που θεωρούνται αστικά κέντρα δεν ήταν στην πραγματικότητα τέτοια με τα διεθνή δεδομένα. Κατατάσσονταν έτσι γιατί ήταν πρωτεύουσες διοικητικών επαρχιών και ο τρόπος ζωής σ'αυτές ήταν αστικός. Η Κερύνεια π.χ. το 1973 είχε λιγώτερος από 4000 κατοίκους, ενώ μερικά χωριά είχαν μεγαλύτερο πληθυσμό.

Γενικά η μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές έγινε με πολύ αργό ρυθμό και άργησε να εκδηλωθεί. Από το 1881 μέχρι το 1911 δεν παρατηρείται καμιά μετακίνηση του πληθυσμού και ο αγροτικός πληθυσμός αποτελεί το 81% του συνόλου. Το 1921 μόνο το 20% του πληθυσμού (62,000) κατοικεί στις πόλεις. Το 1931 το ποσοστό αυτό γίνεται 22% για να ανέλθει κατακόρυφα το 1960 στο 36% και φτάσει το 1973 το 42%.

Μετά την εισβολή η κατάσταση μεταβάλλεται δραματικά υπέρ της αστικοποίησης. Για πρώτη φορά το 1976 στις αστικές περιοχές κατοικούν περισσότερα άτομα παρά στις αγροτικές περιοχές. Τα ποσοστά γίνονται 52% με 48% αντίστοιχα. Εκτός όμως από τη βίαιη μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, στην αλλαγή της κατανομής του πληθυσμού συνέβαλε και ο καθορισμός μερικών μεγάλων αγροτικών κέντρων σε αστικά με την επέκταση των συνόρων των κυριωτέρων πόλεων. Το 1982 ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών μειώθηκε στο 36.5%. Το 1986 υπολογίστηκε ότι το 64% του πληθυσμού ζει σε αστικά κέντρα και το 36% στην ύπαιθρο και το 1989 τα ποσοστά γίνονταν 68.5% και 31.5% αντίστοιχα. Από τη μεγάλη αυτή ανάπτυξη του αστικού πληθυσμού το μεγαλύτερο μερίδιο πήραν οι πόλεις της Λευκωσίας, της Λεμεσού και της Λάρνακας λόγω του μεγάλου αριθμού των εκτοπισμένων προσώπων που εγκαταστάθηκαν σ'αυτές.

Το ελληνικό μέρος του αστικού συμπλέγματος της πρωτεύουσας Λευκωσίας (149,021 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 1982) συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αστικό πληθυσμό. Τα 2/3 του πληθυσμού της πρωτεύουσας ζει έξω από τα όρια του Δήμου Λευκωσίας. Από το 1960 μέχρι το 1982 τα περίχωρα της πρωτεύουσας τριπλασίασαν τον πληθυσμό τους. Χαρακτηριστικά αναφέρονται ότι ο Στρόβολος αύξησε τους κατοίκους του την περίοδο αυτή από 7,554 σε 42,964 κυρίως με την εγκατάσταση στα όρια των μεγάλων προσφυγικών οικισμών. Η

ίδια κατάσταση ισχύει και στην περιαστική περιοχή της Κατω και Πάνω Λακατάμιας, Δευτεράς, Λατσιών και Γερίου, που αύξησε τον πληθυσμό της σε ποσοστό 66% μέσα σε 22 χρόνια.

Το σύμπλεγμα της Λεμεσού είχε το 1982 107,161 κατοίκους από τους οποίους το 70% ζούσε στα όρια του Δήμου Λεμεσού. Και εδώ παρουσιάζεται μια μεγάλη αύξηση του πληθυσμού στην περιφέρεια και κυρίως στις κοινότητες Κάτω και Πάνω Πολεμίδια, Αγιο - Αθανάσιο και Μέσα Γειτονιά. Στην περίπτωση αυτή η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στους προσφυγικούς οικισμούς αλλά και στην εγκατάσταση μεγάλου αριθμού αγροτών από τη γεωγραφική περιοχή των Κρασοχωριών της Επαρχίας Λεμεσού.

Το σύμπλεγμα της Λάρνακας παρουσιάζει σημαντική αλλά λιγότερη αύξηση του πληθυσμού μετά το 1974. Από το συνολικό αστικό πληθυσμό των 48,330 που είχε το 1982, το 74% κατοικούσε στο Δήμο Λάρνακας. Η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στους προσφυγικούς οικισμούς (Κόκκινες, Τσακκιλερό κλπ) αλλά και στην αναζωογόνηση της κίνησης από την επέκταση και δραστηριότητα του νέου της λιμανιού και του διεθνούς αεροδρομίου της, που είναι το κυριότερο του νησιού μετά την αδρανοποίηση εκείνου της Λευκωσίας μετά το 1974.

Το αστικό σύμπλεγμα της Πάφου έχει υστερήσει έναντι όλων των άλλων, άνκαι γνώρισε και αυτό μεγάλη αύξηση του πληθυσμού του. Το 1982 η Πάφος συγκέντρωνε 20,824 κατοίκους από τους οποίους το 63% κατοικούσε στα όρια του Δήμου Πάφου. Η πόλη της Πάφου γνώρισε από το 1960 μέχρι το 1982 μια αύξηση του 30%, ενώ η αύξηση των κατοίκων της Λεμεσού στην ίδια περίοδο ήταν 80%, της Λάρνακας 89% και της ελεύθερης Λευκωσίας 113%. Σε αντίθεση με τις άλλες πόλεις η μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού σημειώθηκε στο κέντρο της Πάφου και όχι στην περιφέρεια. Η πόλη έχασε μετά το 1974 τους 3000 Τουρκοκύπριους κατοίκους της και πρόσθεσε 5,600 Ελληνοκύπριους πρόσφυγες στον πληθυσμό της (οι περισσότεροι από την κατεχόμενη περιοχή της Μόρφου).

Γιατί όμως το μεγαλύτερο μέρος των εκτοπισμένων προσώπων προτίμησαν τις πόλεις Λευκωσία, Λεμεσό, Λάρνακα και όχι την Πάφο ή την ύπαιθρο; Δεν έγιναν μέχρι της στιγμής μελέτες για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό. Το φαινόμενο μπορεί όμως να αποδοθεί λογικά στους πιο κάτω λόγους:

(ι) Στις αστικές περιοχές προσφέρονταν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης καθώς και καλύτερες κοινωνικές υπηρεσίες.

(ii) Πολλοί από τους εκτοπισμένους είχαν συγγενείς εγκατεστημένους στα μεγάλα αστικά κέντρα και επανενώθηκαν μαζί τους (για ψυχολογικούς λόγους, λόγους ασφάλειας και διαμονής).

(iii) Για ψυχολογικούς λόγους αρκετοί εκτοπισθέντες προτίμησαν να κατοικήσουν σε περιοχές που γειτνιάζουν προς τις δικές τους κατε-

χόμενες περιοχές (Λευκωσία, Λάρνακα).

(iv) Οι εύφορες αγροτικές περιοχές της Πάφου που εγκαταλείφθηκαν από τους Τουρκοκύπριους ιδιοκτήτες τους δεν ήταν αρκετές για τις χιλιάδες των εκτοπισμένων γεωργοκτηνοτρόφων, πολλοί από τους οποίους ήταν συνηθισμένοι σε άλλου είδους καλλιέργειες, και ήταν ξεμακρυσμένες και απομονωμένες.

(v) Τα στεγαστικά προγράμματα και οι οικισμοί που ανεγέρθησαν από την Κυβέρνηση για στέγαση των εκτοπισμένων περιορίστηκαν (στην αρχή τουλάχιστον) κυρίως στην περιφέρεια των αστικών κέντρων με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σ' ελάχιστο χρόνο μεγάλες κοινότητες που εντάχθηκαν στις αστικές περιοχές, αυξάνοντας σημαντικά τον αστικό πληθυσμό της νήσου.

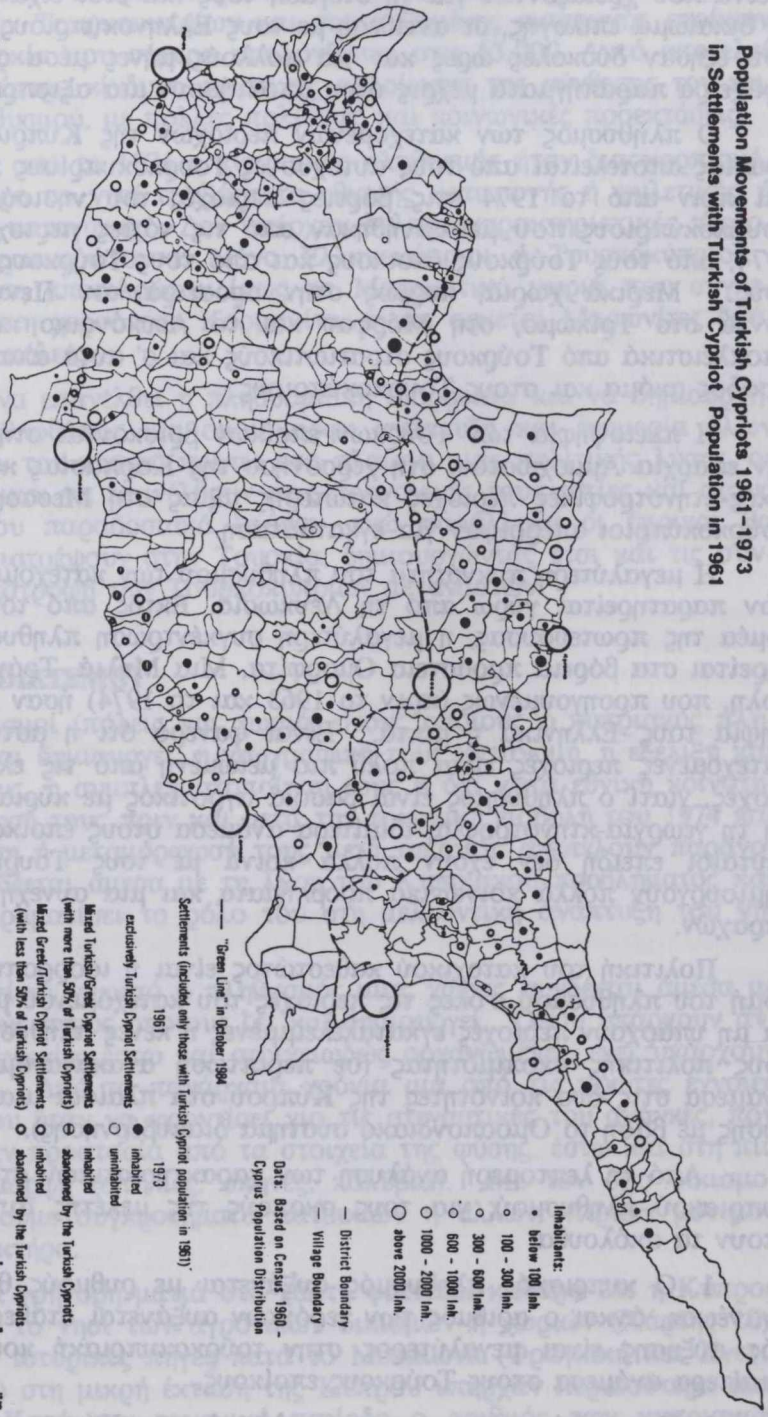
Εκτός, όμως, από τη μάζα του εκτοπισμένου πληθυσμού που κατοίκησε στα αστικά κέντρα, ένα μέρος των προσφύγων σκορπίστηκε σ' όλες τις γωνιές της ελεύθερης Κύπρου και κατοικεί σε διάφορες αγροτικές κοινότητες. Ιδιαίτερα εκείνοι που θέλησαν να συνεχίσουν την παραδοσιακή τους εργασία. Στην Πάφο π.χ. (περιοχή Πόλης Χρυσόχους) βρίσκουμε Καρπασίτες που εισήγαγαν εκεί με επιτυχία την καλλιέργεια του καπνού. Στην Πάφο συναντούμε επίσης ψαράδες από την Καρπασία και την Κερύνεια, αγγειοπλάστες της Κερύνειας και γεωργούς κηπευτικών ειδών από τη Μόρφου και τη Ζώδια. Οι εκτοπισθέντες κάτοικοι της Κερύνειας βρίσκονται σήμερα σκορπισμένοι σε περισσότερους από 100 αστικούς και αγροτικούς οικισμούς.

Ποιές, όμως, ήταν οι κυριότερες αλλαγές στη σύνθεση και κατανομή του Τουρκοκυπριακού πληθυσμού μετά το 1974; Για το θέμα αυτό ελλείπουν οι βασικές λεπτομέρειες, γιατί το καθεστώς Ντενκτάς δεν τις δημοσιεύει για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας. Τα αποτελέσματα της γενικής απογραφής του πληθυσμού που έγινε το 1990 στις κατεχόμενες περιοχές δεν δημοσιεύθηκαν. Σύμφωνα, όμως, με μερικές πληροφορίες, που ο συγγραφέας συγκέντρωσε από αξιόπιστη πηγή, ο συνολικός πληθυσμός στις κατεχόμενες περιοχές το 1990 ανερχόταν στις 165,000 από τις οποίες οι 80,000 ήταν Τουρκοκύπριοι αυτόχθονες, οι 20,000 ανήκαν σε μικτές οικογένειες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων εποίκων, ενώ οι 65,000 ήταν αμιγείς έποικοι από την Τουρκία (Χάρτης 12).

Μετά την τουρκική εισβολή και συγκεκριμένα στην περίοδο 1974-1975 50,000 περίπου Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν, άλλοι με τη θέληση τους και άλλοι με τις απειλές και τη βία των στρατιωτικών της Τουρκίας από τις νότιες στις βόρειες κατεχόμενες περιοχές του νησιού.

Η μετακίνηση αυτή έγινε σταδιακά και δεν προκάλεσε την αναστάτωση και τις τραγικές συνθήκες της βίαιης εκρίζωσης των Ελληνοκυπρίων προσφύγων από τα σπίτια και τις περιουσίες τους. Οι Τουρκοκύπριοι που μετακινήθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές βρήκαν έτοιμα σπίτια επιπλωμένα και οργανωμένα που ήταν πολύ περισσότερα (50,000) απ'

Population Movements of Turkish Cypriots 1961-1973
 in Settlements with Turkish Cypriot Population in 1961

Design: G. Hevritz

Χάρτης 12. Καρανομή του Τουρκοκυπριακού Πληθυσμού.

εκείνα που χρειάζονταν για τη στέγαση τους και έτσι είχαν θεωρητικά το δικαίωμα επιλογής, σε αντίθεση με τους Ελληνοκύπριους πρόσφυγες που έζησαν δύσκολες ώρες και για πολλούς μήνες μέσα σε σκηνές ή πρόχειρα παραπήγματα μέχρις ότου αποκτήσουν μια αξιοπρεπή στέγη.

Ο πληθυσμός των κατεχόμενων περιοχών της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελείται από τους αυτόχθονες Τουρκοκύπριους που ζούσαν και πριν από το 1974 στις βόρειες περιοχές του νησιού, από τους Τουρκοκύπριους που μετακινήθηκαν από τις νότιες περιοχές μετά το 1974, από τους Τούρκους έποικους και από τους Τούρκους στρατιωτικούς. Μερικά χωριά, κυρίως στην οροσειρά του Πενταδάχτυλου, κοντά στο Τρίκωμο, στη Μόρφου και το Λευκόνοικο κατοικούνται αποκλειστικά από Τούρκους στρατιωτικούς και σ' αυτά απαγορεύεται η είσοδος ακόμα και στους Τουρκοκύπριους.

Η πλειοψηφία των Τούρκων εποίκων βρίσκονται στην πόλη και την επαρχία Αμμοχώστου, στη χερσόνησο της Καρπασίας και σε γεωργικές-κτηνοτροφικές περιοχές κατώτερης αξίας στη Μεσαορία, που οι Τουρκοκύπριοι απέρριψαν για εγκατάσταση.

Η μεγαλύτερη πυκνότητα του πληθυσμού των κατεχόμενων περιοχών παρατηρείται γύρω από τη Λευκωσία. Εκτός από τον Τουρκικό τομέα της πρωτεύουσας, η μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού παρατηρείται στα βόρεια προάστια Ομορφίτα, Μια Μηλιά, Τράχωνας, Νεάπολη, που προηγουμένως (πριν το 1963 και το 1974) ήταν στην πλειοψηφία τους Ελληνικά ή μικτά. Είναι φανερό ότι η αστυφιλία στις κατεχόμενες περιοχές είναι πολύ πιο μειωμένη από τις ελεύθερες περιοχές, γιατί ο πληθυσμός είναι βασικά αγροτικός με κύρια απασχόληση τη γεωργία-κτηνοτροφία, ιδιαίτερα ανάμεσα στους έποικους. Οι τελευταίοι επειδή δεν έχουν πολλά κοινά με τους Τουρκοκύπριους, δημιουργούν πολλά κοινωνικά προβλήματα και μια συνεχή εστία αναταραχών.

Πολιτική του κατοχικού καθεστώτος είναι η ισορροπημένη κατανομή του πληθυσμού σ' όλες τις περιοχές του κατεχόμενου μέρους ώστε να μη υπάρχουν περιοχές εγκαταλελειμμένες ή κενές πληθυσμού για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας (σε περίπτωση ανακατανομής της γης ανάμεσα στις δυο κοινότητες της Κύπρου στα πλαίσια μιας πολιτικής λύσης με βάση το Ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης).

Από τη λεπτομερή ανάλυση των χαρακτηριστικών στοιχείων του κυπριακού πληθυσμού, για τους σκοπούς της μελέτης αυτής, προκύπτουν τα ακόλουθα:

1. Ο κυπριακός πληθυσμός αυξάνεται με ρυθμούς θετικούς για ανανέωση, άνκαι ο αριθμός των γερόντων αυξάνεται σταθερά. Ο ρυθμός αύξησης είναι μεγαλύτερος στην τουρκοκυπριακή κοινότητα και ιδιαίτερα ανάμεσα στους Τούρκους εποίκους.

2. Η μεγαλύτερη δημογραφική αλλαγή στην Κύπρο μετά το 1974

σημειώνεται στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα λόγω της μεγάλης μετανάστευσης των Τουρκοκυπρίων και της αυξημένης εισαγωγής εποίκων από την Τουρκία που σήμερα υπολογίζεται στις 65.000. Αυτό αποτελεί και τον κυριώτερο κίνδυνο οριστικής αλλοίωσης της σύνθεσης του κυπριακού πληθυσμού, με πολλές πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

3. Πριν από το 1974 ο κυπριακός πληθυσμός ήταν διασκορπισμένος σ'ολόκληρο το νησί ανεξάρτητα εθνικής καταγωγής ή φυλετικής ή θρησκευτικής καταγωγής. Δεν υπήρχαν δηλαδή χαρακτηριστικές περιοχές όπου συγκεντρώνονταν μόνο Έλληνοκύπριοι ή Τουρκοκύπριοι. Μόνη εξαίρεση αποτελούσαν ίσως τα Μαρωνιτικά χωριά που συγκεντρώνονταν στη χερσόνησο Κορμακίτη, άγκαι αρκετοί Μαρωνίτες ζούσαν και στις πόλεις.

4. Για να επανέλθει η πληθυσμιακή ισορροπία και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για ομοιόμορφη ανάπτυξη και ευημερία όλων των περιοχών του νησιού πρέπει στα πλαίσια μιας πολιτικής λύσης, οι νόμιμοι κάτοικοι να επανέλθουν στις προγονικές τους εστίες και στους οικισμούς που παραδοσιακά ζούσαν, ενώ παράλληλα οι έποικοι θα πρέπει να επιστρέψουν στην Τουρκία, δημιουργώντας έτσι και τις συνθήκες για επιστροφή των Τουρκοκυπρίων μεταναστών.

II. ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Οι οικισμοί (πόλεις και χωριά) στους οποίους ο κυπριακός πληθυσμός ζει και δημιουργεί, η γεωγραφική τους κατανομή, η εξέλιξη και ανάπτυξη τους, η συμπλεγματοποίηση τους ή όχι κατά εθνική κοινότητα, η κατοίκηση τους πριν και μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και η διαμόρφωση ή μεταμόρφωση τους μετά απ'αυτή, αποτελούν παράγοντα που συνδέεται άμεσα με τη λύση του Κυπριακού προβλήματος και που θα διαδραματίσει το ρόλο του στη μελλοντική ανάπτυξη του νησιού.

Όπως είναι γνωστό ο πληθυσμός μιας χώρας συνδέεται άμεσα με τους οικισμούς στους οποίους ζει και δημιουργεί. Όπου υπάρχουν ανθρώπινες κοινωνίες έστω και στοιχειωδώς οργανωμένες, εκεί υπάρχουν και οικισμοί. Από τα πανάρχαια χρόνια μια από τις πρώτες έγνοιες του ανθρώπου ήταν να φροντίσει για τις στεγαστικές του ανάγκες, που θα του έδιδαν προστασία από τα στοιχεία της φύσης, έστω και στη πιο πρωτόγονη μορφή (σπηλιές, σκηνές, καλύβια). Με τον όρο οικισμοί σήμερα εννοούμε συγκροτήματα κατοικιών ή άλλων κτιρίων μόνιμου βασικά χαρακτήρα.

Με μια γρήγορη ματιά στο χάρτη φαίνεται καθαρά ότι η Κύπρος είναι βασικά το νησί των αγροτικών οικισμών ή χωριών (Χάρτης 10). Σύμφωνα με ιστορικές πηγές κατά το Μεσαίωνα (Φραγκική και Ενετική Περίοδος) στη μικρή έκταση της Κύπρου υπήρχαν περισσότερα από 850 χωριά. Κατά την τουρκική περίοδο ο αριθμός των κυπριακών

αγροτικών οικισμών σταδιακά μειώνεται. Κατά την απογραφή του 1960, αμέσως μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας οι Κυπριακοί οικισμοί ανέρχονταν σε 634.

(α) Ιστορικοί και Γεωγραφικοί παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη των κυπριακών οικισμών

Η εξέλιξη των κυπριακών οικισμών είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων διαδικασιών που διαμορφώθηκαν από την πολυτάραχη Ιστορία και τη Γεωγραφία του νησιού.

Σύμφωνα με την Κυπριακή αρχαιολογία οι πρώτοι Κυπριακοί οικισμοί ανάγονται στη Νεολιθική Περίοδο (5800-5250 π.Χ.) και ο πιο χαρακτηριστικός απ'αυτούς είναι εκείνος της Χοιροκιτίας. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στα τελευταία χρόνια στο τὸ φῶς κυπριακούς οικισμούς στην Καλαβασό και τη Λέμπα της Πάφου των οποίων η ηλικία φτάνει τα 8000 χρόνια π.Χ. Αρχαίοι οικισμοί που έχουν επίσης ανασκαφεί ανήκουν στη Χαλκολιθική περίοδο (3000-2500 π.Χ.), στην Εποχή του Χαλκού, την Εποχή του Σιδήρου, στους Ελληνιστικούς και στους Ρωμαϊκούς χρόνους.

Πολλοί από τους οικισμούς έχουν ανεγερθεί στους αρχαίους χρόνους συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι σήμερα ακριβώς στην ίδια θέση ή κοντά στην αρχική τους τοποθεσία. Αναφέρουμε τους οικισμούς της Καλαβασού και της Σωτήρας, της Λαπήθου, της Κερύνειας, της Κυθρέας και της Ερήμης, που είναι από τους μεγαλύτερους κυπριακούς οικισμούς σήμερα και συνεχίζουν να υπάρχουν από την Αρχαϊκή περίοδο ή την Χαλκολιθική Εποχή.

Ο ερχομός των Μυκηναίων και των Αχαιών στην Κύπρο συμπίπτει με την Εποχή του Χαλκού (2300-1050 π.Χ.). Οι Έλληνες αυτοί έποικοι, ιδρύουν σπουδαίες πόλεις όπως το Ιδάλιο (σημερινό Δάλι), την Παλαίπαφο (σημερινά Κούκλια) και άλλες. Κατά τη διάρκεια των Ελληνιστικών χρόνων (5ος αιώνας π.Χ.) Έλληνες βασιλείς και έποικοι επιστρέφοντας από τον Τρωϊκό Πόλεμο ίδρυσαν μεγάλους οικισμούς, όπως η Σαλαμίνα, το Κίτιο, το Κούριο, οι Σόλοι και η Κερύνεια.

Η γεωγραφική τοποθεσία των πρώτων αυτών μεγάλων Κυπριακών οικισμών αποφασίζεται κυρίως από παράγοντες όπως η ασφάλεια και η άμυνα (στρατηγικοί παράγοντες), η ύπαρξη νερού (ποτάμια και πηγές), φυσικά λιμάνια κλπ. Όλες οι σημερινές Κυπριακές πόλεις (Λευκωσία, Αμμόχωστος, Λεμεσός, Λάρνακα, Πάφος και Κερύνεια) πρωτοχτίστηκαν και ήχμασαν στο τέλος των Ελληνιστικών-Ρωμαϊκών χρόνων.

Αντίθετα οι περισσότεροι Κυπριακοί αγροτικοί οικισμοί (χωριά) χτίστηκαν στη Βυζαντινή ή Μεσαιωνική περίοδο. Οι κυριότεροι γεωγραφικοί παράγοντες που αποφάσισαν την τοποθεσία των αγροτικών οικισμών είναι η άφθονη και παραγωγική γεωργική γη, η ύπαρξη νερού, η ασφάλεια, οι κλιματολογικοί παράγοντες, τα δομικά υλικά και

οι συγκοινωνίες. Στους χρόνους αυτούς (αλλά συγκριτικά ακόμα και σήμερα) οι παράκτιοι οικισμοί ήσαν πολύ λίγοι, πράγμα παράξενο για ένα νησί. Και αυτοί που δημιουργήθηκαν ήταν μάλλον μεγάλοι και ισχυροί οικισμοί που επιδίδονταν κυρίως στο εμπόριο με γειτονικές χώρες. Το φαινόμενο αυτό ερμηνεύεται ιστορικά, αν λάβουμε υπόψη πως στους μεσαιωνικούς χρόνους τα Κυπριακά παράλια υπέφεραν συστηματικά από τις επιδρομές των Σαρακηνών και Αράβων που στο πέραςμά τους αφάνιζαν τα πάντα. Έτσι ερμηνεύεται και το γεγονός ότι οι περισσότεροι Κυπριακοί αγροτικοί οικισμοί (χωριά) βρίσκονται στο εσωτερικό του νησιού και μάλιστα στις ορεινές περιοχές. Ασφάλεια, άμυνα και προστασία, ήσαν οι λόγοι της κατανομής αυτής των οικισμών.

Μετά το 1960, αλλά κυρίως μετά το 1974, παρατηρείται μια διαφοροποίηση στη μορφή των οικισμών που οφείλεται κυρίως στις δημογραφικές αλλαγές που προκάλεσε η τουρκική εισβολή, αλλά και στις συνέπειες της ανάπτυξης της ελεύθερης Κύπρου σαν μεγάλου τουριστικού κέντρου. Έτσι μερικά παράκτια χωριά εξελίσσονται σε τουριστικά κέντρα όπως η Αγία Νάπα, το Παραλίμνι, το Κίτι, το Ζύγι, η Γερμασόγεια, ενώ οι παραλιακές πόλεις Λεμεσός, Λάρνακα και Πάφος εκτός του ότι συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής ανάπτυξης (σε βάρος της πρωτεύουσας) αποκτούν μεγάλη σημασία σαν εμπορικά βιομηχανικά και συγκοινωνιακά κέντρα (λιμάνια και αεροδρόμια). Ένα καινούργιο στοιχείο στην αστική ανάπτυξη του νησιού πρέπει να θεωρηθούν και οι προσφυγικοί οικισμοί (μικροί και μεγάλοι) που χτίστηκαν από την Κυβέρνηση, κυρίως στις περιφέρειες των πόλεων, για να στεγάσουν τους πρόσφυγες που εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους στις κατεχόμενες περιοχές από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής. Διακόσια περίπου χωριά βρίσκονται σήμερα (1992) στις κατεχόμενες περιοχές.

Στο μεταξύ η γενική τάση ανάπτυξης της πρωτεύουσας και των άλλων παραλιακών πόλεων σε βάρος των αγροτικών οικισμών της υπαίθρου συνεχίζεται με χαμηλότερο, όμως, ρυθμό σήμερα. Αποτέλεσμα της κίνησης αυτής προς τις πόλεις είναι η εγκατάλειψη των ορεινών χωριών που σε μερικές περιπτώσεις (Πιτσιλιά, Ορεινή Πάφου και Ορεινή Λάρνακας) πολλά χωριά εγκαταλείφθηκαν τελείως ή κατάντησαν γηροκομεία. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής η Κυβέρνηση εισήγαγε μέτρα αγροτικής περιφερειακής ανάπτυξης, πράγμα που ελπίζεται να βελτιώσει την κατάσταση σε συνδυασμό με την κατασκευή άρτιου οδικού δικτύου που θα σμικρύνει τις αποστάσεις ανάμεσα στις απομακρυσμένες αυτές αγροτικές περιοχές και στις πόλεις. Ήδη στα τελευταία χρόνια λόγω και της σημαντικής βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου, παρατηρείται μια αντίστροφη κίνηση πληθυσμού από τις πόλεις στην περιφέρεια και την ύπαιθρο για δεύτερες θερινές κατοικίες.

(β) Κατανομή και μέγεθος των οικισμών

Από τους 634 οικισμούς που καταγράφηκαν το 1960, οι αμιγείς Ελληνοκυπριακοί οικισμοί ήταν 388 (61.2%), οι αμιγείς Τουρκοκυπριακοί ήταν 117 (18.4%), οι Μαρωνιτικοί οικισμοί ήταν 3 (0.5%) και οι μικτοί οικισμοί ήταν 26 (19.9%), (Χάρτης 13).

Στους μικτούς οικισμούς περιλαμβάνονται εκείνοι που είχαν Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους κατοίκους και πιθανόν άλλες εθνικότητες. Στην κατηγορία αυτή κατατάχθηκε και η Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας που είχε αποκλειστικά Μαρωνίτες και Τουρκοκύπριους κατοίκους.

Η κατά επαρχία κατανομή των οικισμών της Κύπρου το 1960 είχε ως εξής:

Επαρχία	Εκ Οικ.	%	T/T Οικ.	%	Μικτ. Οικ.	%	Σύνολο	%
Λευκωσία	116	18.50	31	4.94	36	5.74	183	29.18
Λεμεσός	90	14.35	10	1.60	14	2.23	114	18.18
Αμ/στος	53	8.45	26	4.15	17	2.71	96	15.31
Λάρνακα	29	4.63	11	1.75	21	3.36	61	9.74
Πάφος	76	12.12	38	6.06	13	2.07	127	20.25
Κερύνεια	28	4.47	7	1.12	11	1.75	46	7.34

Όπως φαίνεται στον πιο πάνω πίνακα ο μεγαλύτερος αριθμός αμιγών Ελληνοκυπριακών οικισμών βρισκόταν (το 1960) στην επαρχία Λευκωσίας, ο μεγαλύτερος αριθμός αμιγώς τουρκοκυπριακών οικισμών βρισκόταν στην επαρχία Πάφου και ο μεγαλύτερος αριθμός μικτών οικισμών βρισκόταν στην επαρχία Λευκωσίας. Η επαρχία με τον μικρότερο αριθμό αμιγών τουρκοκυπριακών οικισμών ήταν εκείνη της Κερύνειας.

Όπως προκύπτει, επίσης από την πιο πάνω κατανομή, οι Κυπριακοί οικισμοί (Ελληνοκυπριακοί, Τουρκοκυπριακοί και μικτοί) ήταν σκορπισμένοι σ όλη την επιφάνεια του νησιού. Είναι πιο πυκνοί στις πεδιάδες και εύφορες περιοχές, καθώς και κοντά στις πόλεις και πιο αραιοί στις ορεινές και δασώδεις περιοχές (Τρόδος, Πενταδάκτυλος, Ακάμας). Σημειώνεται επίσης πως δεν βρίσκονται πολλοί οικισμοί κοντά στη θάλασσα για ιστορικούς λόγους που αναπτύξαμε προηγουμένως.

Η δομή, η μορφή, η κατανομή και ο αριθμός των Κυπριακών οικισμών αλλάζουν δραματικά μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις των ετών 1963-67 και κυρίως μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Κατά την πρώτη περίοδο και ύστερα από οδηγίες της τουρκοκυπριακής ηγεσίας και για εξυπηρέτηση των διχοτομικών σχεδίων της Τουρκίας, οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι μερικών μικτών χωριών εγκαταλείπουν συστηματικά τα χωριά τους και μετακινούνται σε αμιγώς τουρκοκυπριακά

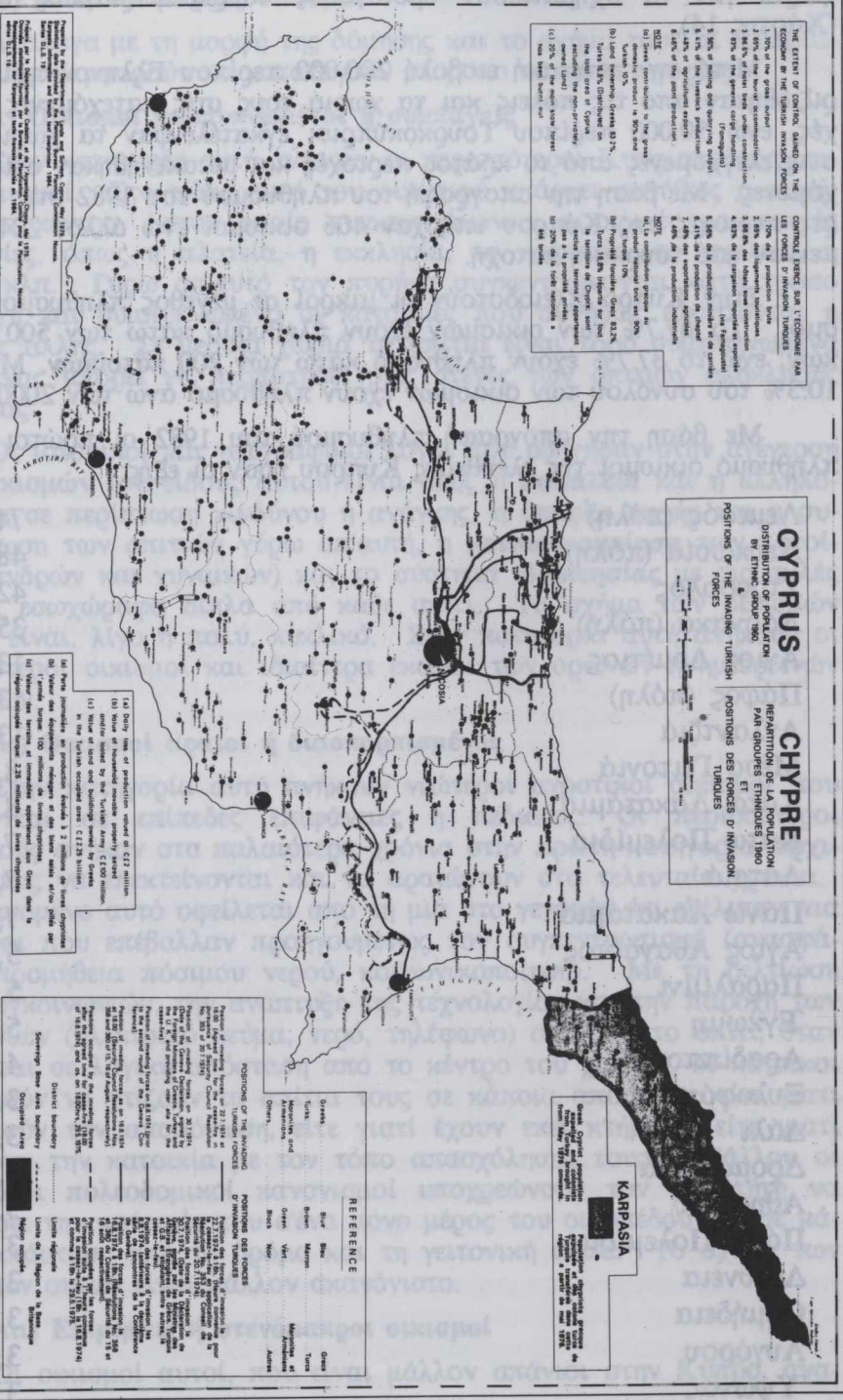
CYPRUS
DISTRIBUTION OF POPULATION
BY ETHNIC GROUP, 1966

CHYPRE
REPARTITION DE LA POPULATION
PAR GROUPES ETHNIQUES 1966

POSITIONS OF THE INVASION TURKISH FORCES

POSITIONS DES FORCES D'INVASION TIRIQUES

- THE EXTENT OF CONTROL GRANTED ON THE ECONOMY BY THE TURKISH INVASION FORCES
- 1 75% of the grain supply
 - 2 10% of the total bank deposits
 - 3 84.5% of total loans under construction
 - 4 87% of the general crop harvesting
 - 5 50% of mining and quarrying output
 - 6 47% of the livestock production
 - 7 42% of agricultural exports
 - 8 48% of the port production
- NOTE**
- (1) Contribution to the gross domestic product is 30% and Turkish 5%.
 - (2) Lost earnings (Greece 87%, Cyprus 5%, Turkey 8%).
 - (3) Includes the 5% of the gross national product which is not controlled by the non-provisionally seized (lost) Turkish assets.
 - (4) Not known.
- NOTE**
- (1) Contribution to the gross domestic product is 30% and Turkey 10%.
 - (2) 1970's: Greece 87%, Turkey 8%, Cyprus 5%.
 - (3) Includes the 5% of the gross national product which is not controlled by the non-provisionally seized (lost) Turkish assets.
 - (4) Not known.

- (a) 80% of the production value of C23 million
- (b) Value of land and buildings seized by Greece
- (c) Value of land and buildings seized by Cyprus
- (d) Value of the production value of C23 million
- (e) Value of the production value of C23 million

POSITIONS OF THE INVASION TURKISH FORCES

The Turkish invasion forces entered Cyprus on 20/7/1974 at Nicosia. They advanced in the direction of the coast and were stopped by the Cypriot National Guard at the Karpasia area. The Turkish forces are now concentrated in the Karpasia area and in the Nicosia area.

POSITIONS DES FORCES D'INVASION TURQUES

Les forces d'invasion turques ont envahi Chypre le 20/7/1974 à Nicosie. Elles ont avancé dans la direction de la côte et ont été arrêtées par la Garde Nationale Chypriote dans la zone de Karpasia. Les forces turques sont maintenant concentrées dans la zone de Karpasia et dans la zone de Nicosie.

REFERENCE

Greek	Blue	Green	Orange
Turkish	Brown	Yellow	Pink
British	White	Red	Black
American	Grey	Light Green	Light Blue
Other	Dark Green	Light Yellow	Light Purple

LEGEND

--- District boundary
 --- Major road
 --- Minor road
 --- Urban agglomeration
 --- Limit of the Region of Nicosia

Χάρτης 13. Κατανομή των Κυπριακών Οικισμών.

χωριά για να σχηματίσουν ομοιογενείς τουρκοκυπριακούς θύλακες (Χάρτης 14).

Μετά την τουρκική εισβολή 200.000 περίπου Ελληνοκύπριοι ξεριζώθηκαν από τις πόλεις και τα χωριά τους στις κατεχόμενες περιοχές, ενώ 50.000 περίπου Τουρκοκύπριοι εγκατέλειψαν τα χωριά τους στις ελεγχόμενες από το κράτος περιοχές και μετακινήθηκαν στις κατεχόμενες. Με βάση την απογραφή του πληθυσμού του 1982 στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου υπήρχαν 406 οικισμοί ενώ άλλοι 204 παρέμειναν υπό τουρκική κατοχή.

Στην Κύπρο πλειοδοτούν οι μικροί σε μέγεθος πληθυσμού οικισμοί. Το 67.7% των οικισμών έχουν πληθυσμό κάτω των 500 κατοίκων, ενώ το 37.7% έχουν πληθυσμό κάτω των 200 κατοίκων. Μόνο το 10.3% του συνόλου των οικισμών έχουν πληθυσμό άνω των 2000.

Με βάση την απογραφή πληθυσμού του 1982 οι πρώτοι 25 σε πληθυσμό οικισμοί της ελεύθερης Κύπρου ήταν οι εξής:

Λεμεσός (πόλη)	74,782
Λευκωσία (πόλη)	48,221
Στρόβολος	42,964
Λάρνακα (πόλη)	35,823
Άγιος Δομέτιος	13,458
Πάφος (πόλη)	13,124
Αγλαντζιά	13,838
Μέσα Γειτονιά	8,685
Κάτω Λακατάμια	8,591
Κάτω Πολεμίδια	7,919
Λατσία	7,558
Πάνω Λακατάμια	7,171
Άγιος Αθανάσιος	5,899
Παραλίμνι	5,884
Έγκωμη	5,817
Αραδίππου	4,889
Ευλοφάγου	3,981
Δάλι	3,877
Δρομολαξιά	3,816
Αθηαίνου	3,570
Πάνω Πολεμίδια	3,561
Δερύνεια	3,345
Ορμηδεια	3,248
Αυγόρου	3,086
Υψωνας	3,061

(γ) Είδη και μορφές οικισμών

Ανάλογα με τη μορφή της δόμησης και το σχήμα τους οι Κυπριακοί οικισμοί μπορούν να καταταγούν στις πιο κάτω κατηγορίες.

(i) Οικισμοί συμπυκνωμένοι ή συμπαγείς

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι περισσότεροι Κυπριακοί αγροτικοί οικισμοί. Στο είδος αυτό του οικισμού υπάρχει συνήθως ο πυρήνας στο κέντρο, στον οποίο συγκεντρώνονται οι κοινές κοινωνικές υπηρεσίες, όπως η πλατεία, η εκκλησία, τα καφενεία, το σχολείο, η βρύση κλπ. Γύρω απ'αυτό τον πυρήνα συγκεντρώνονται κατά τρόπο συμπαγή και συμπυκνωμένο οι κατοικίες που συνήθως εφάπτονται ή μια της άλλης. Σε μερικά χωριά τα σπίτια είναι τόσο συμπυκνωμένα ώστε ένας μπορεί να περπατήσει στις στέγες των σπιτιών ολόκληρης γειτονιάς.

Οι ιστορικοί και γεωγραφικοί λόγοι που οδήγησαν στην ανέγερση των οικισμών του είδους αυτού είναι ίσως η ασφάλεια και η αλληλοβοήθεια σε περίπτωση κινδύνου ή ανάγκης, η ύπαρξη πηγής και η συγκέντρωση των σπιτιών γύρω απ'αυτή, η κοινωνικοποίηση των κατοίκων (ανδρών και γυναικών) και το σύστημα ιδιοκτησίας με τις αυλές και τα εσωχώραφα δίπλα από κάθε σπίτι. Το σχήμα των οικισμών αυτών είναι, λίγο ή πολύ, κυκλικό. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι παλαιότεροι οικισμοί και ιδιαίτερα εκείνοι των ορεινών ή ημιορεινών περιοχών.

(ii) Οικισμοί αραιοί ή διασκορπισμένοι

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν νεώτεροι αγροτικοί οικισμοί που βρίσκονται σε επίπεδες επιφάνειες ή πεδιάδες. Οι περισσότεροι απ'αυτούς ανήκαν στα παλαιότερα χρόνια στην πρώτη κατηγορία, άρχισαν όμως να επεκτείνονται και να αραιώνουν στα τελευταία χρόνια. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται από τη μια στο γεγονός ότι εξέλιπταν πια οι λόγοι που επέβαλλαν προηγουμένως τον συγκεντρωτισμό (ανασφάλεια, προμήθεια πόσιμου νερού, κοινωνικοποίηση). Με τη βελτίωση των συγκοινωνιών, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την παροχή των υπηρεσιών (ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, τηλέφωνο) στο ίδιο το σπίτι, όταν βρίσκεται σε λογική απόσταση από το κέντρο του χωριού, οι κάτοικοι προτιμούν να χτίζουν τα σπίτια τους σε κάποια απόσταση, είτε γιατί προτιμούν την απομόνωση, είτε γιατί έχουν εκεί κτήματα, είτε γιατί συνδέουν την κατοικία με τον τόπο απασχόλησης τους. Εξάλλου οι σύγχρονοι πολεοδομικοί κανονισμοί υποχρεώνουν τον ιδιοκτήτη να ανεγείρει την κατοικία του σ'ένα μόνο μέρος του οικοπέδου και σε κάποια απόσταση από το δρόμο και τη γειτονική οικία. Το σχήμα των οικισμών αυτών είναι μάλλον ακανόνιστο.

(iii) Επιμήρεις ή στενόμακροι οικισμοί

Οι οικισμοί αυτοί, που είναι μάλλον σπάνιοι στην Κύπρο, ανα-

πτύσσονται κατά μήκος οδικών αρτηριών, γι'αυτό και παίρνουν σχήμα στενόμακρο. Είναι οικισμοί νεώτεροι, μάλλον πρόσφατοι, που κάποτε αποτελούσαν επεκτάσεις ή γειτονιές άλλων οικισμών.

(iv) Σχεδιασμένοι οικισμοί

Πρόκειται για πρόσφατους οικισμούς που κτίστηκαν από την Κυβέρνηση με βάση σύγχρονο πολεοδομικό σχέδιο σε περιπτώσεις καταστροφής παλαιότερων οικισμών από σεισμούς (Θελέτρα, Κάτω Στρομπί, 1953), κατολισθήσεις (Αμπελίτης-πρώην Άγιος Φώτης), ή από μετακίνηση λόγω ανέγερσης φραγμάτων (Αλασσα - Φράγμα του ποταμού Κούρη). Οι οικισμοί αυτοί μετακινήθηκαν σε ασφαλέστερο μέρος και ξεχωρίζουν τόσο για το σχεδιασμό τους, όσο και για τον τρόπο δόμησης, το σχήμα και τη λειτουργικότητα των οικιών τους.

(v) Αγρεπαύλεις, αγροικίες

Ο πιο πρόσφατος τύπος οικισμών που αναπτύσσεται ραγδαία στην Κύπρο. Πρόκειται για μεμονωμένες αγροικίες ή αγρεπαύλεις που ανεγείρονται στο μέσο των κτημάτων του ιδιοκτήτη για καλύτερη τους εκμετάλλευση. Εδώ ο γεωργός διαμένει με την οικογένεια του, εκτρέφει τα ζώα του και έχει τα εργαστήρια και τις αποθήκες του.

Το είδος αυτό της μεμονωμένης κατοικίας στην ύπαιθρο γίνεται όμως πρόσφατα του συρμού και από Κυπρίους της τρίτης ηλικίας, απόδημους του εξωτερικού ή από ξένους συνταξιούχους που κτίζουν τις επαύλεις αυτές για να περάσουν εκεί ήσυχα τα τελευταία χρόνια της ζωής τους. Παρατηρείται επίσης πρόσφατα η τάση για δεύτερη κατοικία στην ύπαιθρο από ευκατάστατους κατοίκους των πόλεων.

(vi) Προσφυγικοί οικισμοί

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και τον εντοπισμό 200.000 Ελληνοκυπρίων από τα σπίτια και τις περιουσίες τους η Κυπριακή Κυβέρνηση ανάλαβε το τεράστιο έργο της στέγασης τους. Σε πρώτο στάδιο δημιουργήθηκε η Υπηρεσία Ανακούφισης και Αποκατάστασης Προσφύγων που ανέλαβε την ευθύνη της μέριμνας, διατροφής και προσωπικής στέγασης των προσφύγων σε προσφυγικούς καταυλισμούς, που οι περισσότεροι δημιουργήθηκαν πρόχειρα κατά μήκος ή πλησίον της στρατιωτικής διαχωριστικής γραμμής, και αποτελούνταν από σκηνές και πρόχειρα παραπήγματα.

Προς το τέλος του 1976 οι αρμόδιες υπηρεσίες της Κυβέρνησης κατάρτισαν πρόγραμμα επανεγκατάστασης των προσφύγων σε προσφυγικούς οικισμούς με στόχο τη δημιουργία συνθηκών "άνετης προσωρινότητας", χωρίς να εγκαταλείπεται η βασική επιδίωξη της επιστροφής των εκτοπισθέντων στα σπίτια τους μέσα στα πλαίσια μιας πολιτικής λύσης για επανένωση του νησιού. Η χρηματοδότηση του τεράστιου αυτού στεγαστικού προγράμματος έγινε από τους ίδιους τους Κυπρίους, από δανειοδοτήσεις του εξωτερικού, και μέσω Ειδικού Ταμείου

του ΟΗΕ στο οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής πρόσφεραν σημαντικό ποσό. Μέσα στα πλαίσια αυτού του προγράμματος η Κυπριακή Κυβέρνηση αναγκάστηκε να δημιουργήσει προσφυγικούς οικισμούς κτισμένους με βάση πολεοδομικά σχέδια και τις σύγχρονες αντιλήψεις της Αρχιτεκτονικής και Πολιτικής Μηχανικής για ικανοποίηση των βασικών αναγκών των κατοίκων τους.

Με βάση την πολιτική της Κυβέρνησης στο θέμα αυτό προωθήθηκαν τα πιο κάτω σχέδια στέγασης των προσφύγων:

- Ανέγερση Κυβερνητικών οικισμών χαμηλού κόστους.
- Επιχορήγηση ενδιαφερομένων για αυτοστέγαση σε κυβερνητικά οικόπεδα.
- Επιχορήγηση ενδιαφερομένων για αυτοστέγαση σε ιδιόκτητα οικόπεδα.
- Ανέγερση κατοικιών ή βελτίωση ορισμένων κατοικιών σε Τουρκοκυπριακά χωριά που εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους τους στις ελεύθερες περιοχές.
- Παραχώρηση διευκολύνσεων σε σχέδια προσφύγων κρατικών υπαλλήλων για απόκτηση ιδιόκτητης οικίας
- Επιχορήγηση ενδιαφερομένων προσφύγων για αγορά ιδιόκτητων οικιών ή διαμερισμάτων.
- Επιχορήγηση ενοικίων για ενοικίαση οικιών από πρόσφυγες.

Τα σχέδια αυτά προνοούσαν βασικά τη δημιουργία οικισμών στις περιφέρειες των πόλεων και σε αγροτικές ζώνες και την αξιοποίηση των εγκαταλειμμένων Τουρκοκυπριακών οικιών. Από το 1976 μέχρι το 1987 κατασκευάστηκαν 18,527 οικιστικές μονάδες σε κυβερνητικούς οικισμούς. Απ' αυτές 10,589 (57.2%) ανεγέρθησαν σε 37 κυβερνητικούς προσφυγικούς οικισμούς στην περιφέρεια των πόλεων και την περιφερειακή ζώνη, ενώ 7,938 οικιστικές μονάδες αγροτικού τύπου ανεγέρθησαν σε 53 χωριά. Επιπρόσθετα στην ίδια περίοδο 8,055 τουρκοκυπριακές κατοικίες σε διάφορες περιοχές διετεθήκαν για εγκατάσταση, ενώ άλλες 7,378 κατοικίες χαμηλού κόστους παραχωρήθηκαν για στέγαση των προσφύγων. Μέχρι το τέλος του 1987 στεγάστηκαν συνολικά 156,000 εκτοπισμένα από τα σπίτια και τις περιουσίες τους πρόσωπα. Μέχρι την 1η Ιουλίου 1991 οι οικιστικές μονάδες που ανεγέρθησαν σε διάφορες περιοχές του νησιού για στέγαση των προσφύγων με διάφορα σχέδια ανήλθαν σε 52,366 και το συνολικό ποσό που επενδύθηκε για το σκοπό αυτό ήταν 420 εκ. λίρες, ποσό πολύ σημαντικό για τα κυπριακά δεδομένα. Από το ποσό αυτό μόνο 28 εκ. λίρες προήλθαν από το Ειδικό Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες. Τα υπόλοιπα καταβλήθηκαν από τους ίδιους τους Κυπρίους, από εξωτερικό δανεισμό και από άλλη εξωτερική βοήθεια. Ο συνολικός αριθμός των εκτοπισθέντων που στεγάστηκαν με τα διάφορα σχέδια της Κυβέρνη-

σης ανέρχεται σε 165,000 περίπου.

Οι προσφυγικοί οικισμοί, που βρίσκονται κυρίως στις περιφέρειες αστικών οικισμών αλλά και στην ύπαιθρο, είναι σκορπισμένοι σ' ολόκληρη την ελεύθερη Κύπρο. Κατάλογος αυτών δίδεται στο τέλος του βιβλίου ως Παράρτημα Ι. Ως Παράρτημα ΙΙ δίδεται κατάλογος των κατεχόμενων οικισμών του νησιού.

Ανάλογα με τη λειτουργικότητα τους οι κυπριακοί οικισμοί θα μπορούσαν επίσης να διακριθούν σε **Γεωργικούς** (βάση της οικονομίας τους είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία με τις οποίες ασχολούνται οι περισσότεροι των κατοίκων), **Μεταλλευτικούς** (περιορισμένοι οικισμοί όπως η Λίμνη, το Μιτσερό, η Καλαβασός, κτισμένοι κοντά σε μεταλλεία των οποίων οι κάτοικοι είχαν ή έχουν σαν κύριο εισόδημα την απασχόληση σε μεταλλευτικές εργασίες), **Τουριστικούς** (το κύριο ή το συμπληρωματικό εισόδημα των κατοίκων τους προέρχεται από τον τουρισμό, όπως η Αγία Νάπα, η Κακοπετριά, οι Πλάτρες κλπ), **Εκκλησιαστικούς** (μοναστήρια με τις βοηθητικές εγκαταστάσεις τους), **Στρατιωτικούς** (οικισμοί των Βρετανικών Βάσεων στην Επισκοπή-Ακρωτήρι-Δεκέλεια, και στρατόπεδο Εθνικής Φρουράς και Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών), **Υλοτομικοί** (κύρια ασχολία των κατοίκων η εκμετάλλευση των δασών με τα οποία γειτνιάζουν όπως ο Κάμπος και η Τσακκίστρα), **Αρχαιολογικοί** (κτισμένοι κοντά σε αρχαιολογικούς χώρους), **Βιομηχανικοί** (κτισμένοι γύρω από βιομηχανίες, βιομηχανικές ζώνες, βιομηχανικές περιοχές).

(δ) Αρχιτεκτονική των Αγροτικών Οικισμών

Οι παραδοσιακοί Κυπριακοί αγροτικοί οικισμοί αποτελούν σήμερα μνημεία προσαρμογής του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον. Τόσο το σχήμα όσο και η δόμηση και λειτουργικότητα τους επηρεάστηκαν από τις γεωλογικές, μορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες. Τα σπίτια στα χωριά του Τροόδους π.χ. είναι κτισμένα από πυριγενή πετρώματα της περιοχής (γάββρους), στα αμπελοχώρια της Λεμεσού και Πάφου και στην οροσειρά του Πενταδακτύλου από ασβεστόλιθους και σχιστόλιθους, στη Μεσαορία από πηλό (άργιλλο) και άχυρα. Για τις στέγες των σπιτιών χρησιμοποιούνταν πλάκες από σχιστόλιθο ή αυτές χρήνονταν με άργιλλο. Οι στέγες στηρίζονταν σε ξύλινες δοκούς πάνω στις οποίες στρώνονταν σειρές από καλάμια (καλαμώνες). Τοπικά μάρμαρα χρησιμοποιούνταν επίσης για το πάτωμα.

Υπήρχε γενικά μια πλήρης και φυσιολογική ένταξη του οικισμού και των οικιών στο φυσικό τους περιβάλλον. Ανάλογη είναι και η Αρχιτεκτονική γραμμή και τα μοτίβα ανέγερσης των αγροτικών οικιών. Είναι προσαρμοσμένα προς το περιβάλλον, προς τις ασχολίες, τις συνθήκες και τα έθιμα των κατοίκων.

Η Κυπριακή Λαϊκή Αρχιτεκτονική έχει να παρουσιάσει δικά της

χαρακτηριστικά στοιχεία που είναι το αποτέλεσμα της μακραιώνης παράδοσης του νησιού.

Στους αγροτικούς οικισμούς είναι πιο φανερός ο πυρήνας των χαρακτηριστικών τύπων της λαϊκής κατοικίας. Στους πεδινούς οικισμούς τα σπίτια είναι εκτεταμένα λόγω του άπλετου χώρου και ανάλογα με το βαθμό ανασφάλειας κάθε περιοχής ανοίγουν προς τα έξω (στο δρόμο) όπως συμβαίνει στην Καρπασία, είτε στρέφονται προς την εσωτερική αυλή, που είναι συνήθως περιφραγμένη με ψηλό τοίχο, όπως συμβαίνει στη Μεσαορία. Στα αγροτικά χωριά με ποικίλες αγροτικές δραστηριότητες, κάθε σπίτι αποτελεί αυτοτελή και αυτόνομη οικονομική μονάδα, χαρακτηριστικό δείγμα της κλειστής οικονομίας. Αντίθετα σ' άλλα χωριά όπου η εξειδίκευση στην παραγωγή οδηγεί στην ανάγκη εμπορίας της και την ανταλλαγή προϊόντων, τα χωριά αυτά είναι περισσότερο ευάλωτα σε εξωτερικές επιδράσεις. Έτσι τα χωριά αυτά αποκτούν με τον καιρό χαρακτήρα ημιαστικό με μεγάλα διώροφα σπίτια και με χαρακτηριστικά της αστικής αρχιτεκτονικής (Αθηναίου, Καβαβάς, Λάπηθος).

Στα ορεινά χωριά η δόμηση είναι πυκνή και γίνεται εκμετάλλευση και του ελάχιστου χώρου. Τα σπίτια είτε ανοίγουν στο δρόμο (Κακοπετριά, Γαλάτα), είτε έχουν εσωτερική αυλή, κάποτε στο κέντρο (Λεύκαρα) και κάποτε μπροστά από το σπίτι με ψηλό περιτοιχισμό και ξωπόρτι (Φικάρδου). Στις περιπτώσεις αυτές η αυλή αποτελεί το κέντρο της καθημερινής δραστηριότητας.

Στα ορεινά χωριά, που αφθονεί το χιόνι και η καύσιμη ύλη (δάση-ξύλα) για ψήσιμο κεραμιδιών, οι στέγες είναι συνήθως δικλινείς ή μονοκλινείς, καλυμμένες με κεραμίδια. Αντίθετα στις πεδιάδες οι στέγες των σπιτιών είναι συνήθως επίπεδες με δώμα του οποίου βασικό υλικό είναι το χώμα (πηλός). Το δώμα προσφέρεται και για το άπλωμα για αποξήρανση διαφόρων προϊόντων. Χρησίμευε επίσης για υπαίθριο ύπνο τις ζεστές καλοκαιρινές βραδιές.

(ε) Οι πόλεις της Κύπρου (Αστικοί Οικισμοί)

1. Λευκωσία

Η Λευκωσία, η πρωτεύουσα της Κύπρου, βρίσκεται στο κέντρο περίπου της μεγάλης πεδιάδας που εκτείνεται ανάμεσα στην οροσειρά του Τροόδου στα νότια και την οροσειρά του Πενταδακτύλου στα βόρεια και από τον Κόλπο της Αμμοχώστου (ανατολικά) μέχρι το Κόλπο του Μόρφου (στα δυτικά). Η πόλη είναι κτισμένη σε υψόμετρο 140 μ. πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, που έχει μια ελαφρά κλίση από τα νοτιοδυτικά (110 μ.) προς τα βορειοανατολικά (160 μ.). Η πόλη διασχίζεται από τον ποταμό Πηδιά, που πηγάζει από τις κορυφές του Τροόδου και χύνεται στον Κόλπο της Αμμοχώστου (μήκος 98 χλμ). Ο δομημένος χώρος της καταλαμβάνει έκταση 4,240 περίπου

εκταρίων. Το 1973 η Λευκωσία ήταν η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Κύπρου. Μετά όμως το 1974, το μοιρασμό της στα δυο και την απώλεια του τουρκοκυπριακού πληθυσμού της, η Λεμεσός με το μεγάλο προσφυγικό πληθυσμό που δέχτηκε ξεπέρασε σε πληθυσμό την πρωτεύουσα (χωρίς να υπολογίζεται ο πληθυσμός των προαστείων των δυο πόλεων).

Η σημαντική ανάπτυξη και πρόοδος της Λευκωσίας σημειώνεται μετά το 1960 και τούτο ήταν φυσικό, γιατί η Λευκωσία σαν πρωτεύουσα ενός ανεξάρτητου κράτους συγκέντρωσε όλες τις διοικητικές υπηρεσίες που ήταν αναγκαίες για τη λειτουργία του κράτους. Η ανέγερση νέων κτιρίων που θα στέγαζαν τα Υπουργεία και τις άλλες υπηρεσίες, η στελέχωση τους, οδήγησε στην πρόσληψη μεγάλου αριθμού δημοσίων υπαλλήλων που μαζί με τις οικογένειες τους θάπρεπε να στεγασθούν στην πρωτεύουσα. Η δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου, η δημιουργία του Διεθνούς Αερολιμένα Λευκωσίας και η εγκατάσταση στη Λευκωσία των Πρεσβειών και άλλων αποστολών ξένων χωρών ή διεθνών οργανισμών, καθώς και η μεγάλη τάση για αστυφιλία που παρατηρήθηκε στις δεκαετίες του 1960, συνέβαλαν στην επέκταση της πρωτεύουσας και τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού της.

Δυστυχώς, όμως, τη ραγδαία αυτή ανάπτυξη της πρωτεύουσας ανέκοψαν οι αρνητικές εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις που άρχισαν με την ανταρσία των Τουρκοκυπρίων το 1963 και τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1964 που διάρκεσαν περιοδικά μέχρι και το 1967. Οι Τουρκοκύπριοι δημόσιοι υπάλληλοι απεχώρησαν από τις κυβερνητικές υπηρεσίες, η Λευκωσία με τη λεγόμενη "πράσινη γραμμή" που έσυραν τα Ηνωμένα Έθνη χωρίστηκε στα δυο και η τουρκική συνοικία της πρωτεύουσας απεκόπη από την υπόλοιπη πόλη. Στη συνέχεια η τουρκική συνοικία ενώθηκε μαζί με αμιγή τουρκοκυπριακά χωριά στα βόρεια και επετέλεσε τον ισχυρότερο τουρκοκυπριακό στρατιωτικό θύλακα με αποτέλεσμα οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι των βορείων προαστείων της πρωτεύουσας Ομορφίτα, Τράχωνας, Νεάπολη να τα εγκαταλείψουν και να εγκατασταθούν στα νότια προάστια της πόλης. Από τότε οι Τουρκοκύπριοι έλεγχαν και την κύρια οδική αρτηρία που ένωνε τη Λευκωσία με την Κερύνεια μέσω Κιόνελη.

Η διαχωριστική γραμμή και ο διαμελισμός της πρωτεύουσας, καθώς και η ανώμαλη πολιτική κατάσταση, είχαν σαν αποτέλεσμα μεγάλες εμπορικές και πυκνοκατοικημένες περιοχές στο κέντρο της παλιάς πόλης να περιπέσουν σε μαρασμό και να εγκαταλειφθούν, με συνέπεια να επεκτείνεται συνεχώς η εκτός των τειχών και προς τα νότια πόλη που άρχισε να αποκτά και εμπορική κίνηση.

Οι σημαντικές αυτές αλλαγές και διαφοροποιήσεις στη δομή, την πολεοδομία, τη λειτουργικότητα και τη δημογραφική σύνθεση της πόλης οριστικοποιήθηκαν και εμεγιστοποιήθηκαν μετά την τουρκική εισβολή

του Ιουλίου του 1974, που είχε σαν αποτέλεσμα την κατάληψη και κατοχή των βόρειων περιοχών του νησιού και τη χάραξη με τη βία των όπλων της διαχωριστικής γραμμής (Γραμμής Αττίλα) που αρχίζει από τον Κόλπο Μόρφου στα δυτικά, περνά από το κέντρο της πρωτεύουσας Λευκωσίας (πράσινη γραμμή) και φθάνει στον Κόλπο της Αμμοχώστου.

Από τη στρατιωτική αυτή επιδρομή και κατοχή η πρωτεύουσα υπέστη βαρεία πλήγματα. Εκτός από τις απώλειες που είχε σε ανθρώπινες ψυχές και τις υλικές ζημιές από τους βομβαρδισμούς, η πόλη έχασε σημαντικούς οικονομικούς πόρους και πνεύμονες, καθώς και σημαντικό μέρος της ενδοχώρας της. Έχασε το διεθνές της αεροδρόμιο, που βρίσκεται σε αδράνεια από τότε, τη μεγάλη βιομηχανική περιοχή της Μιας Μηλιάς με όλες τις εγκαταστάσεις της, ολόκληρες συνοικίες που περιλήφθηκαν στη νεκρή ζώνη, αλλά και την πλούσια ενδοχώρα της Πεδιάδας της Μεσαορίας στα ανατολικά και της πεδιάδας του Μόρφου στα δυτικά. Παρά τα σοβαρά όμως αυτά πλήγματα, η πρωτεύουσα κατόρθωσε να επιβιώσει, να ανασυγκροτηθεί και ανάπηρη έστω να συνεχίζει την ιστορική της πορεία, αναγεννώμενη από τα ερείπια και τα δεινά του πολέμου.

Η νέα επέκταση της πόλης και η ανάγκη για νέα οικόπεδα προς τα νότια, τα νοτιοανατολικά και νοτιοδυτικά για στέγαση και του μεγάλου αριθμού Ελληνοκυπρίων προσφύγων που κατέφυγαν στην πρωτεύουσα μετά το 1974, οδήγησαν στη δημιουργία νέων συνοικιών, προσφυγικών οικισμών, καθώς και στην ανάπτυξη των προαστείων. Έτσι έχουν ενωθεί με την πρωτεύουσα τα προάστια του Στροβόλου, της Εγκωμης, του Αγίου Δομετίου, της Αγλαντζιάς, των Λατσιών, της Λακατάμιας και Δευτεράς, καθώς και οι συνοικίες της Ακρόπολης, της Δασούπολης, του Αρχάγγελου, της Μακεδονίτισσας, της Ανθούπολης, του Παρισινού και του Αγίου Παύλου.

Κατά την πρώτη επίσημη απογραφή του Κυπριακού πληθυσμού του 1881 η Λευκωσία είχε 11,536 κατοίκους. Το 1931 ο πληθυσμός της ήταν 23,677 και το 1946 έφτασε τις 34,485 από τους οποίους 20,768 ήταν Ελληνοκύπριοι, 10,330 Τουρκοκύπριοι και 3,387 άλλων εθνικοτήτων. Η μεγάλη αυτή αύξηση του πληθυσμού οφειλόταν κυρίως στην αστυφιλία και τη φτώχεια που επικρατούσε στις αγροτικές περιοχές. Το 1960 οι κάτοικοι της πρωτεύουσας ήταν 45,629 (25,561 Ελληνοκύπριοι, 14,686 Τουρκοκύπριοι, 1,978 Βρετανοί, 1,848 Αρμένιοι και 1,556 άλλων εθνικοτήτων). Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και τις δραματικές μετακινήσεις πληθυσμού, όπως αναφέραμε προηγουμένως, ο πληθυσμός της πρωτεύουσας άλλαξε σημαντικά. Το 1982 η ελεύθερη πόλη της Λευκωσίας (χωρίς τους Τούρκους κατοίκους του τουρκικού τομέα της πόλης) είχε 48,221 κατοίκους και ήταν ο δεύτερος σε πληθυσμό οικισμός της Κύπρου μετά τη Λεμεσό. Η Λευκωσία με τα προάστια της, όμως, συγκέντρωνε το 1982 149,071 κατοίκους που αποτελεί τη μεγαλύτερη συγκέντρωση αστικού πληθυσμού της Κύπρου

και πολύ μεγάλη σε σύγκριση με το συνολικό πληθυσμό των ελεύθερων περιοχών του νησιού. Οι μεγαλύτερες ενορίες της πόλης είναι του Καΐμακλιού με 10,418 κατοίκους, των Αγίων Ομολογητών με 8,862, της Παλλουριωτίσσας με 8,457 του Αγίου Αντωνίου με 5,013 και του Τρυπιώτη με 3,227 κατοίκους.

Η απότομη και μεγάλη ανάπτυξη του πληθυσμού της πρωτεύουσας μετά το 1974 ήταν φυσικό και αναπόφευκτο να δημιουργήσει προβλήματα συγκοινωνιακά, συμφόρησης τροχαίας, πολεοδομικά, στεγαστικά, υδρευτικά και άλλα, για τα οποία καταβάλλονται συνεχείς προσπάθειες από τις αρμόδιες κυβερνητικές υπηρεσίες και το Δήμο Λευκωσίας για αντιμετώπιση και λύση.

2. Η Λεμεσός

Η πόλη Λεμεσός είναι η πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας, η μεγαλύτερη σήμερα σε πληθυσμό πόλη και το μεγαλύτερο λιμάνι της Κύπρου. Είναι κτισμένη στην παράκτια πεδιάδα της Λεμεσού γύρω από τον ομώνυμο κόλπο, ανάμεσα στις σημαντικές αρχαίες πόλεις του Κουρίου στα δυτικά και της Αμαθούντας (Αμαθούς) στα ανατολικά. Το δομημένο μέρος της πόλης καταλαμβάνει έκταση 3,450 εκταρίων σε υψόμετρο 20 μ. στα νότια (κοντά στη θάλασσα) και 100 μέτρα στα βόρεια της προάστεια (Αγία Φύλα). Στα βόρεια η πόλη περιβάλλεται από λόφους που αποτελούν προέκταση της οροσειράς του Τροόδου (νότιες παρυφές).

Η αλματώδης ανάπτυξη της Λεμεσού σημειώθηκε μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960 και το μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξε η Κυπριακή Κυβέρνηση για την πρόοδο και οργάνωση της στις βάσεις μιας σύγχρονης πόλης.

Σήμερα η πόλη είναι ένα πλούσιο βιομηχανικό, εμπορικό και τουριστικό κέντρο, που διαθέτει ποικιλία φυσικών πόρων (βουνά και πεδιάδες, δάση και αμμώδεις ακρογιαλιές). Είναι το διοικητικό, θρησκευτικό, πνευματικό, εκπαιδευτικό και πολιτιστικό κέντρο της επαρχίας Λεμεσού. Είναι μια πόλη με πλούσια ιστορία και παράδοση, αρχαιολογικούς θησαυρούς και μεσαιωνικά μνημεία, αλλά και μια πόλη γνωστή για τις διασκέδασεις της, το Καρναβάλι της, τη Γιορτή του Κρασιού και τα καλλιτεχνικά της Φεστιβάλ.

Η μεγάλη ανάπτυξη της πόλης οφείλεται στους πιο κάτω λόγους:

(α) Στην προνομιά γεωγραφική της θέσης. Τοποθετημένη στο μέσο μιας πλούσιας προσχωσιγενούς πεδιάδας με μεγάλη ενδοχώρα, έχει όλους τους αναγκαίους φυσικούς πόρους για γεωργική ανάπτυξη και τροφοδοσία με πρώτες ύλες για τη βιομηχανική της ανάπτυξη (το Τρόδος με τα δάση και τον ορυκτό του πλούτο, ποταμούς με άφθονο νερό, πλούσια υδροφόρα στρώματα, εύφορα εδάφη, αμπέλια, χαρούπια,

ελιές κλπ). Η θέση της πόλης της προσδίδει επίσης μεγάλη σημασία σαν συγκοινωνιακό κέντρο του νησιού, γιατί λόγω του ορεινού όγκου του Τροόδους στα βόρεια η σύνδεση των άλλων πόλεων της Κύπρου με την Πάφο στα δυτικά περνά αναγκαστικά από εκεί. Κτισμένη εξ'άλλου γύρω από το μεγάλο κόλπο της Λεμεσού και του Ακρωτηρίου στις νότιες ακτές του νησιού, ακριβώς απέναντι από τη διώρυγα του Σουέζ, αποκτά μεγάλη σημασία για τη διεθνή ναυσιπλοΐα και σα λιμάνι ανεφοδιασμού και διαμετακομιστικού εμπορίου.

(β) **Στο λιμάνι της.** Από το λιμάνι της πόλης εξάγονται όχι μόνο τα γεωργικά και άλλα προϊόντα της επαρχίας Λεμεσού, αλλά και εκείνα της πόλης και επαρχίας Πάφου, που δεν διαθέτει μεγάλο σύγχρονο λιμάνι, και μεγάλο μέρος εκείνων της επαρχίας Λευκωσίας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία σχετικών βιομηχανιών και υπηρεσιών, και την προσέλκυση εργατικού δυναμικού για απασχόληση.

(γ) **Στην ανάπτυξη του τουρισμού.** Στα τελευταία δέκα χρόνια παρατηρείται μια αλματώδης οικιστική και οικοδομική ανάπτυξη, ένας πραγματικός οργασμός, που οφείλεται στην καθιέρωση της πόλης σαν μεγάλου τουριστικού προορισμού. Η ταχεία αυτή και άναρχη ανάπτυξη δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στην πόλη και αλλοίωσε το χαρακτήρα της.

(δ) **Στην απότομη αύξηση του πληθυσμού** της μετά τον Αύγουστο του 1974, από την εγκατάσταση πολλών χιλιάδων εκτοπισμένων Ελληνοκυπρίων, που εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους στις βόρειες κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής περιοχές του νησιού. Πολλοί απ'αυτούς εγκαταστάθηκαν στην πόλη ή τα περίχωρα της.

Κατά την πρώτη επίσημη απογραφή του πληθυσμού της Κύπρου το 1881 η Λεμεσός είχε μόνο 6,131 κατοίκους. Το 1931 αυξήθηκαν στις 15,349 και το 1946 στις 22,799. Το 1960, όταν η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της, ο πληθυσμός της πόλης ήταν 43,593, από τους οποίους 31,263 ήταν Ελληνοκύπριοι, 6,115 Τουρκοκύπριοι, 5,296 Βρετανοί και 919 άλλων εθνικοτήτων. Η τουρκική εισβολή του 1974 και η προσφυγοποίηση 200,000 Ελληνοκυπρίων επέφερε μεγάλη αναστάτωση στη σύνθεση του πληθυσμού της πόλης. Οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι της την εγκατέλειψαν, ενώ πολλές χιλιάδες πρόσφυγες την κατέκλυσαν. Το 1976 λειτουργούσαν στα δημοτικά όρια της πόλης τέσσερεις προσφυγικοί οικισμοί με 605 οικιστικές μονάδες, εκείνοι του Κάβαλου, Ομόνοιας, Καθολικής και Τσιφλικουδιών. Οι Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες που κατοικούσαν στην πόλη το 1976 υπολογίστηκαν σε 26,551. Το 1982 η Λεμεσός είχε 74,782 κατοίκους και ήταν ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό οικισμός της Κύπρου. Στον πληθυσμό αυτό δεν υπολογίζεται ο πληθυσμός των προαστείων της πόλης (Γερμασόγειας, Αγίου Αθανασίου, Μέσα Γειτονιάς, Πολεμιδιών κλπ) που έχουν ενωθεί με την πόλη αλλά αποτελούν ξεχωριστούς δήμους.

Σημειώνεται ότι η πόλη της Λεμεσού συγκεντρώνει πολύ μεγαλύ-

τερο πληθυσμό απ'ότι όλα μαζί τα χωριά της επαρχίας Λεμεσού. Το 72% περίπου ολόκληρου του πληθυσμού της επαρχίας Λεμεσού είναι συγκεντρωμένο στην πόλη Λεμεσού.

3. Η Αμμόχωστος

Η πόλη της Αμμοχώστου βρίσκεται στη νοτιοανατολική ακτή της Κύπρου στο νοτιοανατολικό άκρο της πεδιάδας της Μεσαορίας, κτισμένη ανάμεσα σε δυο ακρωτήρια και γύρω από τον ομώνυμο κόλπο. Στα νότια της έχει τα Κοκκινοχώρια και στα βόρεια τη χερσόνησο της Καρπασίας. Η πόλη είναι κτισμένη σε υψόμετρο 20 μ. περίπου, πάνω σε μια σειρά από χαμηλούς λόφους και μικρές κοιλάδες, σ'ένα μικρό υψίπεδο, παράλληλο προς την παραλία, που ενώνεται με την ακτή. Στα νότια της πόλης η περιοχή είναι καλυμμένη με αμμώδεις θίνες μερικές από τις οποίες φθάνουν σε ύψος τα πέντε μέτρα. Οι αμμώδεις αυτές εκτάσεις που ήταν γνωστές ως "Χρυσή Ακτή" αποτελούσαν το καμάρι της πόλης, γιατί εξελίχθηκαν σε κύρια πηγή του εισοδήματος της, λόγω της προσέλκυσης ξένων τουριστών που θεμελίωσαν την τουριστική της ανάπτυξη. Στα βόρεια της πόλης οι αμμώδεις εκτάσεις σταδιακά εξαφανίζονται και η περιοχή είναι φτωχή, γυμνή και βραχώδης.

Με το όνομα Αμμόχωστος σήμερα εννοούμε την παλιά πόλη που είναι μέσα στα τείχη, τη νέα πόλη που είναι γνωστή με το όνομα Βαρώσια και τους οικισμούς Κάτω Βαρώσια, Αγιο Μέμνονα και Αγιο Λουκά.

Η Αμμόχωστος είναι η πρωτεύουσα και το διοικητικό, εμπορικό, βιομηχανικό, εκπαιδευτικό και πνευματικό κέντρο της επαρχίας Αμμοχώστου. Πήρε το όνομα της από τη ξακουστή αμμουδιά της σαν μια πόλη χωσμένη στην άμμο. Λόγω της πλεονεκτικής γεωγραφικής της θέσης και του φυσικού λιμανιού της αναπτύχθηκε από τα αρχαία χρόνια, και ιδιαίτερα το Μεσαίωνα, σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο και πυρήνα ανάπτυξης στενών σχέσεων της Κύπρου με τη γειτονική Μέση Ανατολή.

Η αλματώδης ανάπτυξη της πόλης σημειώνεται μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, οπότε δημιουργούνται όλες οι αναγκαίες προϋποθέσεις για οικονομική πρόοδο και ευημερία με τη δημιουργία βασικών έργων υποδομής και την ανάπτυξη του τουρισμού. Η πόλη προβάλλεται στο εξωτερικό σαν τουριστικό θέρετρο και προσελκύει μεγάλο αριθμό τουριστών που έρχονται ν'απολαύσουν τον ήλιο και τις χρυσές αμμουδιές της.

Η ανάπτυξη και επέκταση της πόλης γίνεται αρχικά στην παλιά πόλη και γύρω από το λιμάνι, και αργότερα στον Αγιο Μέμνονα και στα δυτικά ανάμεσα στα Βαρώσια και Κάτω Βαρώσια. Αργότερα η ανάπτυξη γινόταν κατά μήκος των κυρίων δρόμων προς τη Λάρνακα, τη Σαλαμίνα και τη Δερύνεια.

Από το 1960 και μετά παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη προς τη θάλασσα κατά μήκος της Χρυσής Ακτής, που είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία του "φράγματος" των μεγάλων και πολυτελών ξενοδοχείων κατά μήκος της ακτής.

Η Αμμόχωστος εκτός από τις αμμουδιές και τα ξενοδοχεία της ήταν ξακουστή και για τους κήπους και κυρίως τους πορτοκαλεώνες της. Είχε ένα χαρακτήρα "ημιαγροτικής" πόλης και φημιζόταν για τα εύγεστα και χυμώδη πορτοκάλια της. Οι κήποι της έφταναν μέχρι την παραλία διασκορπισμένοι ανάμεσα στις κατοικίες. Η γεωργική αυτή δραστηριότητα εκτός του ότι ήταν πηγή συναλλάγματος από τις εξαγωγές των εσπεριδοειδών, έδινε πλούσιο πράσινο και ομορφιά στην πόλη καθώς και πλούσια ευωδιά την εποχή της ανθοφορίας.

Η καταπληκτική ανάπτυξη και πρόοδος της πόλης ανακόπηκε απότομα τον Αύγουστο του 1974 σαν συνέπεια της τουρκικής εισβολής.

Οι Έλληνες και οι άλλοι χριστιανοί κάτοικοι της πόλης αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν και ζουν σήμερα διασκορπισμένοι στις ελεύθερες περιοχές του νησιού. Το μεγαλύτερο μέρος των 40,000 κατοίκων της πόλης ζουν στη Λάρνακα και τη Λεμεσό, αλλά αρκετοί ζουν και στη Λευκωσία και την Πάφο.

Δεκαοκτώ χρόνια μετά την εγκατάλειψη της η νέα πόλη (γιατί η παλιά εντός των τειχών κατοικείται από Τούρκους) μένει έρημη και θλιβερή, μια πόλη-φάντασμα που αναμένει την επιστροφή των νόμιμων κατοίκων της.

4. Λάρνακα

Η Λάρνακα είναι σήμερα η τρίτη σε έκταση και πληθυσμό πόλη της Κύπρου, πρωτεύουσα της ομώνυμης διοικητικής επαρχίας. Καταλαμβάνει έκταση 2,731 εκταρίων και το 1973 είχε 19,608 κατοίκους, που έφτασαν το 1982 τους 35,850.

Η πόλη είναι κτισμένη στην παράκτια πεδιάδα της Λάρνακας στον ομώνυμο κόλπο και σε υψόμετρο οκτώ μέτρων με ανεπαίσθητη κλίση προς τη θάλασσα. Η Λάρνακα είναι διάδοχος της αρχαίας πόλης Κίτιον στα ερείπια της οποίας είναι κτισμένη. Εκτός από το όνομα Λάρνακα (παλαιότερα Λάρναξ) η πόλη είναι γνωστή και με το όνομα Σκάλα, ενώ κατά το Μεσαίωνα συναντάται με την ονομασία *Αλικές* ή *Σαλίνας*.

Η ονομασία Λάρνακα-Λάρναξ σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή προέρχεται από τη μαρμάρινη σαρκοφάγο που βρέθηκε στους Βυζαντινούς χρόνους και θεωρείται ότι αποτελεί το φέρετρο στο οποίο τάφηκε ο Άγιος Λάζαρος, πρώτος Επίσκοπος Κιτίου. Η Λάρνακα αυτή βρίσκεται σήμερα στο μεγαλοπρεπή ναό του πολιούχου της πόλης Αγίου Λαζάρου.

Το 1881, που έγινε η πρώτη επίσημη απογραφή του πληθυσμού της Κύπρου, η Λάρνακα είχε 7,833 κατοίκους. Οι κάτοικοι της πόλης αυξήθηκαν σε 11,964 το 1831 και το 1960 έφθασαν τους 19,824. Το 1973 βρισκόταν στα ίδια επίπεδα. Η τουρκική εισβολή του 1974 είχε σαν αποτέλεσμα τη δραματική ανάπτυξη του πληθυσμού της πόλης, γιατί ένα σημαντικό ποσοστό των Ελληνοκυπρίων εκτοπισμένων, ιδιαίτερα από τα κατεχόμενα μέρη των επαρχιών Λάρνακας και Αμμοχώστου, προτίμησαν την εγκατάστασή τους στην πόλη της Λάρνακας. Έτσι το 1976 οι κάτοικοι της πόλης αυξήθηκαν σε 27,841 και το 1982 ανήλθαν σε 35,850.

Στην εξέλιξη του πληθυσμού της πόλης πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι της, που το 1960 ήσαν 4,058 και το 1973 4,500, εγκατέλειψαν τη γενέτειρά τους και μετακινήθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές. Σε πολλές από τις τουρκοκυπριακές κατοικίες που επιδιορθώθηκαν από την Κυπριακή Κυβέρνηση κατοικούν σήμερα Ελληνοκύπριοι πρόσφυγες, οι περισσότεροι από τους οποίους ζουν σε προσφυγικούς οικισμούς που ανέγειρε η Κυβέρνηση στην περιοχή της πόλης. Ο μισός πληθυσμός της πόλης υπολογίζεται σήμερα ότι είναι πρόσφυγες.

Η σημερινή Λάρνακα είναι ένα διοικητικό, εκπαιδευτικό, εμπορικό, θρησκευτικό κέντρο με έδρα Μητροπολίτη, μια σύγχρονη πόλη με καλή οργάνωση που προσφέρει όλες τις ανέσεις, ικανοποιητικές υπηρεσίες και ψηλό επίπεδο ζωής. Η σημαντική ανάπτυξη της πόλης ήταν αποτέλεσμα της βελτίωσης και επέκτασης του λιμανιού και της δημιουργίας μαρίνας, της δημιουργίας διεθνούς αερολιμένα, της μεγάλης τουριστικής ανάπτυξης των τελευταίων δέκα χρόνων, καθώς και της δημιουργίας βιομηχανικής ζώνης και ζώνης ελεύθερου εμπορίου.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την απώλεια των παραδοσιακών τουριστικών θερέτρων της Κερύνειας και της Αμμοχώστου, η Λάρνακα γνώρισε αλματώδη τουριστική ανάπτυξη σε μια προσπάθεια ταχείας αναπλήρωσης των απωλεσθέντων. Το 1975 η Λάρνακα διέθετε ένα μόνο καλό ξενοδοχείο με 57 κλίνες. Το 1982 τα ξενοδοχεία αυξήθηκαν σε 15 με σύνολο 2000 κλίνες και διέθετε άλλα 14 οργανωμένα συγκροτήματα τουριστικών διαμερισμάτων, δυναμικότητας άλλων 1,377 κλινών. Η ανέγερση νέων ξενοδοχειακών μονάδων συνεχίστηκε με εντατικό ρυθμό και έφτασε τις 40 το 1987,

5. Πάφος

Η πόλη της Πάφου, πρωτεύουσα της Επαρχίας Πάφου, είναι η δυτικότερη πόλη της Κύπρου. Είναι το διοικητικό, θρησκευτικό, πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο της επαρχίας. Βρίσκεται στο μέσο περίπου της παραλιακής στενόμακρης πεδιάδας της Πάφου που εκτείνεται από την Πέτρα του Ρωμιού και φτάνει μέχρι τον Ακάμα. Η Πάφος

απέχει 150 χλμ. από την πρωτεύουσα της Κύπρου Λευκωσία, 180 χλμ. από την Αμμόχωστο, 140 χλμ. από τη Λάρνακα και 70 χλμ. από τη Λεμεσό. Οι μάλλον μεγάλες αυτές αποστάσεις για τα Κυπριακά δεδομένα και ο μεγάλος ορεινός όγκος του Τροόδους που επεκτείνεται μέχρι τις ακτές της Πάφου και ενεργεί σαν φυσικό εμπόδιο επικοινωνίας με το εσωτερικό, συνέβαλαν στην απομόνωση της Πάφου από το υπόλοιπο νησί κατά το Μεσαίωνα και οδήγησαν στην εγκατάλειψη και την εξασθένηση της.

Η κατάσταση όμως της Πάφου ήταν εντελώς διαφορετική στα αρχαία χρόνια, γιατί η Πάφος κατείχε εξαιρετη θέση ανάμεσα στα αρχαία βασίλεια της Κύπρου. Η εξουσία των βασιλιάδων της Πάφου εκτεινόταν από τη χερσόνησο του Ακάμα στα δυτικά μέχρι το Πισσούρι στα ανατολικά, μέχρι την πόλη του Μαρίου στα βόρεια και το βασίλειο του Κουρίου στα ανατολικά. Παρά το γεγονός ότι η πεδινή πεδιάδα της Πάφου που αρδεύεται από αρκετούς ποταμούς ήταν πάντα πλούσια, τη μεγάλη φήμη της στα αρχαία χρόνια την οφείλει στο Ιερό της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο (Κούκλια), που ήταν από τους πιο σημαντικούς τόπους λατρείας του αρχαίου κόσμου.

Ο πληθυσμός της πόλης της Πάφου ανερχόταν μόλις στις 2,801 κατοίκους το 1891. Αυξήθηκε σταδιακά σε 4,117 το 1921, σε 5,803 το 1946 και σε 9,079 το 1960. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στη σύνθεση του πληθυσμού της πόλης. Οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι της εγκαταλείπουν την πόλη μετακινούμενοι στις βόρειες κατεχόμενες από τα Τουρκικά στρατεύματα εισβολής περιοχές του νησιού, ενώ στον Ελληνοκυπριακό πληθυσμό της πόλης προστίθενται Ελληνοκύπριοι εκτοπισμένοι δια της βίας από τα σπίτια και τις περιουσίες τους. Το 1976 ο συνολικός πληθυσμός της πόλης (Πάφος και Κάτω Πάφος περιλαμβανομένων και των εκτοπισμένων) φθάνει το 10,297. Είναι φανερό ότι η πόλη της Πάφου δεν έχει να επιδείξει σημαντική αύξηση του πληθυσμού της, ενώ η αναλογία του αστικού προς το αγροτικό πληθυσμό της Πάφου είναι μόνο 22:78, έναντι 61:39 της Λευκωσίας.

Η ανάπτυξη και οικονομική πρόοδος της Πάφου άρχισε να παρουσιάζεται σταδιακά μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960. Σ'αυτό συνέβαλαν η σημαντική βελτίωση του οδικού δικτύου που ενώνει την Πάφο με τη Λεμεσό, τη Λευκωσία και τη Λάρνακα, η κατασκευή του αεροδρομίου της Πάφου, η βελτίωση του αγροτικού οδικού δικτύου, η ανέγερση σημαντικών έργων ανάπτυξης (φραγμάτων), η δημιουργία βιομηχανικών ζωνών και προπαντός η προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης που είναι ραγδαία και εντυπωσιακή.

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 η Πάφος άρχισε να αναπτύσσεται τουριστικά, αναπληρώνοντας κυρίως την Κερύνεια γιατί συνδυάζει τις ομορφιές του βουνού και της θάλασσας όπως και η κατεχόμενη Κερύνεια. Σ'αυτό συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό η βελτίωση

της οδικής της σύνδεσης με τις άλλες πόλεις, οι νέες και πολύ σύγχρονες τουριστικές της μονάδες και το αεροδρόμιο που κτίστηκε λίγα χιλιόμετρα μακριά από την πόλη. Η τουριστική όμως αυτή έκρηξη, που έγινε πολύ γρήγορα και χωρίς την αναγκαία υποδομή σε υπηρεσίες, είναι δυνατό να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά στο φυσικό περιβάλλον και το χαρακτήρα της πόλης γι' αυτό και πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα. Πολύ πρέπει να προσεχθεί ο σχεδιασμός της πολεοδομικής της ανάπτυξης και η αυστηρότητα των ζωνών που έχουν εισαχθεί.

Η Πάφος που πριν από λίγα χρόνια έχανε τον πληθυσμό της που έφευγε σε άλλες πόλεις για σκοπούς εργοδότησης, είναι τώρα σε θέση όχι μόνο να εργοδοτήσει το δικό της εργατικό δυναμικό και εκείνο της επαρχίας, αλλά και να εισαγάγει εργατικό δυναμικό από άλλες επαρχίες ιδιαίτερα στην οικοδομική και την τουριστική βιομηχανία.

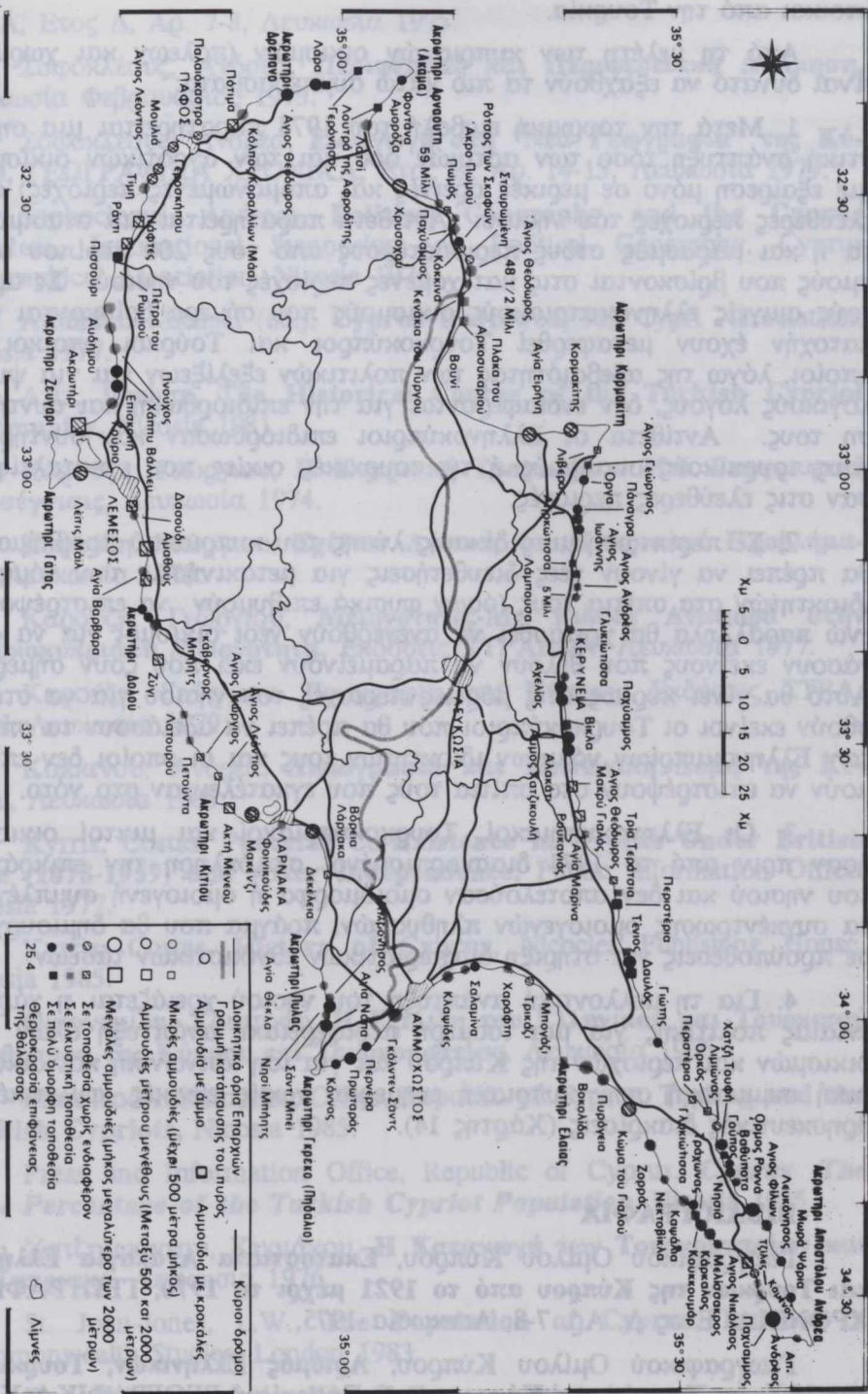
6. Κερύνεια

Η Κερύνεια είναι η μικρότερη σε έκταση και πληθυσμό πόλη της Κύπρου. Είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας Κερύνειας, που είναι η βορειότερη και μικρότερη επαρχία του νησιού. Είναι η βορειότερη παράκτια πόλη της Κύπρου, κτισμένη ημικυκλικά γύρω από τον γραφικό της ομώνυμο κόλπο και το γοητευτικό λιμανάκι, στο μέσο περίπου μιας στενής παράλιας πεδιάδας, που περικλείεται στα βόρεια από τη θάλασσα και στα νότια από τον επιβλητικό όγκο της οροσειράς του Πενταδακτύλου. Απέναντι της οι νότιες ακτές της Τουρκίας, 70 περίπου χλμ. μακριά, φαίνονται με γυμνό μάτι όταν η ατμόσφαιρα είναι καθαρή.

Το τοπίο είναι πεδινό με μικρή κλίση προς τη θάλασσα. Το μέσο υψόμετρο της πόλης είναι 20 μέτρα ενώ το νοτιότερο της φθάνει τα 70 μέτρα. Από την πρωτεύουσα της Κύπρου Λευκωσία απέχει 26 χλμ. Τα περάσματα της Αγύρτας, των Πανάγρων και της Ακανθούς, που κόβουν κάθετα το φράγμα της οροσειράς του Πενταδακτύλου που εκτείνεται κατά μήκος των βόρειων ακτών, επιτρέπουν την επικοινωνία της Κερύνειας με τη Λευκωσία και τις άλλες περιοχές του νησιού.

Ο πληθυσμός της Κερύνειας σημείωσε μικρή σχετικά ανάπτυξη από το 1881 που έγινε η πρώτη απογραφή μέχρι το 1973. Το 1881 οι κάτοικοι της ήταν μόνο 1,159. Το 1891 έγιναν 1,322, το 1911 έφτασαν τους 1,726 και το 1931 μόλις ήσαν 2,049. Το 1946 αυξήθηκαν στους 2,916 και το 1960 ήσαν 3,498 (απ' αυτούς 2,373 ήσαν Έλληνες, 696 Τούρκοι και 429 άλλων εθνικοτήτων). Τέλος το 1973 οι κάτοικοι της πόλης ήσαν 3,892 (Έλληνες 2,635, Τούρκοι 1000 και 257 άλλοι).

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την κατοχή της πόλης οι Έλληνες, Αρμένιοι και Μαρωνίτες κάτοικοι της αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν. Σήμερα μεταφέρθηκαν εκεί Τουρκοκύπριοι από τις ελεύθερες περιοχές του νησιού, καθώς και Τούρκοι στρατιωτικοί και

Χάρτης 14. Οι Δημοτικές της Κύπρου.

—	Διοικητικά όρια Επαρχιών	—	Κύρια δρόμοι
○	Γεωγραφικά χαρακτηριστικά του τύπου	□	Δημοτικές με κοκκώδες
○	Μικρές δημοτικές (Μέτρησι 500 πληθ. ηθικ.)	□	Δημοτικές με πληθυσμό 500 και 2000 (Μέτρησι)
□	Δημοτικές με πληθυσμό 500 και 2000 (Μέτρησι)	□	Δημοτικές με πληθυσμό 2000 (Μέτρησι)
○	Μεγάλες δημοτικές (πληθ. μεγαλύτερο των 2000 (Μέτρησι))	□	Σε τροχόδρομο χωρίς επιδοτήσεις
○	Σε τροχόδρομο χωρίς επιδοτήσεις	□	Σε εκδοτική τροχόδρομο
○	Σε εκδοτική τροχόδρομο	□	Σε ποδηλατική τροχόδρομο
○	Σε ποδηλατική τροχόδρομο	□	Θεωρητική επιδοτήσεις
○	Θεωρητική επιδοτήσεις	□	25.4
○	25.4	□	Μήνες

έποικοι από την Τουρκία.

Από τη μελέτη των κυπριακών οικισμών (πόλεων και χωριών) είναι δυνατό να εξαχθούν τα πιο κάτω συμπεράσματα:

1. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 παρατηρείται μια σημαντική ανάπτυξη τόσο των αστικών όσο και των αγροτικών οικισμών (με εξαίρεση μόνο σε μερικές ορεινές και απομονωμένες περιοχές) στις ελεύθερες περιοχές του νησιού. Αντίθετα παρατηρείται μια στασιμότητα ή και μαρασμός στους περισσότερους από τους 200 περίπου οικισμούς που βρίσκονται στις κατεχόμενες περιοχές του νησιού. Σε αρκετούς αμιγείς ελληνοκυπριακούς οικισμούς που σήμερα βρίσκονται υπο κατοχήν έχουν μεταφερθεί Τουρκοκύπριοι και Τούρκοι έποικοι οι οποίοι, λόγω της αβεβαιότητας των πολιτικών εξελίξεων και για ψυχολογικούς λόγους, δεν ενδιαφέρονται για την επιδιόρθωση και συντήρηση τους. Αντίθετα οι Ελληνοκύπριοι επιδιόρθωσαν και συντηρούν τους τουρκικούς οικισμούς ή τις τουρκικές οικίες που εγκαταλείφθηκαν στις ελεύθερες περιοχές.

2. Σε περίπτωση μιας δίκαιης λύσης του κυπριακού προβλήματος θα πρέπει να γίνουν νέες διευθετήσεις για μετακινήσεις των νόμιμων ιδιοκτητών στα σπίτια τους (όσων φυσικά επιθυμούν να επιστρέψουν), ενώ παράλληλα θα χρειασθεί να ανεγερθούν νέοι οικισμοί για να στεγάσουν εκείνους που θέλουν να παραμείνουν εκεί που ζουν σήμερα. Αυτό θα γίνει κυρίως στις βόρειες περιοχές του νησιού για να στεγασθούν εκείνοι οι Τουρκοκύπριοι που θα πρέπει να αδειάσουν τα σπίτια των Ελληνοκυπρίων νόμιμων ιδιοκτητών τους και οι οποίοι δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους που εγκατέλειψαν στο νότο.

3. Οι Ελληνοκυπριακοί, Τουρκοκυπριακοί και μικτοί οικισμοί ήταν πριν από το 1974 διασκορπισμένοι σ'ολόκληρη την επικράτεια του νησιού και δεν αποτελούσαν ομοιόμορφα ή ομοιογενή συμπλέγματα συγκέντρωσης ομοιογενών πληθυσμών, πράγμα που θα δημιουργούσε προϋποθέσεις για στήριξη διαχωριστικών εθνικιστικών τάσεων.

4. Για τη μελλοντική ανάπτυξη του νησιού χρειάζεται η χάραξη ενιαίας πολιτικής για μια ισομερή περιφερειακή ανάπτυξη όλων των οικισμών και περιοχών της Κύπρου και για ίση κοινωνική και οικονομική συμμετοχή στην κυπριακή ευημερία, χωρίς εθνικές, φυλετικές ή θρησκευτικές διακρίσεις (Χάρτης 14).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γεωγραφικού Ομίλου Κύπρου, **Εκατοστιαία Αναλογία Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου από το 1921 μέχρι το 1970**, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Έτος Δ, Αρ. 7-8, Λευκωσία 1975.

Γεωγραφικού Ομίλου Κύπρου, **Αριθμός Ελληνικών, Τουρκικών και Μικτών Χωριών της Κύπρου κατά Επαρχίαν**, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟ-

ΝΙΚΑ, Έτος Δ, Αρ. 7-8, Λευκωσία 1975.

Σοφοκλέους, Ανδρέα, **Περιφέρειες και Περιφερειακή Διοίκηση**, Λευκωσία Φεβρουάριος 1975.

Σοφοκλέους, Ανδρέα, **Εισαγωγή στη "Νέα Γεωγραφία" της Κύπρου**, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Έτος Θ, Αρ. 14-15, Λευκωσία 1979.

Sophocleous, Andreas, **Political Geography and the Cyprus Problem**, International Symposium on Political Geography, Cyprus Geographical Association, Nicosia 1976.

Attalides, Michael (ed.), **Cyprus Reviewed**, Jus Cypri Association, Nicosia 1977.

Aziz, Ibrahim, **The Historical Course of the Turkish Cypriot Community**, Nicosia 1981.

Καρούζη, Γεώργιου, **Η Κυπριακή Τραγωδία - Μιά Γεωγραφική Προσέγγιση**, Λευκωσία 1974.

Καρούζη, Γεώργιου, **Σχέδιον Λύσεως του Κυπριακού Προβλήματος**, Λευκωσία 1975.

Καρούζη, Γεώργιου, **Μειονότητες-Με Ειδική Αναφορά στην Τουρκοκυπριακή Μειονότητα**, Εκδόσεις ΣΤΡΑΒΩΝ, Λευκωσία 1977.

Καρούζη, Γεώργιου, **Γεωγραφία της Κύπρου**, Εκδόσεις ΣΤΡΑΒΩΝ, Λευκωσία 1979.

Κόκκινου, Ανδρέα, **Δημογραφία και Κοινωνική Δομή της Κύπρου**, Λευκωσία 1985.

Kyrris, Costas, **Peaceful Co-Existence in Cyprus Under British Rule (1878-1959) and After Independence**, Public Information Office, Nicosia 1977.

Kyrris, Costas, **History of Cyprus**, Nicocles Publishing House, Nicosia 1985.

Οικονομίδη, Χριστοφή, **Η Εξέλιξη του Ελληνικού και Τουρκικού Πληθυσμού της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας**, Λευκωσία 1966.

Press and Information Office, Republic of Cyprus, **Turkey and the Turkish Cypriots**, Nicosia 1985.

Press and Information Office, Republic of Cyprus, **Cyprus -The True Percentage of the Turkish Cypriot Population**, Nicosia 1985.

Χατζηϊωάννου, Κυριάκου, **Η Καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το Κυπριακό**, Λευκωσία 1976.

St. John-Jones, L.W., **The Population of Cyprus**, Institute of Commonwealth Studies, London 1983.

Σοφοκλέους, Ανδρέα, Κλ., **Η Γεωγραφική Διάσταση του Κυπρια-**

κού Προβλήματος, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Έτος ΙΗ, αρ. 27-29, Δεκέμβριος 1990.

Κολοτνύ, Εμίλ, **Πρόσφατα Στοιχεία για την Κατανομή του Ελληνοκυπριακού Πληθυσμού - Η Απογραφή του 1982**, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Έτος ΙΗ, αρ. 27-29, Δεκέμβριος 1990.

Brey, Hansjorg and Gunter Heinritz, **Bevolkerungsverteilung und Siedlungsstruktur in Zypern nach 1974**, Beihefte zum Tubinger Atlas des Vorderen Orients, Nr. 76, Wiesbaden, 1988.

Department of Town Planning and Housing, **Cyprus National Report**, HABITAT UN CONFERENCE ON HUMAN SETTLEMENTS, Vancouver 1976.

Department of Town Planning and Housing, Republic of Cyprus, **Problem Rural Regions of Cyprus**, Council of Europe 4th European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning, (Cyclostyled), Nicosia 1978.

Department of Town Planning and Housing, **Cyprus Monograph on the Human Settlements Situation and Related Trends and Policies**, United Nations Economic Commission for Europe- Committee on Housing, Building and Planning, Nicosia 1982.

Department of Statistics and Research, Republic of Cyprus, **Statistical Abstract 1989 & 1990**, Printing Office of the Republic of Cyprus, Nicosia 1991.

Gazioglu, Ahmet C., **The Turks in Cyprus**, K. Rustem & Brother, London 1990.

Press and Information Office, **The Refugees of Cyprus**, Nicosia, 1992.

Christodoulou, Demetrios, **Inside the Cyprus Miracle-The Labours of an Embattled Mini-Economy**, University of Minnesota, Minneapolis, 1992.

Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ι. Η Διακατοχή της Γης

Η ιδιοκτησία της γης αποτελεί σημαντικό γεωγραφικό παράγοντα που επηρεάζει αποφασιστικά τόσο τη λύση του κυπριακού προβλήματος όσο και τη μελλοντική οικονομική ανάπτυξη του νησιού.

Με βάση τη Συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς του 1977 η ιδιοκτησία της γης αποτελεί βασικό κριτήριο στον καθορισμό της έκτασης και στη χάραξη των δυο διοικητικών περιοχών (καντονίων) στα πλαίσια μιας λύσης που θα οδηγήσει στη δημιουργία της Ομόσπονδης Κυπριακής Δημοκρατίας. Λόγω λοιπόν αυτής της ιδιαίτερης σημασίας του στοιχείου αυτού, ο ηγέτης της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας Ραούφ Ντενκτάς προσπαθεί με διάφορες σοφιστείες και τεχνάσματα να παρουσιάσει ότι το ποσοστό της τουρκοκυπριακής περιουσίας ανέρχεται στο 32%-37% της κυπριακής γης, όσο δηλαδή περίπου είναι και το κατεχόμενο σήμερα μέρος της Κυπριακής Δημοκρατίας από τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής.

Στην Κύπρο, όμως, υπάρχει εξαιρετικό σύστημα καταγραφής της ιδιοκτησίας της γης που θεμελιώθηκε επί Τουρκοκρατίας και εξελίχθηκε βελτιωνόμενο συνεχώς επί της Αγγλοκρατίας. Τούτο οφείλεται από τη μια σε λόγους ιστορικούς-οικονομικούς που σχετίζονται με την εισπραξη των κτηματικών και άλλων φόρων, αλλά και σε λόγους καθαρά συναισθηματικούς, γιατί το αίσθημα της ιδιοκτησίας είναι βαθειά ριζωμένο στις ψυχές των Κυπρίων και συνεχίζεται μέχρι σήμερα από οικογένεια σε οικογένεια και από γενιά σε γενιά. Ίσως αυτό να οφείλεται και στο γεγονός ότι η Κύπρος παραδοσιακά ήταν γεωργική χώρα. Είναι γι'αυτό ακριβώς το λόγο που η Κύπρος διαθέτει ένα από τα καλύτερα συστήματα καταγραφής της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και ένα καλά οργανωμένο Κτηματολογικό και Χωρομετρικό Τμήμα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα στοιχεία του Κτηματολογικού και Χωρομετρικού Τμήματος η κατανομή των Ελληνοκυπριακών και Τουρκοκυπριακών περιουσιών σε κυπριακές σκάλες έχει ως εξής:

Ελληνοκυπριακές	4,123,711	59.6%
Τουρκοκυπριακές	852,455	12.3%
Αρμενικές, Μαρωνίτ. κλπ.	91,406	1.4%
Κρατικές	1,847,820	26.7%

Αν αφαιρέσουμε την κρατική γη, η εκατοστιαία αναλογία της ιδιοκτησίας για τους Ελληνοκυπρίους ανέρχεται στο 81.3% για τους Τουρκοκυπρίους σε 16.82% και για τις άλλες μειονότητες 1.81%. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αναλογία της σύνθεσης του πληθυσμού (82%

Ελληνοκύπριοι και 18% Τουρκοκύπριοι) πλησιάζει πολύ με εκείνη της ιδιοκτησίας.

Αν στις Ελληνοκυπριακές και Τουρκοκυπριακές περιουσίες προσθέσουμε και το ποσοστό που αναλογεί από την κρατική γη (ανάλογα με τις ιδιωτικές ιδιοκτησίες της κάθε κοινότητας), τότε η εκατοστιαία κατανομή των Ελληνοκυπριακών και Τουρκοκυπριακών περιουσιών κατά επαρχία διαμορφώνεται ως εξής:

Επαρχία	Ε/Κ περιουσίες %	Τ/Κ περιουσίες %
Λευκωσία	84.9	15.1
Κερύνεια	83.5	16.5
Λάρνακα	76.7	23.3
Λεμεσός	87.7	12.3
Πάφος	78.9	21.1
Αμμόχωστος	83.8	16.2

Συνάγεται, λοιπόν, ότι οι Τουρκοκυπριακές περιουσίες είναι διασκορπισμένες σ'ολόκληρο το νησί και ότι σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να ξεπεράσουν (με την προσθήκη και της αναλογούσης κρατικής γης) το ποσοστό του 16.8% της ολικής έκτασης της νήσου.

Από μια ανάλυση, όμως, των Ελληνοκυπριακών και Τουρκοκυπριακών περιουσιών κατά γεωγραφική περιφέρεια (όχι επαρχία) προκύπτει ότι το ψηλότερο ποσοστό συγκέντρωσης Τουρκοκυπριακών περιουσιών σε μια περιφέρεια παρατηρείται στην περιοχή του Πενταδάκτυλου (40.88%) γιατί στην περιοχή αυτή συμπίπτει να υπάρχουν πολλά τουρκικά και μικτά χωριά.

Παρά τα πιο πάνω, όμως, συντριπτικά στατιστικά στοιχεία, που προέρχονται από επίσημες πηγές καταγραφής επί Αγγλοκρατίας, το καθεστώς Ντενκτάς συνεχίζει να ισχυρίζεται ότι στους Τουρκοκύπριους ανήκει περισσότερη γη απ' όση θα ανέμενε κανείς με βάση την πληθυσμιακή τους αναλογία και συγκεκριμένα ποσοστό 32-37%, πράγμα που δεν υποστηρίζεται από τα κτηματολογικά στοιχεία. Αυτή η άποψη βασίζεται στη θεωρία ότι η τουρκοκυπριακή κοινότητα είναι ο νόμιμος ιδιοκτήτης της μισής κρατικής (χαλίτικης) γης και της μισής γης των Βρετανικών βάσεων. Ο ισχυρισμός αυτός δεν ευσταθεί μια και η κρατική γη δεν ανήκει στις Κοινότητες καθ' οιονδήποτε τρόπο, εκτός από κοινού και με βάση την πληθυσμιακή αναλογία, η δε γη των Βρετανικών βάσεων δεν ανήκει και δεν ανήκε ποτέ ούτε καν στο κυπριακό κράτος. Είναι γη που οι Βρετανοί δεν παρέδωσαν κατά την ανεξαρτησία της Κύπρου αλλά βάσει των συμφωνιών του 1960 παρέμεινε μέρος της βρετανικής επικράτειας.

Μια άλλη προσπάθεια από την τουρκική πλευρά ν'αυξήσει το πο-

σοστό ιδιοκτησίας των Τουρκοκυπρίων τεχνητά για να δικαιολογηθεί έτσι το 37% της γης που κατέχουν τη στιγμή αυτή, είναι ότι η παρουσία του Ενκαφ (θρησκευτική μουσουλμανική οργάνωση) είχε τύχει κακής διαχείρισης από τους Βρετανούς. Αλλά είναι γνωστό ότι μετά από αίτηση των Τουρκοκυπρίων η Βρετανική Κυβέρνηση πλήρωσε αποζημίωση και το θέμα έληξε, άνκαι είναι αμφισβητήσιμο αν η αίτηση των Τουρκοκυπρίων ήταν δικαιολογημένη. Οπωσδήποτε υπάρχει γραπτή παραδοχή υπογραμμένη και από τον Κουτσουν και από τον Ντενκτάς ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν θα εγείρουν άλλη απαίτηση για το θέμα αυτό μετά την πληρωμή της αποζημίωσης που ανήλθε στο 1.5 εκ. λίρες.

Το Ενκαφ προβάλλεται και κατά τρόπο ακόμα πιο παράδοξο στο θέμα αυτό. Τόσο παράδοξο που σατιρίζεται και από τους ίδιους τους Τούρκους. Προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η Αμμοχώστος (το Βαρώσι) ανήκει στο Ενκαφ που του το παραχώρησε ο Lala Mustafa, κατακτητής της Αμμοχώστου το 1571! Αυτός ο ισχυρισμός είναι αναληθής μια και αποτελεί ιστορική αλήθεια και μάλιστα αδιαμφσβήτητη, ότι το Βαρώσι δημιουργήθηκε όταν οι Οθωμανοί απαγόρευσαν, μεταξύ 1553-4, στους Έλληνες να κατοικούν στην παλαιά πόλη της Αμμοχώστου, που περιβάλλεται από τα ενετικά τείχη, με αποτέλεσμα οι Έλληνες κάτοικοι της Αμμοχώστου να κατοικήσουν στην περιοχή που έγινε γνωστή αργότερα ως Βαρώσι ή Βαρώσια. Το 1929 όταν έγινε γενική απογραφή της Αμμοχώστου, ούτε οι Τουρκοκύπριοι ούτε το Ενκαφ ιδιαίτερα, πρόβαλαν οποιαδήποτε απαίτηση για το Βαρώσι.

Η αλήθεια είναι ότι η τουρκοκυπριακή ιδιοκτησία γης στην Κύπρο είναι, όπως εξάγεται και από κτηματολογικές έρευνες, ανάλογη περίπου με την πληθυσμιακή αναλογία της κοινότητας. Όσο για την αξία της γης που ανήκει στην κάθε κοινότητα δεν είναι παράλογο να υποθέσει κανείς ότι αφού η γη που ανήκε στους Τουρκοκύπριους ήταν συχνά γεωργική ή βρισκόταν στα παλαιά κέντρα των πόλεων, αυτή είχε λιγότερη αξία από τον ανάλογο αριθμό στρεμμάτων γης των Ελληνοκυπρίων, που βρισκόταν συχνά σε περιοχές που αναπτύχθηκαν τουριστικά.

Επειδή, όμως, ο Ραούφ Ντενκτάς είναι καλά ενήμερος για τη μεγάλη πολιτική σημασία και τον αποφασιστικό ρόλο που ο γεωγραφικός παράγοντας της ιδιοκτησίας της γης και της ακίνητης περιουσίας γενικότερα θα διαδραματίσει στον καθορισμό της μορφής της ομοσπονδιακής λύσης, αλλά και για το γεγονός ότι νομικά δεν είναι δυνατό να αποστερήσει αυθαίρετα τους Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες από τα δικαιώματα στις περιουσίες τους που βρίσκονται στις κατεχόμενες περιοχές, χάραξε και τηρεί στο θέμα αυτό μια αλλοπρόσαλλη πολιτική που αλλάζει συχνά και που χαρακτηρίζεται από αντικρουόμενες ενέργειες και αποφάσεις. Στην ουσία η πολιτική του καθεστώτος Ντενκτάς στο θέμα των Ελληνοκυπριακών περιουσιών συνάδει με τη διχοτομική πολιτική που ακολουθείται γενικά και της οποίας είναι βασικό εξάρτημα. Τα κύρια στοιχεία της πολιτικής αυτής είναι:

1. Οι λεγόμενες "αρχές" στα κατεχόμενα ισχυρίζονται ότι έγινε ανταλλαγή πληθυσμών με τις συμφωνίες της Βιέννης το 1975 (συγκεκριμένα με τη συμφωνία που είναι γνωστή σαν η Τρίτη Βιέννη) και ότι λογικό αποτέλεσμα της ανταλλαγής αυτής θα ήταν και η ανταλλαγή περιουσιών.

2. Ο κ. Ντενκτάς δηλώνει με κάθε ευκαιρία, τόσο στις επίσημες συνομιλίες όσο και σε δηλώσεις που κάνει ή συνεντεύξεις που δίνει κατά καιρούς για το θέμα των περιουσιών, ότι η υπόθεση αυτή είναι πια θέμα αποζημιώσεων. Το ίδιο κάνουν και Τούρκοι αξιωματούχοι. Επίσης δηλώνει κατά κόρο ότι τότε μόνο θα λυθεί το Κυπριακό όταν το θέμα των περιουσιών "μηδενισθεί" και από τις δυο πλευρές και πληρωθούν οι σχετικές αποζημιώσεις.

3. Η παράνομη διοίκηση στα κατεχόμενα προβάλλει το επιχείρημα ότι οι Τουρκοκύπριοι είναι οι νόμιμοι ιδιοκτήτες περισσότερης γης από όση θα ανέμενε κανείς με βάση την πληθυσμιακή αναλογία της κοινότητας και γι' αυτό δικαιούνται περισσότερη γη στο βορρά απ' όση θα δικαιολογούσε η πληθυσμιακή τους αναλογία.

4. Από την άλλη, γίνονται διευθετήσεις για τη διανομή γης σε Τουρκοκύπριους και έποικους πάνω στη βάση ότι οι Τουρκοκυπριακές περιουσίες στις ελεύθερες περιοχές αξίζουν περίπου το 1/3 από ότι αξίζουν οι Ελληνοκυπριακές περιουσίες στα κατεχόμενα εδάφη.

5. Σημαντικό στοιχείο της πολιτικής του κατοχικού καθεστώτος για τις περιουσίες είναι να συγκεντρωθεί το δικαίωμα ιδιοκτησίας στα χέρια του "κράτους" που θα γίνει έτσι ο μόνος ενδιαφερόμενος και ο αδιαμφισβήτητος διαπραγματευτής στο θέμα αυτό.

6. Άλλη προσπάθεια που γίνεται είναι να ενδυθεί με μανδύα νομιμότητας ή αποξένωση και διανομή της περιουσίας των Ελληνοκυπρίων σε έποικους και Τουρκοκύπριους, ενώ συγχρόνως να δίνεται η εντύπωση ότι στα κατεχόμενα λειτουργεί ένα καθ' όλα οργανωμένο κράτος. Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρείται να προσδοθεί αυτή η εικόνα της νομιμότητας είναι με τη "θέσπιση νόμου" και κανονισμών για τη ρύθμιση του θέματος. Ο "νόμος" που ψηφίστηκε το 1977 και τροποποιήθηκε έκτοτε τρεις φορές διαλαμβάνει ότι εκτός από τους Τουρκοκύπριους που εγκατέλειψαν περιουσίες στις ελεύθερες περιοχές, δικαίωμα να πάρουν περιουσία έχουν και τα παιδιά των "πεσόντων" κατά το '74, τα παιδιά των "αγωνιστών" της περιόδου 1963-74, μέλη των Τουρκικών ενόπλων δυνάμεων που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο μέχρι συγκεκριμένη ημερομηνία (3.5.85) και έποικοι. Για το λόγο αυτό ο "νόμος" ονομάζεται "Νόμος περί εγκατάστασης, παροχής γης και ίσης αξίας περιουσίας" και όχι απλά, περί "ίσης αξίας περιουσίας".

Αξίζει να σημειωθεί ότι το λεγόμενο "σύνταγμα του ομόσπονδου κράτους" περιείχε άρθρα που αφορούσαν την εγκατάσταση και την παροχή περιουσιών ίσης αξίας με τις περιουσίες που οι Τουρκοκύπριοι

εγκατέλειψαν στις ελεύθερες περιοχές. Αυτά αποτέλεσαν τη βάση για το "νόμο περί εγκατάστασης, παροχής γης και ίσης αξίας περιουσίας" που ψηφίστηκε το 1977. Εκτοτε έγιναν διάφορες τροποποιήσεις και θεσπίστηκαν κανονισμοί για τον υπολογισμό της αξίας των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν από τους Τουρκοκύπριους και από τους Ελληνοκύπριους σαν αποτέλεσμα της εισβολής. Το "σύνταγμα της ΤΔΒΚ" του 1985 περιέχει προσωρινό άρθρο που προβλέπει την παροχή τίτλων ιδιοκτησίας σε όλους τους δικαιούχους μέχρι το Μάρτη του 1990. Αυτό όμως δεν κατέστη δυνατό με αποτέλεσμα να χρειαστούν και άλλες τροποποιήσεις.

Παρά όμως τις αλληπάλληλες τροποποιήσεις του "νόμου" συνέχισαν να υπάρχουν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν αναφορικά με τους έποικους. Σε συντομία, τα προβλήματα αφορούσαν τη διαδικασία μεταφοράς και εγκατάστασης εποίκων στην Κύπρο την οποία ναι μεν ρύθμιζαν "πρωτόκολλα" που είχαν υπογραφεί μεταξύ Αγκυρας και του ψευδοκράτους, αλλά που σίγουρα η Αγκυρα δεν μπορούσε να επικαλεσθεί, ενόψει των αντιδράσεων (τόσο μέσα όσο και έξω από το ψευδοκράτος) για τον εποίκισμό. Για το λόγο αυτό δεν υπήρχε "νομική" βάση για την παροχή γης σε εποίκους. Από την άλλη υπήρχαν οι υποσχέσεις που γίνονταν στους ανθρώπους αυτούς στην Τουρκία ότι όταν μεταφέρονταν στην Κύπρο θα τους δινόταν **ιδιόκτητη** γη. Υποσχέσεις που δεν εκπληρώθηκαν αφού στους έποικους δόθηκε γη μόνο για νομή, χωρίς πιστοποιητικό ιδιοκτησίας. Σε συνεντεύξεις εποίκων που παρουσιάζονται κατά καιρούς στον τουρκικό/τουρκοκυπριακό Τύπο εκφράζεται πικρία και αγανάκτηση για την κατάσταση αυτή. Βέβαια δεν λείπουν και οι αντιδράσεις από πλευράς Τουρκοκυπρίων, είτε δικαιούχων γης και περιουσίας είτε μη, που βλέπουν έποικους, τους οποίους θεωρούν ξένους, να νέμονται περιουσία που θεωρούν ότι ανήκει δικαιοματικά στους ίδιους.

Ήταν, λοιπόν, φυσικό η έλευση τόσων χιλιάδων εποίκων με κατοχυρωμένο "δικαίωμα" πάνω στις περιουσίες που άφησαν οι Ελληνοκύπριοι, τη στιγμή που υπάρχουν χιλιάδες "εκτοπισμένοι" και άλλοι "δικαιούχοι" Τουρκοκύπριοι, να δημιουργούσε προβλήματα. Είναι σχεδόν κανόνας που σχετίζεται άμεσα με την ανθρώπινη φύση ότι σε οποιαδήποτε διανομή πόρων, πλούτου, περιουσίας, αγαθών, θα υπάρξουν διαφοonίες και αλληλοκατηγορίες, ιδιαίτερα εκεί που δεν υπάρχουν πραγματικά, ξεκάθαρα και αδιαμφισβήτητα δικαιώματα όπως είναι η διανομή από το τουρκοκυπριακό "κράτος" της περιουσίας των Ελληνοκυπρίων νομίμων ιδιοκτητών στα κατεχόμενα. Πραγματικοί δικαιούχοι δεν υπάρχουν στις κατεχόμενες από ξένο στρατό περιοχές και το ίδιο το ψευδοκράτος δεν έχει δικαίωμα να διαμοιράζει κάτι που ποτέ δεν του ανήκε και φυσικά δεν του ανήκει και τώρα. Αυτός είναι ένας σοβαρός παράγοντας που φαίνεται ότι σε κάποιο βαθμό γίνεται αντιληπτός στα κατεχόμενα και σίγουρα δημιουργεί κάποια σύγχυση στην όλη υπόθεση. Πέρα απ' τη νομιμότητα, όμως, των ενεργειών των κυβερνώ-

των, τα καθημερινά προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τις διάφορες κατά καιρούς προσπάθειες που έγιναν να εφαρμοσθεί ο "νόμος" σχετίζονται άμεσα και με τα αντικρουόμενα συμφέροντα των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού που συγκαταλέγονται μεταξύ των "δικαιούχων" να λάβουν Ελληνοκυπριακή περιουσία, και ίσως σε ανάλογο βαθμό και στις ατασθαλίες και προτιμήσεις των Κυβερνώντων για μερικά άτομα ή κατηγορίες ατόμων όπως π.χ. τον Ασίλ Ναδίρ και τα στελέχη του Κόμματος Εθνικής Ενότητας του Ραούφ Ντενκτάς. Δεν πέρασε απαρατήρητο ότι "υπουργοί" πήραν περιουσία που δεν δικαιούνταν, ούτε και ότι σε ορισμένες περιοχές δόθηκε ο χαρακτηρισμός "ειδική περιοχή για τουριστική ανάπτυξη" και οι δικαιούχοι στην περιοχή αυτή αναγκάστηκαν να πουλήσουν τις μονάδες τους στον κ. Ναδίρ.

Όλα αυτά προκαλούν δικαιολογημένη αγανάκτηση ανάμεσα στους Τουρκοκυπρίους, γι' αυτό και ακούστηκαν κατά καιρούς κατηγορίες για ατασθαλίες και διαφθορά ενάντια στους διάφορους λεγόμενους "υπουργούς" που χειρίζονταν το θέμα της εγκατάστασης και παροχής γης. Οι κατηγορίες αυτές προέρχονταν τόσο από τους Τουρκοκύπριους που εγκατάλειψαν περιουσία στις ελεύθερες περιοχές, όσο και από πολιτικά κόμματα, τους έποικους τους ίδιους, και τα παιδιά των "αγωνιστών" και "μαρτύρων" αλλά και από τους ξένους που επέλεξαν να ζήσουν στις κατεχόμενες σήμερα περιοχές της Κύπρου πριν από το 1974 και αγόρασαν γη, σπίτια ή διαμερίσματα εκεί. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή που απέστειλε Άγγλος δημοσιογράφος στο διευθυντή της τουρκοκυπριακής εφημερίδας "KIBRIS" και δημοσιεύτηκε στο φύλλο της με ημερομηνία 8.2.1992. Στη μακρά αυτή επιστολή αναφέρονται και τα ακόλουθα: "Η ηγεσία σας μαζί με τις περιουσίες των Ελληνοκυπρίων επιχειρεί να αποκτήσει και τις περιουσίες των ξένων: Άγγλων, Γερμανών, Αμερικανών. Το πιο ενδιαφέρον είναι ότι, για να μπορέσει να το πετύχει, εφάρμοσε μεθόδους που δεν είναι γνωστές σε κανένα μέρος του κόσμου. Μια Άγγλική π.χ. εταιρεία κίνησε αγωγή στα δικαστήρια σας για να ανακτήσει την κυριότητα της περιουσίας της, που της ανήκε με πιστοποιητικό ιδιοκτησίας. Η υπεράσπιση της "κυβέρνησης" σας ήταν: Καταλάβαμε τη βόρεια Κύπρο. Δεν υπάρχει καμιά διαφορά μεταξύ Ελληνοκυπρίων, Άγγλων, Αμερικανών. Οι περιουσίες αυτών που εγκατέλειψαν τη βόρεια Κύπρο, δηλαδή που φοβήθηκαν και έφυγαν, έγιναν δικές μας.

Επειδή, όμως, η υπεράσπιση αυτή δεν πέτυχε, και ενώ συνεχίζονταν η δίκη, η "κυβέρνηση" σας ψήφισε νόμο που όριζε ότι η εταιρεία δεν μπορεί να καταχωρήσει αγωγή στα δικαστήρια. Αποτυγχάνοντας και σ' αυτό, επιχειρήσε αλλοίωση των κτηματολογικών καταχωρήσεων και δεν παραχώρησε τελικά άδεια στην Άγγλική Εταιρεία να χρησιμοποιήσει την περιουσία της. Η εταιρεία, μη αντέχοντας σ' αυτές τις αδικίες και πιέσεις, αναγκάστηκε να εκποιήσει την περιουσία της σε πολύ χαμηλότερη από την πραγματική της αξία τιμή και να διακόψει τις σχέσεις της με τη βόρεια Κύπρο.

Κανένα κράτος δεν ενεργεί με τον τρόπο αυτό. Οι νόμοι που ψηφίστηκαν σχετικά με τις περιουσίες των ξένων και οι σχετικές πράξεις παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές αρχές του δικαίου. Στην ιστορία τέτοιου είδους νόμοι και πράξεις ψηφίστηκαν και εφαρμόστηκαν μόνο από εμπόλεμα κράτη σε βάρος των πολιτών των εχθρικών κρατών"

Όλες δηλαδή οι επηρεαζόμενες ομάδες των κατοίκων της "ΤΔΒΚ" σε κάποιο στάδιο εξέφρασαν την απαρέσκειά τους για τον τρόπο που η λεγόμενη "Κυβέρνηση" χειρίστηκε το θέμα διανομής των ελληνοκυπριακών περιουσιών.

Ακόμα ένας παράγοντας σύγχυσης στο θέμα αυτό είναι ότι ο Ντενκτάς, από τη μια παρουσιάζει το πρόβλημα σαν ήδη λυμένο, που αναμένει μόνο τις σχετικές διαδικασίες για να κλείσει και μιλά για τη διανομή τίτλων ιδιοκτησίας, και από την άλλη διαβεβαιώνει το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, όπως έγινε π.χ. το 1987, ότι οι ελληνοκυπριακές περιουσίες στα κατεχόμενα δεν είχαν μεταβιβασθεί σε Τούρκους ή Τουρκοκύπριους και ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν θα έχαναν τα δικαιώματά τους πάνω στις περιουσίες τους στα κατεχόμενα εδάφη.

Όσο παράδοξη και να φαίνεται αυτή η διαβεβαίωση υπό το φως των διεργασιών για την τελική διανομή "τίτλων ιδιοκτησίας" και των συνεχών εξαγγελιών ότι το θέμα είναι τελικά θέμα αποζημιώσεων, φαίνεται ότι ο κ. Ντενκτάς δεν μπορεί να αγνοήσει πλήρως τη νομική πλευρά του θέματος την οποία γνωρίζει πλήρως, γι'αυτό και σε ορισμένες περιπτώσεις, έστω σπάνιες, του υπαγορεύει την εκδήλωση κάποιας λογικότερης στάσης για να δημιουργήσει καλή εικόνα στο εξωτερικό, ενώ στο εσωτερικό συνεχίζει να "νομιμοποιεί" το σφετερισμό των ελληνοκυπριακών περιουσιών.

Εκτός από τις πιο πάνω ενδείξεις που πείθουν ότι ο κ. Ντενκτάς δεν είναι εντελώς πεπεισμένος για τη νομιμότητα των ενεργειών του "κράτους" του για τις περιουσίες, υπάρχουν και εύγλωττες αντιδράσεις από πλευράς αντιπολίτευσης που αφορούν την παρανομία της όλης υπόθεσης. Ενδεικτικά αναφέρονται σχόλια του κ. Οζκιέρ Οζκιούρ, Προέδρου του Ρεπουβλικανικού Τουρκικού Κόμματος ότι η διανομή τίτλων ιδιοκτησίας είναι παράνομη και ότι αν κάποιος ξένος εμφανισθεί στη "ΤΔΒΚ" με τίτλο ιδιοκτησίας που πήρε για περιουσία του από την Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπάρχει τίποτα που μπορεί να κάνει είτε ο Ντενκτάς είτε η Τουρκία, είτε και ο Τούρκος "ιδιοκτήτης".

Το θέμα των περιουσιών λέγει ο Οζκιούρ δεν μπορεί να λυθεί πριν λυθεί το κυπριακό και οποιοσδήποτε διακανονισμός στο μεταξύ είναι προσωρινός και άκυρος υπό το φως του Διεθνούς Δικαίου. Η προσπάθεια να προσδοθεί νομιμότητα στην όλη διαδικασία διαμοιρασμού των ελληνοκυπριακών περιουσιών στις κατεχόμενες περιοχές σε άλλους από τους πραγματικούς ιδιοκτήτες τους, προσκρούει και σε σημαντικές δυσκολίες νομικής φύσεως, καθώς ο σχετικός "νόμος" δεν είναι καν

νόμος για τους γνωστούς λόγους. "Θεσπίστηκε" από μια νομικά ανύπαρκτη οντότητα που θέλει να παρουσιάζεται σαν "κράτος", αλλά που κανένας εκτός από την Τουρκία δεν αναγνωρίζει ως τέτοιο. Εκτός απ' αυτό συγκρούεται και με υπάρχοντα νόμο της Κυπριακής Δημοκρατίας, που προβλέπει ότι "κανένας τίτλος ιδιοκτησίας πάνω σε ακίνητη περιουσία δεν μπορεί να αποκτηθεί από οποιοδήποτε σαν αποτέλεσμα εχθρικής κατοχής". Με άλλα λόγια η κατοχή δεν δημιουργεί δικαίωμα για τον κατέχοντα, ούτε και στερεί το νόμιμο ιδιοκτήτη από το δικαίωμα του. Βέβαια το λεγόμενο "σύνταγμα της ΤΒΚ" κατονομάζει το "κράτος" σαν τον ιδιοκτήτη των ελληνοκυπριακών περιουσιών. Αλλά αυτό δεν έχει νομική ισχύ, αφού τόσο η λεγόμενη "ΤΔΒΚ" όσο και το δήθεν "σύνταγμα" της είναι νομικά ανύπαρκτα πράγματα. Το ίδιο ισχύει και για τους "νόμους" που κατά καιρούς ψηφίζονται και φυσικά και για το "νόμο" στον οποίο αναφερόμαστε τώρα σε αντίθεση με τους νόμους της Κυπριακής Δημοκρατίας ή οποιουδήποτε άλλου νόμιμου κράτους. Κατά τον ίδιο τρόπο, τα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας που κατά καιρούς μοιράζονται δεν είναι νομικά έγγραφα, όπως παρατήρησε και ο αρχηγός του Ρ.Τ.Κ. κ. Οζκιούρ.

Από τα όσα αναφέραμε πιο πάνω συνάγεται ότι σχετικά με την πολιτική του κατοχικού καθεστώτος στο θέμα των ελληνοκυπριακών περιουσιών, στο πρακτικό επίπεδο το θέμα έτυχε κακού χειρισμού με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν όλοι οι ενδιαφερόμενοι αγανακτισμένοι, ενώ στο πολιτικό επίπεδο η στρατηγική για τις περιουσίες των Ελληνοκυπρίων χαρακτηρίζεται από κάποια δεξιότεχνία και έρχεται να στηρίξει τη διχοτομική πολιτική του κ. Ντενκτάς. Οπωσδήποτε, είναι φανερό ότι οι χειρισμοί της τουρκοκυπριακής "διοίκησης" στο θέμα των Ελληνοκυπριακών περιουσιών στερούνται νομικής ισχύος και παρ' όλη την ευφυΐα που τους χαρακτηρίζει δεν είναι αποτελεσματικοί στο να προδικάσουν τον τύπο της λύσης του κυπριακού, μιά και είναι το θέμα των περιουσιών που εξαρτάται από το ποιά λύση θα έχουμε τελικά και όχι το ανάποδο.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως στα πλαίσια μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης, θα πρέπει να δοθεί το δικαίωμα στους νόμιμους ιδιοκτήτες περιουσίας, Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους, να αποφασίσουν ελεύθερα και αβίαστα για την τύχη της περιουσίας τους. Αν θα την κρατήσουν, αν θα την ανταλλάξουν ή αν θα την διαθέσουν. Η ελεύθερη εκμετάλλευση των περιουσιών από τους ιδιοκτήτες τους, εξάλλου, θα αποτελέσει βασική προϋπόθεση για την πλήρη αξιοποίηση τους, πράγμα πολύ σημαντικό για τη μελλοντική ανάπτυξη και προκοπή της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πικρίες, απογοητεύσεις και αδικίες δεν είναι δυνατό να συμβάλουν θετικά στην οικοδόμηση ενός ευνοούμενου και ευημερούντος κράτους.

II. Η Παραγωγικότητα της Γης και η Γεωργική Δραστηριότητα

Η παραγωγικότητα και η βιωσιμότητα της γης, που σχετίζεται άμεσα με τη γεωργική παραγωγή, αποτελεί ακόμα ένα οικονομικογεωγραφικό στοιχείο που περιλαμβάνεται στη Συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς του 1977. Αποτελεί έτσι ένα από τα κριτήρια χάραξης των ομοσπονδιακών περιοχών που θα απαρτίζουν την Ομόσπονδη Κυπριακή Δημοκρατία.

Το στοιχείο της παραγωγικότητας-βιωσιμότητας πρέπει να σχετίζεται άμεσα με τη δυνατότητα της γης να παράγει και άρα πρέπει να ταυτίζεται με τα εύφορα εδάφη και με αρδευόμενες περιοχές, που όπως είναι γνωστό αποδίδουν τα μεγαλύτερα ποσοστά της γεωργικής παραγωγής, λόγω της εντατικής τους καλλιέργειας.

Σε προηγούμενα κεφάλαια εξετάσαμε τις διάφορες κατηγορίες των κυπριακών εδαφών και των βασικών τους χαρακτηριστικών, καθώς και τη γεωγραφική κατανομή τους, και το ίδιο πράξαμε για τους υδάτινους πόρους του νησιού. Δεν υπάρχει, λοιπόν, λόγος να επαναλάβουμε τα ίδια. Γνωρίζοντας όμως τη διαδρομή της διαχωριστικής γραμμής του Αττίλα όπως έχει σήμερα, επισημαίνουμε ότι ένα σημαντικό μέρος τόσο των πιο παραγωγικών εδαφών (προσχωσιγενή εδάφη στο Λεκανοπέδιο Μόρφου, Πεδιάδα της Μεσαορίας-Αμμοχώστου), όσο και των επιφανειακών και υπόγειων νερών (υδροφόρα στρώματα Μόρφου, Μεσαορίας, Αμμοχώστου και κεφαλόβρυσσα του Πενταδάκτυλου) βρίσκεται στις κατεχόμενες βόρειες περιοχές του νησιού. Στην πραγματικότητα ποσοστό 45% της καλλιεργήσιμης γης και ποσοστό 35% των υδάτινων πόρων του νησιού βρίσκονται στις κατεχόμενες περιοχές.

Στις διαπραγματεύσεις, λοιπόν, ανάμεσα στις δυο κοινότητες, και ιδιαίτερα στην εδαφική πτυχή του προβλήματος, πρέπει να αποφασισθεί πόσο και ποιό μέρος των κατεχομένων παραγωγικών-εύφορων εδαφών και των πλούσιων υπόγειων υδροφόρων στρωμάτων θα πρέπει να επιστραφεί στην υπο ίδρυση Ελληνοκυπριακή Ομόσπονδη Πολιτεία και πόσο και ποιό θα κρατηθεί για τις ανάγκες της Τουρκοκυπριακής Ομόσπονδης Πολιτείας, σε συνάρτηση βέβαια και με τους άλλους δυο βασικούς γεωγραφικούς παράγοντες, που αναλύσαμε προηγουμένως και που είναι τα ποσοστά του πληθυσμού και της διακατοχής της γης.

Σαφείς είναι, εν προκειμένω, οι ανησυχίες που εκδηλώνονται με τα επιχειρήματα του κ. Ντενκτάς, ο οποίος επικαλούμενος ακριβώς το στοιχείο της παραγωγικότητας της γης ως κριτήριο διαμερισμού της έκτασης της Κυπριακής γης ανάμεσα στις δυο ομόσπονδες πολιτείες, επιμένει ότι θα πρέπει να κρατηθεί το λεκανοπέδιο του Μόρφου και σημαντικό μέρος της πεδιάδας της Μεσαορίας για τις ανάγκες διατροφής της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας. Το επιχείρημα όμως αυτό δεν ευσταθεί, γιατί η παραγωγή τροφίμων και η διατροφή όλων των κατοίκων του νησιού δεν θα εξαρτάται από τη γεωργική παραγωγή κάθε

ομόσπονδης πολιτείας χωριστά, αλλά από τη γεωργική παραγωγή ολόκληρης της χώρας, η οποία και πρέπει έτσι να σχεδιάζεται πάνω σε εθνική και όχι κοινοτική βάση.

Με βάση τις επίσημες απογραφές του 1946 και του 1960 η ιδιοκτησία γεωργικής γης ανάμεσα στις δυο κοινότητες της Κύπρου παρουσίαζε την πιο κάτω κατάσταση.

	Καταγραφή 1946	Καταγραφή 1960
Έλληνες	2,593,800 σκάλες ή 79.9%	2,502,441 σκάλες ή 78.3%
Τούρκοι	593,000 σκάλες ή 18.3%	652,486 σκάλες ή 20.4%
Άλλοι	59,000 σκάλες ή 1.8%	42,821 σκάλες ή 1.3%
Σύνολο	3,246,000 σκάλες ή 100%	3,197,748 σκάλες ή 100%

Χαρακτηριστική είναι η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής μετά την Τουρκική εισβολή του 1974, που επέφερε τρομερό πλήγμα στο σύστημα της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής. Πριν από το 1974 τα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας παρήγαγαν το 46% ολόκληρης της γεωργικής περιοχής. Παρήγαγαν όμως το 79% της παραγωγής των εσπεριδοειδών, το 68% των δημητριακών προϊόντων, το 100% της καπνοπαραγωγής, το 86% των καρότων και το 65% των νομευτικών φυτών, καθώς και το 47% της κτηνοτροφικής παραγωγής ολόκληρου του νησιού.

Μετά το 1974, και παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού συγκεντρώθηκε στο λιγώτερο παραγωγικό μέρος του νησιού, κατορθώθηκε με εντατικές προσπάθειες και με την επένδυση πολλών χρημάτων στη βελτίωση μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων, στη δημιουργία μεγάλων φραγμάτων και στη σημαντική βελτίωση των αρδευτικών συστημάτων επεκτείνοντας έτσι πολύ τις αρδευόμενες περιοχές, η πλήρης επαναδραστηριοποίηση και ανασυγκρότηση του γεωργικού τομέα ώστε να ξεπεράσει τα επίπεδα του 1974. Το 1990 ο ευρύς γεωργικός τομέας πρόσφερε ποσό 171 εκ. λιρών ή ποσοστό 7.2% στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και απασχολούσε 12.6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Ο γεωργικός τομέας πρόσφερε επίσης ποσοστό 35.3% στις εξαγωγές που ισοδυναμούσε με ποσό 91.6 εκ. λιρών.

Κατά την ίδια περίοδο η γεωργική παραγωγή στις κατεχόμενες περιοχές δεν σημείωσε αξιοσημείωτη πρόοδο και οπωσδήποτε ήταν σημαντικά χαμηλότερη από τα επίπεδα πριν από το 1974, όπως δίδονται πιο πάνω. Πολλές περιοχές παραμένουν ακόμα αναξιοποίητες και

ακαλλιέργητες και πολλές εσπεριδοκαλλιέργειες έμειναν χωρίς φροντίδα και κατεστράφησαν. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι για την προμήθεια αρκετών γεωργικών προϊόντων (όπως και οινικών) οι Τουρκοκύπριοι στηρίζονται σε εισαγωγές (κυρίως από την Τουρκία), ενώ μπορούσαν να τα παράξουν στις περιοχές που βρίσκονται κάτω από το δικό τους έλεγχο ή να τα προμηθευτούν εύκολα από τις ελεύθερες περιοχές της Δημοκρατίας.

Είναι γεγονός ότι η οικονομία των κατεχομένων εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας στηρίζεται στην παραδοσιακή γεωργία και την κτηνοτροφία η οποία, όμως, αντιμετωπίζει σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα ιδιαίτερα μετά την πτώχευση και κατάρρευση των επιχειρήσεων του Ασίλ Ναθήρ που εμπορεύονταν μεγάλο μέρος της γεωργικής παραγωγής.

Σύμφωνα με τις στατιστικές του ψευδοκράτους για το 1990, το 60% του εργατικού δυναμικού απασχολείται στον ευρύτερο τομέα της γεωργίας. Το 9.2% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος προερχόταν από τη γεωργία από το οποίο το 40.3% ήταν συνεισφορά της φυτικής παραγωγής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το 45.5% των εξαγωγών του ψευδοκράτους κατά το 1990 αποτελείτο από γεωργικά προϊόντα πράγμα που αποδεικνύει τη σημασία της γεωργίας στην οικονομική ζωή των κατεχομένων εδαφών.

Την πρώτη θέση στη συνολική γεωργική παραγωγή του ψευδοκράτους κατά τη διάρκεια του 1990 καταλαμβάνει η φυτική παραγωγή με ποσοστό 56.4%, ακολουθεί η κτηνοτροφική παραγωγή με ποσοστό 38.7%, τα προϊόντα αλιείας με 4.1% και τα δασικά προϊόντα με ποσοστό μόνο 0.8%.

Αναφέρεται επίσης ότι το 56.7% της έκτασης των κατεχομένων εδαφών (1,398,123 στρέμματα) καταλαμβάνονταν από γεωργικές εκτάσεις. Απ' αυτές μόνο το 66.72% αξιοποιήθηκε για γεωργική παραγωγή και από τη γη αυτή το 79% δόθηκε στην καλλιέργεια δημητριακών. Ακολουθούν κατά σειρά ποσοστών τα λαχανικά, τα εσπεριδοειδή και τα όσπρια. Ποσοστό 8.61% μόνο των γεωργικών εκτάσεων αρδεύονται (76,547 στρέμματα). Από τις αρδεύσιμες περιοχές 54,600 στρέμματα καλλιεργούνται με εσπεριδοειδή, 10,364 με λαχανικά, 4,154 με διάφορα σπυροφόρα δένδρα, 3,072 με αμπέλια και 4,357 με όσπρια.

Η κτηνοτροφία (ιδιαίτερα ανάμεσα στις κατώτερες τάξεις και τους έποικους) εξασφαλίζει τα προς τα ζην σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού των κατεχομένων εδαφών, με κύριους τομείς την αγελαδοτροφία, την εκτροφή αιγοπροβάτων και την πτηνοτροφία (πουλερικά).

Τα κυριότερα εξαγώγιμα γεωργικά προϊόντα του ψευδοκράτους είναι τα εσπεριδοειδή που αποτελούν το 37.4% των εσόδων του από το σύνολο των εξαγωγών και ακολουθούν οι πατάτες με ποσοστό 3.7%. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι κατά το 1990 οι εξαγωγές των εσπερι-

δοειδών αποτελούσαν το 82.2% του συνόλου των εξαγωγών των γεωργικών προϊόντων. Οι εξαγωγές των γεωργικών προϊόντων κατά το 1990 απέδωσαν στο ψευδοκράτος ποσό 11.9 εκ. δολλαρίων.

Το 1991, όμως, οι εξαγωγές των γεωργικών προϊόντων του ψευδοκράτους συνάντησαν τρομερές δυσχέρειες. Με άρθρο της στις 28.7.91 η Τουρκοκυπριακή εφημερίδα KIBRIS αναφέρεται στα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί λαχανικών και φρούτων για εξαγωγή των προϊόντων της στην Αγγλική αγορά (τη μεγαλύτερη αγορά του ψευδοκράτους). Το μεγαλύτερο πρόβλημα αναφέρει είναι οι αερομεταφορές και τα ψηλά κόστη με τα οποία τους χρεώνουν οι Τουρκικές Αερογραμμές. Το άρθρο αναφέρει ότι το 1990 το ψευδοκράτος εξήγαγε στην Αγγλία 100 τόνους φρέσκων φρούτων και λαχανικών αξίας ενός εκατομ. στερλινών.

Εξάλλου σε άρθρο της στις 26.3.91 η Τουρκοκυπριακή εφημερίδα YENIDUZEN ισχυρίζεται ότι παρατηρείται στα τελευταία χρόνια μια συνεχής μείωση στην παραγωγή εσπεριδοειδών. Το έτος 1986-1987 η παραγωγή ήταν 116.175 τόνοι, το 1988-89 μειώθηκε στους 103.440 τόνους και το 1989-90 στις 90.000 τόνους. Από τις συνολικές εξαγωγές εσπεριδοειδών από τις κατεχόμενες περιοχές ποσοστό 61.53% περνούσε από τα χέρια του μεγαλοαπατεώνα Ασίλ Ναδάρ. Οι χαμηλές τιμές που πλήρωνε ο Ναδάρ στους παραγωγούς οδήγησαν στη μείωση της παραγωγής όπως ισχυρίζεται η εφημερίδα.

Είναι φανερό ότι η Κύπρος αποτελεί γεωγραφικά μια ενιαία γεωργική οντότητα που με τις μικροδιαφορές της, που οφείλονται κυρίως στη διαμόρφωση της μορφολογίας του εδάφους, στην ποικιλία των εδαφών, στην κατανομή των υδάτινων πόρων και τη μικροκλιματολογία, ευνοεί την επιτυχή καλλιέργεια εξειδικευμένων ειδών μόνο σε ορισμένες περιοχές, όπως π.χ. την αμπελοκαλλιέργεια στις νότιες παρυφές του Τροόδους, την καπνοκαλλιέργεια στην Χερσόνησο της Καρπασίας και την καλλιέργεια τροπικών ειδών (μπανανών, αβοκάτο κλπ) στην πεδινή έκταση της Πάφου. Στα πλαίσια, λοιπόν, μιας ενιαίας γεωργικής παραγωγής πάνω σε εθνικό επίπεδο, η μια περιοχή συμπληρώνει την άλλη. Ο διαχωρισμός οδηγεί στην ανεπάρκεια συγκεκριμένων αγαθών και στην ανάγκη εισαγωγής τους από το εξωτερικό με αποτέλεσμα την αχρείαστη εξαγωγή συναλλάγματος.

III. Το Εμπόριο και η Βιομηχανία

Οι βασικοί αυτοί τομείς της οικονομίας που γνώρισαν συντριπτικό πλήγμα κατά την Τουρκική εισβολή του 1974, μπήκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα στο δρόμο της ανασυγκρότησης και αναδιάρθρωσης, ξεπέρασαν τα επίπεδα του 1974 και γνώρισαν σημαντική ανάπτυξη στα τελευταία χρόνια.

Πριν από το 1974 σημαντικοί τομείς της Κυπριακής βιομηχανίας,

καθώς και μεγάλο μέρος της βιομηχανικής υποδομής βρίσκονταν στο κατεχόμενο σήμερα μέρος της πρωτεύουσας Λευκωσίας (βιομηχανική περιοχή Μιας Μηλιάς) καθώς και στην περιοχή της πόλης Αμμοχώστου. Οσον αφορά το εμπόριο η απώλεια του εμπορικού κέντρου της πρωτεύουσας εντός των τειχών, του εμπορικού κέντρου της ενδοχώρας και της Μόρφου, καθώς και του σημαντικού εμπορικού κέντρου της Αμμοχώστου με το μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι του νησιού, επέφερε καίριο πλήγμα.

Το 1990 η προσφορά της βιομηχανίας στο ακαθάριστο εθνικό προϊόν ανερχόταν στο 15% και απασχολούσε το 19% του ενεργού οικονομικού δυναμικού του νησιού. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1973 οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων έφεραν στην Κύπρο συνάλλαγμα αξίας 15 εκατ. λιρών, ενώ το ποσό αυτό ανήλθε σε 193 εκατ. το 1990. Οι κυριότερες εξαγωγικές βιομηχανίες είναι εκείνες της ένδυσης, υπόδυσης, τροφίμων, ποτών, μεταλλουργίας, πλαστικών ειδών, χημικών προϊόντων, ηλεκτρικών ειδών, επίπλων κλπ. Παρά τον οξύ ανταγωνισμό που τα κυπριακά βιομηχανικά προϊόντα αντιμετωπίζουν στη διεθνή αγορά και τα διαρθρωτικά προβλήματα από τα οποία η Κυπριακή βιομηχανία υποφέρει, κατορθώνει να αναπτύσσεται συνεχώς, εισάγοντας τη νέα τεχνολογία και την εξειδίκευση, καθώς και νέες μεθόδους διεύθυνσης και παραγωγής.

Ο μέσος όρος αύξησης του εξαγωγικού εμπορίου των ελεύθερων περιοχών της Κύπρου στη δεκαετία 1980-1990 ήταν 10%. Οι συνολικές εξαγωγές της Κύπρου το 1990 ανήλθαν σε 439 εκ. λίρες ενώ οι συνολικές εισαγωγές τον ίδιο χρόνο έφθασαν το 1,175 δισεκατομ. λίρες, παρατηρείται δηλαδή σημαντικό ανισοζύγιο ανάμεσα στις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Η διαφορά όμως καλύπτεται συνήθως από άδηλους πόρους και τον τουρισμό.

Τα σπουδαιότερα βιομηχανικά και εμπορικά κέντρα στις ελεύθερες περιοχές του νησιού είναι σήμερα η πρωτεύουσα **Λευκωσία** (εκτεταμένες και καλά οργανωμένες βιομηχανικές ζώνες, χοντρικό και λιανικό εμπόριο), η **Λεμεσός** με το σύγχρονο λιμάνι της (με όλο τον αναγκαίο εξοπλισμό για εισαγωγές-εξαγωγές, διακομετακομιστικό εμπόριο, υποδομή εμπορικής ναυτιλίας, υπεράκτιες εταιρείες, βιομηχανικές ζώνες και περιοχές, μεγάλες βιομηχανικές μονάδες κλπ), η **Λάρνακα** με το επίσης συνεχώς επεκτεινόμενο λιμάνι και το διεθνές αεροδρόμιο και σε λιγότερο βαθμό η **Πάφος** με το καινούργιο αεροδρόμιο.

Σε αντίθεση με την πιο πάνω αναπτυξιακή εικόνα που παρουσιάζει το εμπόριο και η βιομηχανία στις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, στις κατεχόμενες περιοχές η κατάσταση δεν είναι ρόδινη.

Η οικονομία των κατεχομένων εδαφών αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και η βιομηχανία ιδιαίτερα είναι στην ουσία σχεδόν ανύπαρκτη. Όλη η βιομηχανική υποδομή και οι βιομηχανικές μονάδες

που βρέθηκαν ξαφνικά στα χέρια των Τούρκων αντί να αξιοποιηθούν και τεθούν σε λειτουργία, λεηλατήθηκαν και καταστράφησαν, λόγω κυρίως της έλλειψης γνώσεων και εμπειρίας. Όλα σχεδόν τα βιομηχανικά προϊόντα εισάγονται από την Τουρκία ή από άλλες χώρες. Το εξαγωγικό εμπόριο περιορίζεται κυρίως σε γεωργικά προϊόντα (εσπεριδοειδή, πατάτες, λαχανικά κλπ) και είναι σε χαμηλά επίπεδα ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των επιχειρήσεων του Ασίλ Ναθήρ στις κατεχόμενες περιοχές. Η οικονομία του ψευδοκράτους, λόγω και των περιοριστικών μέτρων που έλαβε η Κυπριακή Κυβέρνηση, συντηρείται κυρίως από την Τουρκική Κυβέρνηση και παρουσιάζει τις ίδιες αδυναμίες που έχει και η Τουρκική οικονομία (μεγάλος πληθωρισμός, ανεργία, ψηλός τιμάρριθμος, χαμηλοί μισθοί). Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα των Ελληνοκυπρίων είναι σήμερα \$11.000 δολάρια ενώ των Τουρκοκυπρίων περιορίζεται σε \$3.000 δολάρια. Εξάλλου αντίφαση και παραλογισμό αποτελεί το γεγονός ότι ενώ υπάρχει ανεργία στις κατεχόμενες περιοχές, με αποτέλεσμα πολλοί Τουρκοκύπριοι να μεναταστεύουν στο εξωτερικό, στις ελεύθερες περιοχές υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού, το οποίο εισάγεται από το εξωτερικό!

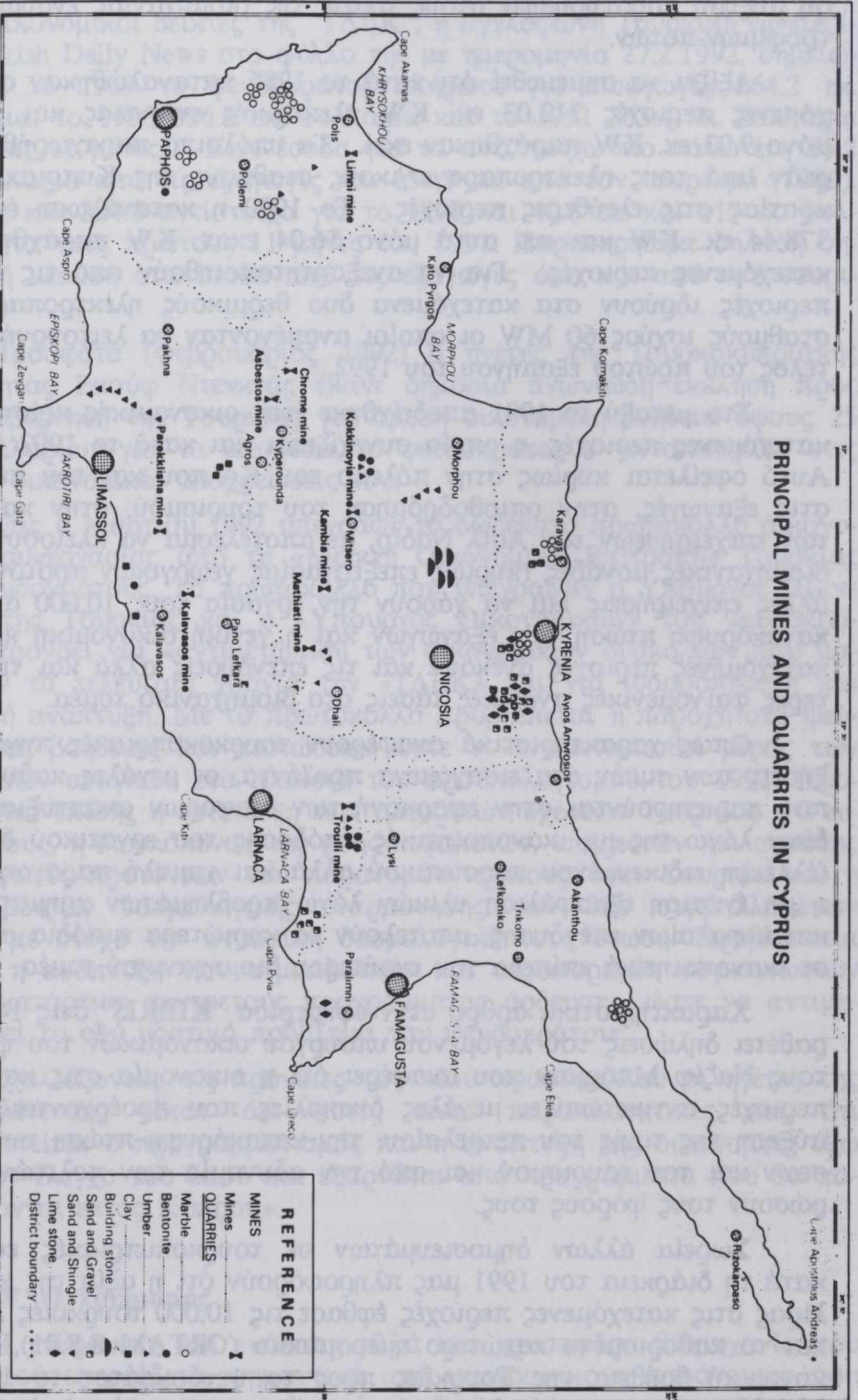
Δεν υπάρχει λοιπόν καμιά αμφιβολία ότι το ψευδοκράτος οικονομικά απέτυχε και ότι μια ενωμένη Κύπρος με ενιαία οικονομία έχει τρομερές δυνατότητες ανάπτυξης και προόδου προς όφελος όλων των κατοίκων της. Ιδιαίτερα μετά την ένταξη της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΟΚ) και τη λύση του πολιτικού της προβλήματος η Κύπρος έχει όλες τις προοπτικές να καταστεί ένα σύγχρονο οικονομικό κέντρο με σημαντική επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο. Η κυπριακή οικονομία λόγω του μεγέθους της και των παραγόντων που την επηρεάζουν πρέπει να είναι ενιαία και αδιαίρετη για να αντεπεξέλθει στο μεγάλο συναγωνισμό και τις πιέσεις στα πλαίσια μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς.

Σύμφωνα με Τουρκοκυπριακές πηγές οι μικρές βιομηχανικές μονάδες που λειτουργούν στις κατεχόμενες περιοχές περιορίζονται στους τομείς των ετοιμών ενδυμάτων, της διατροφής και της βιοτεχνίας-χειροτεχνίας. Το 1990 8,034 άτομα απασχολούνταν στο βιομηχανικό τομέα, παρουσιάζοντας αύξηση 5% σε σχέση με το 1986.

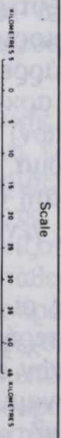
Η συνεισφορά του βιομηχανικού τομέα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ανήλθε το 1990 σε ποσοστό 13,7%, ενώ ήταν 11,5% το 1986. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, κατά το 1990 πραγματοποιήθηκαν εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων (επεξεργασμένα γεωργικά προϊόντα, μεταποιημένα προϊόντα και ορυκτά) αξίας 352 εκατ. δολλαρίων. Στην περίοδο 1986-1989 οι συνολικές εξαγωγές των βιομηχανικών προϊόντων αυξήθηκαν κατά 139,5% (Χάρτης 15).

Στην περίοδο 1986-1990 δημιουργήθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας 115 νέες βιομηχανικές εγκαταστάσεις αναβιβάζοντας το συνολικό αριθμό τους σε 575 το 1990. Η μεγαλύτε-

PRINCIPAL MINES AND QUARRIES IN CYPRUS

Prepared by the Department of Lands and Surveys Cyprus, 1976

Χάρτης 15. Κατανομή των Μεταλλείων και Λατομείων της Κύπρου.

© STATE COPYRIGHT RESERVED

ρη αύξηση παρατηρήθηκε στους τομείς της βιομηχανίας ενδυμάτων και τροφίμων-ποτών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το 1986 καταναλώθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές 312.03 εκ. KW ηλεκτρικής ενέργειας και απ' αυτά μόνο 9.03 εκ. KW παράχθηκαν εκεί. Τα υπόλοιπα παραχωρήθηκαν δωρεάν από τους ηλεκτροπαραγωγικούς σταθμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας στις ελεύθερες περιοχές. Το 1990 η κατανάλωση έφθασε τα 378.44 εκ. KW και απ' αυτά μόνο 56.04 εκατ. KW παράχθηκαν στις κατεχόμενες περιοχές. Για να ανεξαρτητοποιηθούν από τις ελεύθερες περιοχές ιδρύουν στα κατεχόμενα δυο θερμικούς ηλεκτροπαραγωγούς σταθμούς ισχύος 60 MW οι οποίοι αναμένονταν να λειτουργήσουν στο τέλος του πρώτου εξαμήνου του 1992.

Στο μεταξύ το 1991 αποδείχθηκε έτος οικονομικής κρίσης για τις κατεχόμενες περιοχές, η οποία συνεχίζεται και κατά το 1992 οξύτερη. Αυτό οφείλεται κυρίως στην πόλεμο του Κόλπου και τον περιορισμό στις εξαγωγές, στην οπισθοδρόμηση του τουρισμού, στην κατάρρευση των επιχειρήσεων του Ασίλ Ναδίρ, με αποτέλεσμα να κλείσουν αρκετές βιομηχανικές μονάδες (κυρίως επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων) και άλλες επιχειρήσεις και να χάσουν την εργασία τους 10,000 άτομα. Η κατακόρυφη πτώση των εξαγωγών και η γενική οικονομική κρίση στις κατεχόμενες περιοχές ανέκοψε και τις επενδύσεις αλλά και τις γενικότερες φαινομενικές ανοδικές τάσεις στο βιομηχανικό τομέα.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν τουρκοκυπριακές πηγές οι αυξήσεις των τιμών στα εισαγόμενα προϊόντα, οι μεγάλες καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην εφαρμογή των διαφόρων αναπτυξιακών σχεδίων λόγω της μη ικανοποιητικής απόδοσης του εργατικού δυναμικού (έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού αλλά και χαμηλή παραγωγικότητα), η μη έγκαιρη εξασφάλιση υλικών λόγω προβλημάτων χρηματοδότησης και κεφαλαίων επένδυσης, αποτελούν τα κυριώτερα εμπόδια ανάπτυξης σε ικανοποιητικά επίπεδα του ευρύτερου βιομηχανικού τομέα.

Χαρακτηριστικά άρθρο στην εφημερίδα "KIBRIS" στις 14.9.91 παραθέτει δηλώσεις του λεγόμενου υπουργού οικονομικών του ψευδοκράτους Ναζίφ Μπόρμαν που αναφέρει ότι η οικονομία στις κατεχόμενες περιοχές αντιμετωπίζει μεγάλες δυσκολίες που προέρχονται από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου, την κατακόρυφη πτώση των επενδύσεων και του τουρισμού και από την αδυναμία των πολιτών να πληρώσουν τους φόρους τους.

Σωρεία άλλων δημοσιευμάτων σε τουρκοκυπριακές εφημερίδες κατά τη διάρκεια του 1991 μας πληροφορούν ότι η αξία της κυπριακής λίρας στις κατεχόμενες περιοχές έφθασε τις 10,000 τουρκικές λίρες όσο και το καθορισμένο κατώτερο ημερομίσθιο (ORTAM 8.8.91), ότι η οικονομική βοήθεια της Τουρκίας προς το ψευδοκράτος το 1991 ήταν 255 δισεκατ. τουρκικές λίρες, ότι η αύξηση του κόστους ζωής σ' ένα εξάμηνο (10.12.90-10.6.91) ανήλθε κατά 30.8% (YENIDUZEN στις

15.6.91 με τίτλο "PEINAME"). Σε σημείωμα της με τίτλο "Οι ανησυχητικοί οικονομικοί δείκτες της "ΤΔΒΚ", η αγγλόφωνη Τουρκική εφημερίδα Turkish Daily News στο φύλλο της με ημερομηνία 27.2.1992, σημειώνει ότι το 1989 το ψευδοκράτος πλήρωσε για εισαγωγές 264.2 εκ. δολάρια, το 1990 396.6 εκ. δολάρια και το 1991 353.4 εκ. δολάρια (για τους 11 μήνες). Είχε έσοδα για τα αντίστοιχα πιο πάνω έτη 55.2 εκ. δολάρια από τις εξαγωγές και 154.9 εκ. από τον τουρισμό (1989), 65.6 εκ. και 224.8 αντίστοιχα για το 1990 και 40.6 εκ. και 115 εκ. δολάρια για τους πρώτους 11 μήνες του 1991. Παρατηρήθηκε δηλαδή σημαντική μείωση στα έσοδα από τις εξαγωγές όσο και από τον τουρισμό.

Πρόσφατα (Φεβρουάριος 1992) ο ηγέτης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας Ραούφ Ντενκτάς έκανε δημόσια αγωνιώδη έκκληση προς την Κυβέρνηση της Τουρκίας για άμεση οικονομική βοήθεια ύψους 25 εκ. δολλαρίων για να μπορέσει το ψευδοκράτος ν' ανταποκριθεί στις άμεσες οικονομικές υποχρεώσεις του.

Στις 6 Μαρτίου 1992 υπεγράφη το δωδέκατο πρωτόκολλο οικονομικής συνεργασίας από τη «Μεικτή Οικονομική Επιτροπή» Τουρκίας και ψευδοκράτους. Το πρωτόκολλο που υπέγραψαν ο Υπουργός Προεδρίας της Τουρκίας και ο «Υπουργός Οικονομικών» του ψευδοκράτους, προνοεί για «αντιμετώπιση των οικονομικών δυσκολιών που μαστιάζουν τα τελευταία χρόνια την «ΤΔΒΚ» και για ισορροπημένη και σταθερή ανάπτυξη. Με το πρωτόκολλο προβλέπεται η παροχή στο ψευδοκράτος βοήθειας και πιστώσεων ώστε ν' αντιμετωπισθεί μέρος των τρεχουσών αναγκών στα πλαίσια του προϋπολογισμού του 1992. Προβλέπονται επίσης η ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων Τουρκίας - Ψευδοκράτους, η διευκόλυνση της ροής κεφαλαίων, υπηρεσιών και αγαθών, οι εξαγωγές προϊόντων του παράνομου κράτους στην Τουρκία και η λήψη μέτρων δασμολογικής εναρμόνισης των δύο συμβαλλομένων μερών με στόχο την σταδιακή δασμολογική τους ένωση. Προβλέπεται ακόμα η ανάπτυξη των αεροπορικών και αεροπορικών συγκοινωνιών και η κατάρτιση πενταετούς προγράμματος άρδευσης, ώστε να αντιμετωπισθεί το οξύ υδατικό πρόβλημα του ψευδοκράτους.

Σχολιάζοντας τις πρόνοιες του νέου πρωτόκολλου οι ηγέτες της αντιπολίτευσης είπαν ότι αυτές είναι παραπλανητικές και ότι «τοποθετείται ο προγραμματισμός και η ανάπτυξη της οικονομίας έξω από τον έλεγχο του λαού και εξαρτάται από προγράμματα που θα καταρτίζονται εκτός Κύπρου».

IV. Ο Τουρισμός

Η εύθραυστη και ευάλωτη αλλά και χρυσοφόρα βιομηχανία του τουρισμού επηρεάζεται σημαντικά από γεωγραφικούς παράγοντες που πολλές φορές είναι αποφασιστικοί στη δημιουργία και ανάπτυξη της.

Η γεωμορφολογία και διαμόρφωση των ακτών (αμμώδεις παραλίες, θαλάσσιες σπηλιές, μαγνητικοί κόλποι κλπ), οι λίμνες, τα δασώδη βουνά, το γλυκύ κλίμα, η σπάνια πανίδα και η χλωρίδα, οι γραφικοί και παραδοσιακοί οικισμοί, αποτελούν βασικούς γεωγραφικούς παράγοντες που αποφασίζουν την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια χώρα (Χάρτης 16).

Οι γεωγραφικοί αυτοί παράγοντες αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία όταν πρόκειται για ένα νησί που τους συγκεντρώνει αφειδώλευτα, πολύ αρμονικά και αδιάσπαστα όπως είναι η Κύπρος.

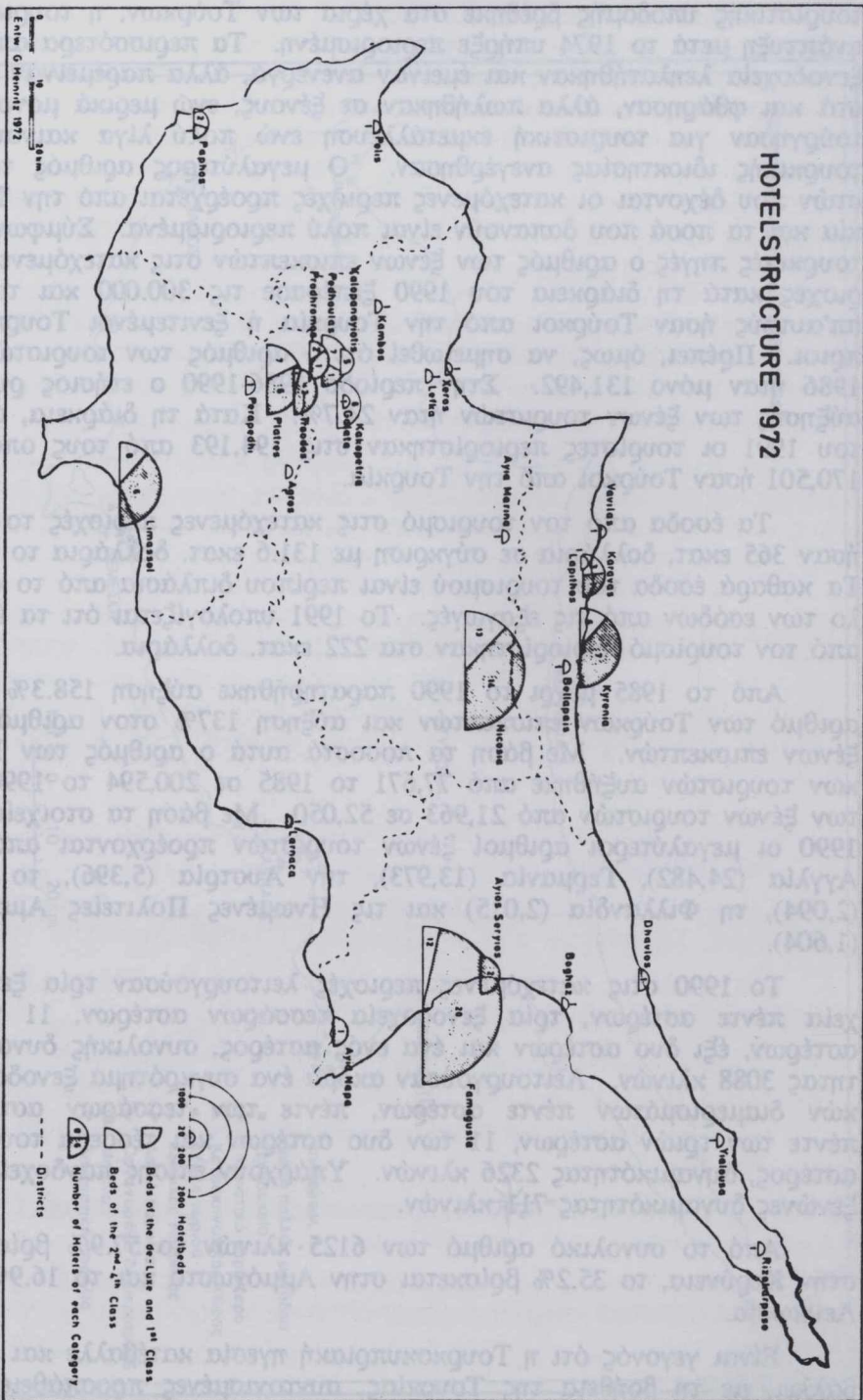
Οι Ευρωπαίοι, αλλά και οι Εβραίοι και οι Αραβες γείτονες ανακάλυψαν από τη δεκαετία του 1950 τις φυσικές ομορφιές της Κύπρου και άρχισαν να την επισκέπτονται ομαδικά. Οι πρώτοι ξένοι επισκέπτες προτιμούσαν αρχικά τα μαγνητικά βουνά του Τροόδους στο κέντρο του νησιού που τα επισκέπτονταν στους θερινούς μήνες. Αργότερα η προτίμηση στράφηκε προς την άγρια ομορφιά των βόρειων παρυφών της οροσειράς του Πενταδάκτυλου στα βόρεια και στις δαντελωτές ακρογιαλιές της Κερύνειας. Από τη δεκαετία του 1960 και μετά η προτίμηση στράφηκε προς τη θάλασσα, γι' αυτό και οι χρυσές αμμουδιές της Αμμοχώστου πήραν τα πρωτεία στην τουριστική ανάπτυξη και τα κρατούσαν σταθερά μέχρι την Τουρκική εισβολή του 1974 (Χάρτης 17).

Η Τουρκική εισβολή κατέστρεψε ολοσχερώς σχεδόν την τουριστική βιομηχανία, γιατί το 71.7% όλων των προσφερόμενων κλινών στα υφιστάμενα τότε τουριστικά καταλύματα (13.000 δηλ. κλίνες) και 5000 άλλες που βρίσκονταν υπό ανέγερση στην Κερύνεια και Αμμόχωστο χάθηκαν στα χέρια του εχθρού μέσα σε λίγες μέρες. Χάθηκε ακόμη το 40% των άλλων βοηθητικών τουριστικών υπηρεσιών όπως εστιατόρια, καφέ και κέντρα διασκέδασης. Το 1973 ο συνολικός αριθμός των ξένων επισκεπτών που επισκέφθηκαν την Κύπρο ήταν 264.000 και τα έσοδα από τον τουρισμό ανήλθαν στα 23.8 εκ. λίρες.

Οι συντονισμένες προσπάθειες της Κυπριακής Κυβέρνησης και του ιδιωτικού τομέα για ανασυγκρότηση και αναζωογόνηση της τουριστικής βιομηχανίας απέδωσαν γρήγορα καρπούς. Με ειδικά σχέδια, χρηματοδοτήσεις και εγγυήσεις της Κυβέρνησης μέσω του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, κτίστηκαν νέα ξενοδοχεία και άλλα έργα υποδομής και η ελεύθερη Κύπρος σύντομα ξαναμπήκε στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ενώ το 1975 επισκέφθηκαν την Κύπρο 47.000 τουρίστες μόνο, ο αριθμός τους το 1984 έφθασε τις 665.882, το 1988 ξεπέρασε το ένα εκατομύριο (1,111,818) και το 1990 έφθασε στους 1,561,450. Το 1990 το εισόδημα από τον τουρισμό ανήλθε στο σημαντικό ποσό των 573 εκ. λιρών. Τα κύρια τουριστικά κέντρα της Κύπρου που αναπτύχθηκαν μετά το 1974 είναι η Λεμεσός, η Λάρνακα, η Πάφος, η Αγία Νάπα και το Παραλίμνι.

Στις κατεχόμενες περιοχές, και παρά το γεγονός ότι το 71.7% της

HOTELSTRUCTURE 1972

Χάρτης 16. Η Τουριστική Υποδομή τών ετών 1972

Επιμέλεια: Γ. Μανιτζής 1972

τουριστικής υποδομής βρέθηκε στα χέρια των Τούρκων, η τουριστική ανάπτυξη μετά το 1974 υπήρξε περιορισμένη. Τα περισσότερα από τα ξενοδοχεία λεηλατήθηκαν και έμειναν ανενεργά, άλλα παρέμειναν κλειστά και φθάρησαν, άλλα πωλήθηκαν σε ξένους, ενώ μερικά μόνο λειτούργησαν για τουριστική εκμετάλλευση ενώ πολύ λίγα καινούργια τουρκικής ιδιοκτησίας ανεγέρθησαν. Ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών που δέχονται οι κατεχόμενες περιοχές προέρχεται από την Τουρκία και τα ποσά που δαπανούν είναι πολύ περιορισμένα. Σύμφωνα με τουρκικές πηγές ο αριθμός των ξένων επισκεπτών στις κατεχόμενες περιοχές κατά τη διάρκεια του 1990 ξεπέρασε τις 300.000 και τα 2/3 απ'αυτούς ήταν Τούρκοι από την Τουρκία ή ξενιτεμένοι Τουρκοκύπριοι. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι ο αριθμός των τουριστών το 1986 ήταν μόνο 131,492. Στην περίοδο 1986-1990 ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των ξένων τουριστών ήταν 24.7%. Κατά τη διάρκεια, όμως, του 1991 οι τουρίστες περιορίστηκαν στις 194,193 από τους οποίους 170,501 ήταν Τούρκοι από την Τουρκία.

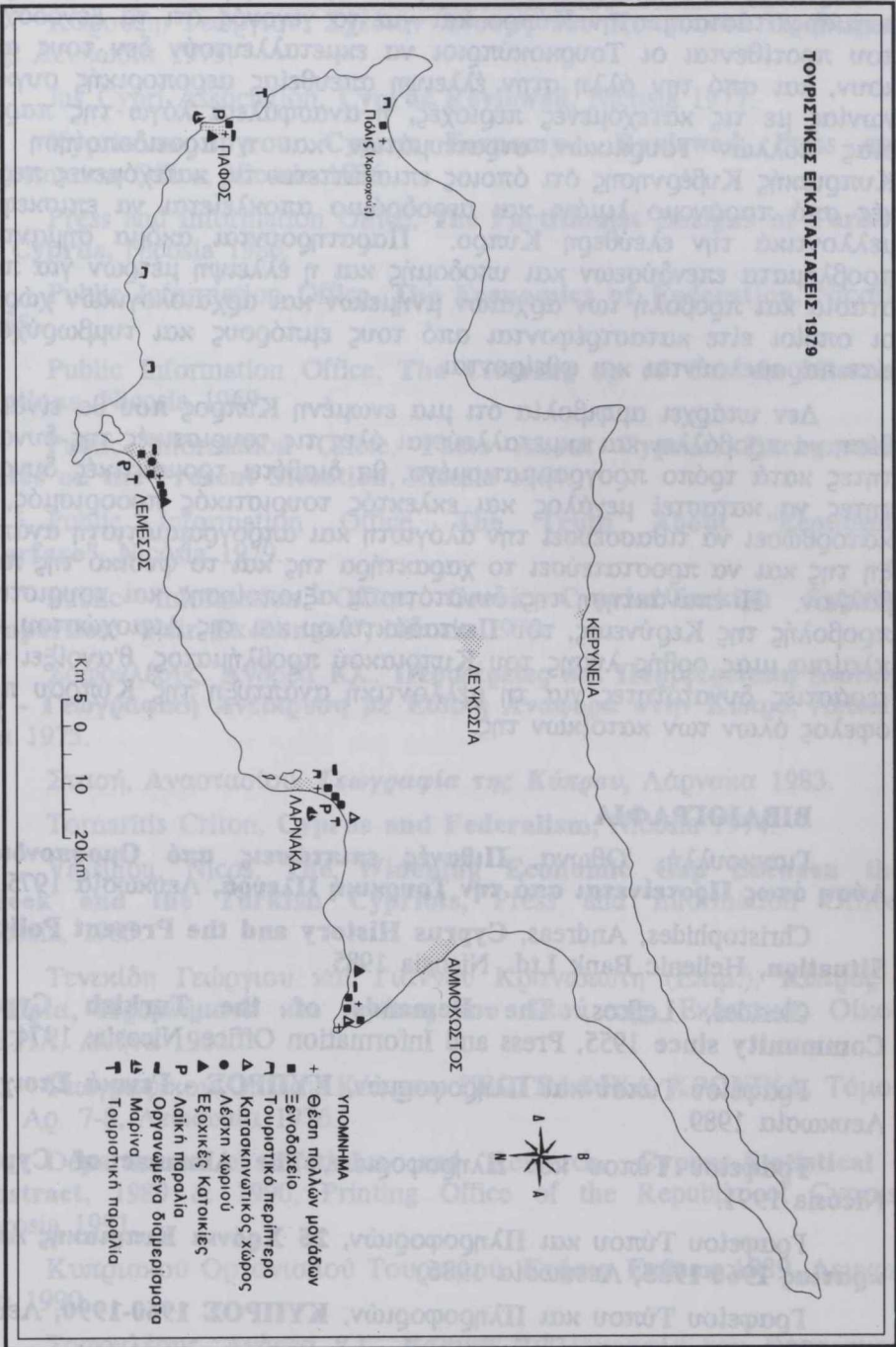
Τα έσοδα από τον τουρισμό στις κατεχόμενες περιοχές το 1990 ήταν 365 εκατ. δολάρια σε σύγκριση με 131.6 εκατ. δολάρια το 1986. Τα καθαρά έσοδα του τουρισμού είναι περίπου διπλάσια από το σύνολο των εσόδων από τις εξαγωγές. Το 1991 υπολογίζεται ότι τα έσοδα από τον τουρισμό περιορίστηκαν στα 222 εκατ. δολάρια.

Από το 1985 μέχρι το 1990 παρατηρήθηκε αύξηση 158.3% στον αριθμό των Τούρκων επισκεπτών και αύξηση 137% στον αριθμό των ξένων επισκεπτών. Με βάση τα ποσοστά αυτά ο αριθμός των Τούρκων τουριστών αυξήθηκε από 77,671 το 1985 σε 200,594 το 1990 και των ξένων τουριστών από 21,963 σε 52,050. Με βάση τα στοιχεία του 1990 οι μεγαλύτεροι αριθμοί ξένων τουριστών προέρχονται από την Αγγλία (24,482), Γερμανία (13,973), την Αυστρία (5,396), το Ιράν (2,094), τη Φιλλανδία (2,015) και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (1,604).

Το 1990 στις κατεχόμενες περιοχές λειτουργούσαν τρία ξενοδοχεία πέντε αστέρων, τρία ξενοδοχεία τεσσάρων αστέρων, 11 τριών αστέρων, έξι δυο αστέρων και ένα ενός αστέρος, συνολικής δυναμικότητας 3088 κλινών. Λειτουργούσαν ακόμα ένα συγκρότημα ξενοδοχειακών διαμερισμάτων πέντε αστέρων, πέντε των τεσσάρων αστέρων, πέντε των τριών αστέρων, 11 των δυο αστέρων και τέσσερα του ενός αστέρος, δυναμικότητας 2326 κλινών. Υπάρχουν επίσης πανδοχεία και ξενώνες δυναμικότητας 711 κλινών.

Από το συνολικό αριθμό των 6125 κλινών το 57.9% βρίσκεται στην Κερύνεια, το 35.2% βρίσκεται στην Αμμόχωστο και το 16.9% στη Λευκωσία.

Είναι γεγονός ότι η Τουρκοκυπριακή ηγεσία κατέβαλλε και καταβάλλει, με τη βοήθεια της Τουρκίας, συντονισμένες προσπάθειες για προώθηση τουριστικού ρεύματος στις κατεχόμενες περιοχές. Οι λόγοι

Χάρτης 17. Η Τουριστική Υπόδομή το 1979.

της αποτυχίας οφείλονται από τη μια στις προσπάθειες της Κυπριακής Κυβέρνησης να ενημερώσει σωστά τη διεθνή κοινή γνώμη για την πραγματική κατάσταση στην Κύπρο και για το γεγονός ότι τα ξενοδοχεία που προτίθενται οι Τουρκοκύπριοι να εκμεταλλευτούν δεν τους ανήκουν, και από την άλλη στην έλλειψη απευθείας αεροπορικής συγκοινωνίας με τις κατεχόμενες περιοχές, η ανασφάλεια λόγω της παρουσίας πολλών Τουρκικών στρατευμάτων και η προειδοποίηση της Κυπριακής Κυβέρνησης ότι όποιος επισκέπτεται τις κατεχόμενες περιοχές από παράνομο λιμάνι και αεροδρόμιο αποκλείεται να επισκεφθεί μελλοντικά την ελεύθερη Κύπρο. Παρατηρούνται ακόμα σημαντικά προβλήματα επενδύσεων και υποδομής και η έλλειψη μέτρων για προστασία και προβολή των αρχαίων μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι είτε καταστρέφονται από τους εμπόρους και τυμβωρύχους, είτε παραμελούνται και φθείρονται.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μια ενωμένη Κύπρος που θα είναι σε θέση να προβάλλει και εκμεταλλεύεται όλες τις τουριστικές της δυνατότητες κατά τρόπο προγραμματισμένο, θα διαθέτει τρομακτικές δυνατότητες να καταστεί μεγάλος και εκλεκτός τουριστικός προορισμός, αν κατορθώσει να τιθασεύσει την αλόγιστη και απρογραμματίστη ανάπτυξη της και να προστατεύσει το χαρακτήρα της και το φυσικό της περιβάλλον. Η επανάκτηση της δυνατότητας αξιοποίησης και τουριστικής προβολής της Κερύνειας, του Πενταδάκτυλου και της Αμμοχώστου, στα πλαίσια μιας ορθής λύσης του Κυπριακού προβλήματος, θ'ανοίξει νέες τεράστιες δυνατότητες για τη μελλοντική ανάπτυξη της Κύπρου προς όφελος όλων των κατοίκων της.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαγκουλλή, Όθωνα, **Πιθανές επιπτώσεις από Ομοσπονδιακή Λύση όπως Προτείνεται από την Τουρκική Πλευρά**, Λευκωσία 1975.

Christophides, Andreas, **Cyprus History and the Present Political Situation**, Hellenic Bank Ltd., Nicosia 1985.

Clerides, Lefkos, **The Demands of the Turkish Cypriot Community since 1955**, Press and Information Office, Nicosia, 1974.

Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, **ΚΥΠΡΟΣ - Γενικά Στοιχεία**, Λευκωσία 1989.

Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, **The Almanac of Cyprus**, Nicosia 1991.

Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, **25 Χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας 1960-1985**, Λευκωσία 1986.

Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, **ΚΥΠΡΟΣ 1960-1990**, Λευκωσία 1990.

Christofis, Economides, **The Problem Confronting Cyprus**, Public Information Office, Nicosia 1964.

Καρούζη, Γεώργιου, **Σχέδιον Λύσεως του Κυπριακού Προβλήματος**, Λευκωσία 1975.

Jus Cypri Association, **Cyprus Reviewed**, Nicosia 1977.

Kyprianou Spyrou, **Cyprus Economy Reviewed**, Press and Information Office, Nicosia 1986.

Press and Information Office, **The Partitionist Designs of Turkey in Cyprus**, Nicosia 1986.

Public Information Office, **The Economics of Federation**, Nicosia 1965.

Public Information Office, **The Clearing up of Certain Misconceptions**, Nicosia 1969.

Public Information Office, **Facts About Cyprus: Background Notes on the Present Situation**, Nicosia 1964.

Public Information Office, **The Truth About "Economic Warfare"**, Nicosia 1979.

Public Information Office, **Greek Cypriot/Turkish Cypriot Properties: "Fair Exchange?"**, Nicosia 1979.

Σοφοκλέους, Ανδρέα Κλ., **Περιφέρειες και Περιφερειακή Διοίκηση - Γεωγραφική Αντίκρουση με Ειδική Αναφορά στην Κύπρο**, Λευκωσία 1975.

Στασή, Αναστασίου, **Γεωγραφία της Κύπρου**, Λάρνακα 1983.

Tornaritis Criton, **Cyprus and Federalism**, Nicosia 1974.

Vassiliou, Nicos, **The Widening Economic Gap Between the Greek and the Turkish Cypriots**, Press and Information Office, Nicosia, 1985.

Τενεκίδη Γεώργιου και Γιάννου Κρανιδιώτη (Επιμ.), **Κύπρος - Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της**, Εκδοτικός Οίκος ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 1981.

Γεωγραφικού Ομίλου Κύπρου, **ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**, Τόμος IV, Αρ. 7-8, Λευκωσία 1976.

Department of Statistics and Research, **Cyprus-Statistical Abstract**, 1989 & 1990, Printing Office of the Republic of Cyprus, Nicosia 1991.

Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, **Ετήσια Εκθεση** 1989, Λευκωσία 1990.

Σοφοκλέους, Ανδρέα Κλ., **Βασική Βιβλιογραφία του Κυπριακού**

Προβλήματος, Λευκωσία 1987.

Department of Statistics and Research, Ministry of Finance, **Economic Report 1990**, Nicosia 1991.

Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, **Ομιλία του Υπουργού Οικονομικών στη Βουλή των Αντιπροσώπων για τους Προϋπολογισμούς του 1992**, Λευκωσία 1991.

Υπουργείου Γεωργίας και Φυσικών Πόρων, **Δέκα Χρόνια Γεωργικής Ανάπτυξης στην Κύπρο 1974-1984**, Λευκωσία 1986.

Ministry of Agriculture, **Agriculture in Cyprus**, Nicosia 1989.

The Cyprus Popular Bank Ltd, **Business Profile Series: CYPRUS**, Nicosia, September 1991.

Christodoulou, Demetrios, **Inside the Cyprus Miracle - The Labours of an Embattled Mini-Economy**, University of Minnesota, Minneapolis, 1992.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την εξέταση των γεωγραφικών στοιχείων και γεωγραφικών παραγόντων που συνθέτουν το υπόβαθρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, μια ανάλυση των οποίων επιχειρήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, προκύπτει καθαρά ότι ο γεωγραφικός νητητερινισμός συνεχίζει και θα συνεχίσει να επηρεάζει σημαντικά τη μελλοντική πρόοδο και ανάπτυξη της Κύπρου.

Ιδιαίτερα κάτω από τις σημερινές πολιτικές συνθήκες με το νησί μοιρασμένο στα δυο και το βόρειο του μέρος να βρίσκεται κάτω από ξένη στρατιωτική κατοχή, που η μόνη της έγνοια είναι η αλλοίωση του γεωγραφικού και ιστορικού του χαρακτήρα, η γεωγραφία είναι παράγοντας που συνεχώς υποβόσκει και δεν είναι δυνατό να αγνοηθεί αν υπάρχει η πολιτική βούληση και η επιθυμία των ενδιαφερομένων μερών το Κυπριακό πρόβλημα να οδηγηθεί σε δίκαιη, μόνιμη και βιώσιμη λύση.

Οι βασικοί γεωγραφικοί παράγοντες της κατανομής των φυσικών πόρων, της σύνθεσης και παραδοσιακής κατανομής του πληθυσμού και των οικισμών, η διακατοχή και ιδιοκτησία της γης, η κατανομή εύφορων εδαφών, η γεωγραφική κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας (βιομηχανία, εμπόριο, τουρισμός, λιμάνια, αεροδρόμια κλπ), αποτελούν στοιχεία που συνεχώς θα επανέρχονται για συζήτηση στις διαπραγματεύσεις για οποιαδήποτε μελλοντική διευθέτηση. Και όπως έχουμε αναφέρει, το μέλλον της Κυπριακής Δημοκρατίας και η πρόοδος και η ευημερία ολόκληρου του Κυπριακού λαού συναρτώνται απόλυτα με το είδος της λύσης που θα δοθεί στο πολιτικό πρόβλημα του νησιού.

Για να είναι η λύση αυτή δίκαιη, σωστή και βιώσιμη ώστε να εξασφαλίζει την επιβίωση του Κυπριακού λαού στη γη των προγόνων του, δεν είναι δυνατό να αγνοηθούν οι γεωγραφικοί παράγοντες που επηρεάζουν αποφασιστικά το μέλλον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ηθελημένη ή αθέλητη παραγνώριση τους θα έχει οπωσδήποτε αρνητικές επιπτώσεις στη μελλοντική ανάπτυξη της Κύπρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ "Γ"

**Α. Κατάλογος Κυβερνητικών Οικισμών για στέγαση Εκτοπισθέντων
(19.2.92)**

I. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Όνομα Οικισμού	Οικιστικές Μονάδες
Στρόβολος ΙΙ	730
Στρόβολος ΙΙΙ	576
Π. Λακατάμια	1.024
Αγ. Ελευθέριος	796
Καΐμακλί	47
Αγ. Μάμας	451
Αγ. Νικόλαος ΙΙ.	69
Αγ. Βαρβάρα Πα.	102
Αγ. Γεώργιος ΙΙ.	245
Πλατύ	372
Αγ. Παύλος ΙΙ	257
Αθαλάσσα	256
Κόκκινες	443
Απ. Λονκάς	126
Απ. Ανδρέας	236
Χρυσοσπηλιώτισσα	153
Γέρι	16
Αρχ. Μιχαήλ	368
Άσπρες	290
Γεράνι	44
Τάχτ Ελ Καλέ	54
Αγ. Παρασκευή	0
Σύνολο	6.655

ΙΙ. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ

Όνομα Οικισμού	Οικιστικές Μονάδες
Αγ. Αθανάσιος	423
Λινόπετρα	521
Άγιος Ιωάννης	383
Μακάριος ΙΙΙ	366
Κάφαλος	304

Τσιφλικούδια	66
Ομόνοια	190
Κολόσσι	20
Άγιος Σπυρίδων	322
Καθολική	45
Άγιος Αντώνιος	72
Πολεμίδα Ύψωνα	0
Παραμάλι	3
Σύνολο	2.715

III. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

Όνομα Οικισμού	Οικιστικές Μονάδες
Αγ. Ανάργυροι	446
Τσιακκιλερό	603
Κόκκινες	578
Ορμήδεια	71
Αγ. Ανάργυροι	415
Αγ. Ιωάννης	147
Καμάρες II	251
Κοφίνου	177
Ζύγι	93
Ζήωνας	177
Μακάριος III	305
ΑΗΚ	20
Κόκκινες Υπερ.	130
Τσιακκιλερό Υ.	88
Σύνολο	3.501

IV. ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Όνομα Οικισμού	Οικιστικές Μονάδες
Αγία Νάπα	33
Φρέναρος	20
Σωτήρα	20
Λιοπέτρι	20

Λιοπέτρι Οικ.	12
Σωτήρα Οικ.	12
Σύνολο	117

V. ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ

Όνομα Οικισμού	Οικιστικές Μονάδες
Μούτταλλος	90
Κολώνη	20
Κυνήρας Π Πα.	26
Προδρόμι	24
Μανδριά	20
Κούκλια	24
Αξιοθέα Πάφος	28
Χρυσοχού	10
-----	6
Σύνολο	248
Ολικό Κύπρου	13.236

B. Κατάλογος Οικισμών Αυτοστέγασης Εκτοπισθέντων

I. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

1. Λατσιά
2. Ανάγια
3. Αρεδιού
4. Μαλούντα
5. Τσέρι
6. Πέρα
7. Παλιομέτοχο
8. Άγιοι Τριμιθιάς
9. Πέρα Χωρίο Νήσου
10. Δάλι
11. Κοκκινοτριμιθιά

12. Αστρομερίτης
13. Εργάτες
14. Αγροκτηριά
15. Περιστερώνα
16. Ακάκι
17. Νικητάρι
18. Αναλυόντας
19. Γέρι
20. Ορούντα
21. Νήσου
22. Μένοικο
23. Κλήρου
24. Φλάσου

II. ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

1. Φρέναρος
2. Σωτήρα
3. Λιοπέτρι
4. Δερύνεια
5. Παραλίμνι
6. Βρυσούλλες
7. Αυγόρου
8. Δασάκι Αχνας

III. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ

1. Κολόσσι
2. Τραχώνι
3. Π. Πολεμίδα
4. Επισκοπή
5. Αυδήμου
6. Κάτω Πολεμίδα
7. Αγία Φύλα

8. Μουτταγιάκα
9. Καντού
10. Αρμενοχώρι

IV. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

1. Ψευδάς
2. Καλό Χωριό
3. Αγγλισίδες
4. Κοφίνου
5. Ευλοφάγου
6. Ορμήδεια
7. Κίτι
8. Δρομολαξιά
9. Λειβάδια
10. Μοσφιλωτή
11. Αλεθρικό
12. Τερσεφάνου
13. Ορόκλινη
14. Αθηαίνου
15. Περβόλια
16. Κόρονος
17. Μενεού
18. Κελλιά
19. Κλαυδιά
20. Δεκέλεια (ΑΗΚ)
21. Μενόγια
22. Πύλα
23. Ζύγι

V. ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ

1. Τίμη
2. Μανδριά
3. Λέμπα
4. Προδρόμι
5. Γεροσκήπτου

34. Λόδοι

35. Ορει

36. Παλιούσαυρος

37. Πάναγρο

38. Πάνω Δίκαμο

39. Πέλλα-Παύ

40. Πυλέρι

41. Συγγαρι

42. Σωφολίσι

43. Τηρόλι

44. Τρόπι

45. Τριμίθι

46. Φτίσι

47. Φώττα

48. Χόρτζια

II. ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ (26 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)

1. Αγία Τριάδα

2. Άγιος Ανδρόνικος

3. Άγιος Γεώργιος (Σπαθαρικού)

4. Άγιος Ευστάθιος

5. Άγιος Ηλίας

6. Άγιος Θεόδωρος

7. Άγιος Ιωάννης

1. Άγιος Ανδρόνικος

2. Άγιος Ευστάθιος

3. Άγιος Γεώργιος

4. Άγιος Βεδιάσας

5. Αγία

6. Αγιάδα

7. Ασημάτος

8. Βασιλεία

9. Βουνό

10. Δίκαμο (Κάτω και Πάνω)

11. Διόλι

12. Ελιά

13. Θέλινα

14. Καζάρων

15. Καλογυγιά

16. Καπυλί

17. Καραβάς

18. Καραβονήσι

19. Κρήνη

20. Κουπάσι

21. Κάτω Δίκαμο

22. Κερόνεια (πόλη)

23. Κιουσούτου

24. Κυλίνη

25. Κοντιμένος

26. Κορκακίτις

27. Κουσοβέντις

Κατάλογος Κατεχόμενων Χωριών της Κύπρου κατά Επαρχία

I. ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΕΡΥΝΕΙΑΣ (48 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)

1. Άγιος Αμβρόσιος
2. Άγιος Επίκτητος
3. Άγιος Γεώργιος
4. Άγιος Ερμόλαος
5. Αγίрта
6. Αγκιδάκι
7. Ανώματος
8. Βασίλεια
9. Βουνό
10. Δίκωμο (Κάτω και Πάνω)
11. Διόριος
12. Ελιά
13. Θέρμια
14. Καζάφανι
15. Καλογραία
16. Καμπυλή
17. Καραβάς
18. Καρακουμι
19. Κάμρι
20. Καρπάσεια
21. Κάτω Δίκωμο
22. Κερύνεια (πόλη)
23. Κιομουρτσιού
24. Κλεπίνη
25. Κοντεμένος
26. Κορμακίτης
27. Κουτσοβέντης

28. Κρέμμημα Καμήλου
29. Κρηνί
30. Λάπηθος
31. Λάρνακας Λαπήθου
32. Λιβερά
33. Μότιδες
34. Μύρτου
35. Όρκα
36. Παλαιόσοφος
37. Πάναγρα
38. Πάνω Δίκωμο
39. Πέλλα-Παίς
40. Πυλέρι
41. Συγχαρί
42. Σύσκλητος
43. Τέμπλος
44. Τράπεζα
45. Τριμίθι
46. Φτέρυχα
47. Φώττα
48. Χάρτζια

II. ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ (92 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)

1. Αγία Τριάδα
2. Άγιος Ανδρόνικος
3. Άγιος Γεώργιος (Σπαθαρικού)
4. Άγιος Ευστάθιος
5. Άγιος Ηλίας
6. Άγιος Θεόδωρος
7. Άγιος Ιάκωβος

8. Άγιος Νικόλαος	30. Λάτσης
9. Άγιος Σέργιος	31. Λάσκαρης
10. Άγιος Συμεών	32. Λιβερά
11. Άγιος Χαρίτων	33. Μάτιδες
12. Αγκαστίνα	34. Μόστου
13. Ακανθού	35. Όρκα
14. Αλόα	36. Παλάσσορος
15. Αμμόχωστος (πόλη)	37. Πάναγρα
16. Άρδανα	38. Πάνω Δέκα
17. Αρναδί	39. Πέλλα-Πιές
18. Άρτεμη	40. Πυλέρι
19. Άσσια	41. Σαχουρί
20. Αυγολίδα	42. Σουκλίπρος
21. Αφάνεια	43. Τέπλος
22. Αχερίτου	44. Τράβα
23. Άχνα	45. Τριβί
24. Βαθύλακας	46. Φιτέργρα
25. Βασίλι	47. Φώτα
26. Βατιλή	48. Κάστρα
27. Βιτσάδα	
28. Βουκολίδα	
29. Γαϊδουράς (Νέα Σπάρτη)	
30. Γαλάτεια	
31. Γαληνόπορνη	
32. Γασριά	
33. Γέναγρα	1. Άγια Τριάδα
34. Γεράνι	2. Άγιος Ανδρόνικος
35. Γιαλούσα	3. Άγιος Τερόγιος (Σπαθαριού)
36. Γούφες	4. Άγιος Ευσταθίος
37. Γύψου	5. Άγιος Ηλίας
38. Δαυλός	6. Άγιος Θεόδωρος
39. Έγκωμη	7. Άγιος Ιάκωβος

40. Επτακώμη
41. Καλοψίδα
42. Κοιλάνεμος
43. Κοντέα
44. Κορνόκηπος
45. Κοροβία
46. Κούκλια
47. Κνώδαρα
48. Κριδεια
49. Κώμα του Γιαλού
50. Κώμη Κεπίρ
51. Λάπαθος
52. Λειδάδια
53. Λεονάρισσο
54. Λευκόνοικο
55. Λιμνιά
56. Λυθράγκωμη
57. Λύση
58. Μακράσκα
59. Μάνδρες
60. Μαράθα
61. Μαραθόβουνο
62. Μελάναρκα
63. Μελούντα
64. Μηλιά
65. Μονάρκα
66. Μουσουλίτα
67. Νέτα
68. Όβγορος
69. Ορνίθι
70. Πατρίκι
71. Περιστερώνα

72. Περσίδα του Τρακίου
 73. Πηγή
 74. Πλακίνα
 75. Πλατανισός
 76. Πουλά
 77. Ροστέο
 78. Ρουγά
 79. Ριζοκάπυσο
 80. Σαντιλάρος
 81. Σίνα
 82. Σπαθάρκο
 83. Στρογγυλός
 84. Στόλλοι
 85. Συγκροτή
 86. Τάρονο
 87. Τζιός
 88. Τρακίου Κίοντο
 89. Τρακίου
 90. Τρακίου
 91. Φλαμούσι
 92. Ψυλλάτος
- III. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ (60 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)
1. Αγία Μαρίνα (Σκνιλλούρας)
 2. Άγιος Βασίλειος
 3. Αγκοκλήμι
 4. Αγιά
 5. Αμμοκιάς
 6. Αμπελάκος
 7. Αρσά

72. Περιβόλια του Τρικώμου
73. Πηγή
74. Πλατάνη
75. Πλατανισσός
76. Πογάξι
77. Πραστειό
78. Πυργά
79. Ριζοκάρπασο
80. Σανταλάρης
81. Σίντα
82. Σπαθαρικό
83. Στρογγυλός
84. Στύλλοι
85. Σύγκραση
86. Ταύρου
87. Τζιάος
88. Τοπτσιού Κιογιού
89. Τρίκωμο
90. Τρυπημένη
91. Φλαμούδι
92. Ψυλλάτος

29. Γαβουράς (Νέα Σπάρτη)

30. Γυλάτσια

III. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑ (60 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)

32. Γαιτριά

1. Αγία Μαρίνα (Σκυλλούρας)
2. Άγιος Βασίλειος
3. Αγκολέμι
4. Αγουιά
5. Αμμαδικιές
6. Αμπελικού
7. Αργάκι

40. Επαρκωτή

41. Καλοήρα

42. Κουλιάντιος

43. Κοντιά

44. Κοροκόφτες

45. Κορόβη

46. Κούκλια

47. Κούραρα

48. Κρίβια

49. Κόμα του Τριού

50. Κόμη Κετίς

51. Λάπθος

52. Λεβόδια

53. Λεονόρασο

54. Λεονόρασο

55. Λίμνη

56. Λυθροβήνη

57. Λύση

58. Μαρσάκι

59. Μάνδρες

60. Μαρσά

61. Μαρσά

62. Μεγάλο

63. Μερόντα

64. Μίλη

65. Μονόκω

66. Μουσουλί

67. Νέτα

68. Οβόρος

69. Ορνί

70. Πατά

71. Περατρών

8. Αυλώνα
9. Βώνη
10. Γαληνή
11. Γερόλακος
12. Δυο Ποταμοί
13. Ελιά
14. Έξω Μετόχι
15. Επιχό
16. Καζιβερά
17. Καλό Χωριό (Λεύκας)
18. Καλό Χωριό (Καπούτι)
19. Καλυβάκια
20. Κανλί
21. Καραβοστάσι
22. Κατωκοπιά
23. Κάτω Ζώδια
24. Κιόνελι
25. Κόκκινα
26. Κουρού Μοναστήρι
27. Κυθρέα
28. Κυρά
29. Λεύκα
30. Λιμνίτης
31. Λουρουτζίνα
32. Λουτρός
33. Μάνδρες
34. Μάσαρι
35. Μια Μηλιά
36. Μόρα
37. Μόρφου
38. Μπέη Κιογιού
39. Νέο Χωριό

40. Νικήτας
 41. Ξερόλακος
 42. Ξερός
 43. Ογρή Κιογιού
 44. Παλιόλακός
 45. Πάνο Σιόδι
 46. Πεντάνα
 47. Περσινοχωριό
 48. Πέτρα
 49. Πέτρα του Δαγηνί
 50. Πιτσιός του Κόφι
 51. Πιτσιό (Μόρφου)
 52. Πιτσιό
 53. Σιούλα
 54. Σουρνοχωριό
 55. Τρόχα
 56. Τρόχον
 57. Τύπια
 58. Φιλιά
 59. Χουρηλιού
 60. Χουσιό

IV. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΙΣΣΑΣ (4 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)
 1. Αργός
 2. Μελούσια
 3. Πέτριος
 4. Τριετονιά

ΣΥΝΟΛΟ: 204 ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

- 7 40. Νικήτας
- 7 41. Ξερόβουνος
- 7 42. Ξερός
- 7 43. Ορτά Κιογιού
- 7 44. Παλαίκυθρο
- 7 45. Πάνω Ζώδια
- 7 46. Πεντάγυια
- 7 47. Περιστερωνάρι
- 8 48. Πέτρα
- 8 49. Πέτρα του Διγενή
- 8 50. Ποταμός του Κάμπου
- 8 51. Πραστείο (Μόρφου)
- 8 52. Πυρόι
- 8 53. Σκυλλούρα
- 8 54. Συριανοχώρι
- 8 55. Τράχωνας
- 8 56. Τραχώνι
- 8 57. Τύμπου
- 9 58. Φιλιά
- 9 59. Χρυσηλιού
- 9 60. Χρυσίδα

IV. ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ (4 ΟΙΚΙΣΜΟΙ)

1. Άρσος
2. Μελούσια
3. Πέργαμος
4. Τρεμετουσιά

5. ΣΥΝΟΛΟ: 204 ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

**CYPRUS TELECOMMUNICATIONS AUTHORITY
(CY.T.A.)
P.O. BOX 4929, NICOSIA — CYPRUS**

The Cyprus Telecommunications Authority is a Public Corporation responsible for the provision, maintenance and development of a comprehensive telecommunications service on a traditional and international basis.

Despite the serious setbacks sustained after the 1974 Turkish Invasion, the Authority managed to consolidate and then expand its services, which at present are:

1. Automatic (100%), or optionally manual telephone service.
2. Automatic (100%), or optionally manual telex service.
3. Telegraph service.
4. Datel service.
5. Telefax service (Facsimile)
6. Maritime service.
7. Paging.
8. Other services to third parties and the public (Civil Aviation, international broadcasts, etc.).

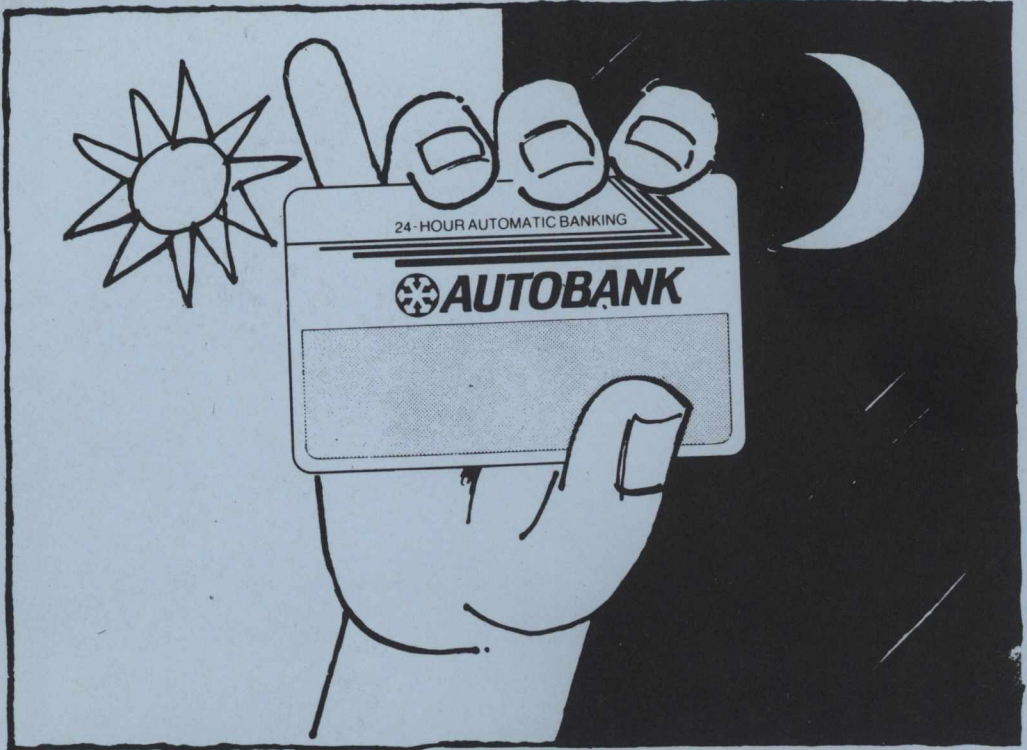
By the end of 1986, 164,861 direct exchange lines were in service in the whole of Cyprus. In the non-occupied areas of Cyprus, 28.82 direct exchange lines per 100 inhabitants were in service, compared with 14.91 at the end of 1981.

The telephone and telex networks are fully automatic with ISD access ever since 1975. To-date, Cyprus subscribers can access automatically 95 countries through telephone and 201 through telex.

Overseas telecommunications are effected via 3 submarine cables and 3 Earth Satellite Stations.

The Authority keeps abreast with technical progress to enable the provision to the public of a prompt, modern and efficient service. The network is being expanded through the introduction of digital switching and transmission systems, using the overlay approach. A balanced urban and rural telephone network development is being implemented aiming at penetrating all areas and meeting the demand by early 1990.

The Authority is a member of a number of international organisations and takes active part in conferences on matters of interest. Such organisations are the International Telecommunications Union (ITU), the International Telecommunications Satellite Organisation (INTELSAT), the European Telecommunications Satellite Organisation (EUTELSAT), the Commonwealth Telecommunications Council (CTC) and the European Conference of Postal and Telecommunications Administrations (CEPT).

AUTOBANK *Cash Day and Night*

THE CYPRUS POPULAR BANK, in an effort to serve better its clients' needs, is now installing a network of modern AUTOBANK units (Automated Teller Machines) at branches, conveniently located in central spots, all over Cyprus.

Through these units the Bank's customers, using their personal AUTOBANK card, will be able to:

- Withdraw cash
- Deposit cash or cheques .
- Transfer funds from their account to any other account within the Bank
- Pay utility bills, like telephone, water and electricity and repay their outstanding balances to VISA, LAIKITRAVEL etc.
- Order a cheque book or a statement of account
- Obtain their account balance

All these services will be available to the Bank's customers 24 hours a day, 7 days a week. This service is available to residents as well as to non-residents. So, why don't you apply for an AUTOBANK card and discover the convenience and the fast service you may enjoy through this advanced electronic service offered only by POPULAR BANK.

POPULAR BANK
always a step ahead